

Міжнародний фонд «Відродження»
громадська організація «Соціальна синергія»
Всеукраїнський форум «Батьки за раннє втручання»

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Соціальна
Синергія

БАТЬКИ ЗА
РАННЄ ВТРУЧАННЯ

Звіт за результатами дослідження
на тему

РІВНИЙ ДОСТУП ДО ОСВІТНІХ І РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ COVID-19

Звіт підготовлено ГО «Соціальна Синергія» за підтримки
Міжнародного фонду «Відродження». Матеріал відображає позицію авторів
і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження»

ЗМІСТ

Подяка	3
Перелік умовних скорочень	4
Резюме	5
1. Вступна частина	14
1.1. Про проєкт «Рівний доступ до освітніх і розвиткових послуг в Україні в контексті поширення Covid-19»	15
1.2. Методологія дослідження	18
1.3. Огляд поточного стану надання освітніх і розвиткових послуг дітям дошкільного і шкільного віку в контексті поширення Covid-19	26
2. Аналіз правового забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в Україні в контексті поширення Covid-19	35
3. Аналіз результатів «польового дослідження»	77
3.1. Результати проведення онлайн опитування	78
3.2. Результати інтерв'ювання	107
Висновки	142
Рекомендації щодо удосконалення доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку	153

ПОДЯКА

Цей звіт підготований ГО «Соціальна синергія» за редакцією Маріанни Онуфрик, яка очолює організацію.

Ми вдячні Міжнародному фонду «Відродження» та його представникам, зокрема Григорію Барану та Любові Михайловій, за їхню підтримку цього дослідження.

Ми вдячні Всеукраїнському форуму «Батьки за раннє втручання», його координаторці Олені Скрипко, громадським організаціям, що є його учасниками та батькам, які зробили вагомий внесок у створення цього звіту, провівши інтерв'ювання цільової аудиторії. Дякуємо вчителям, вихователям, батькам, керівникам закладів освіти, спеціалістам ІРЦ і всім тим, хто долучився до опитування та інтерв'ювання у якості респондентів – ваші знання та цінний досвід із надання освітніх і розвиткових послуг в період поширення Covid-19 лягли в основу заключних рекомендацій.

Ми також висловлюємо особливу вдячність Ірині Калініченко, Валентині Маланчій, Світлані Олексюк, Євгенії Панічевській, Наталії Софій, Олегу Фасолі та Павлу Хобзею за їхні цінні та корисні коментарі під час підготовки цього звіту, а також Галині Титиш за якісно проведену модерацію експертного обговорення.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АТО** – адміністративно-територіальна одиниця
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВПО – внутрішньо переміщена особа
ВФ БРВ – Всеукраїнський форум «Батьки за раннє втручання»
ГО – громадська організація
ДНЗ – дошкільний навчальний заклад
ДНУ – державна наукова установа
ЗДО – заклад дошкільної освіти
ЗДО – заклад дошкільної освіти
ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти
ЗОШ – загально-освітня школа
ІПР – індивідуальна програма розвитку
ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр
КМУ – Кабінет міністрів України
МБФ – міжнародний благодійний фонд
МКФ – Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я
МО – міжнародна організація
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України
МОН – Міністерство освіти і науки України
НАНУ – Національна академія наук України
НМЦО – навчально-методичний центр освіти
НРЦ – навчально-реабілітаційний центр
НУШ – Нова українська школа
ОДА – обласна державна адміністрація
ООП – особливі освітні потреби
ОТГ – об'єднані територіальні громади
ПК – персональний комп'ютер
СЖО – складні життєві обставини
ЦСПР – центр соціально-психологічної реабілітації

РЕЗЮМЕ

Запровадження карантинних заходів та нагальний перехід на дистанційне навчання навесні 2020 року у зв'язку з поширенням Covid-19 продемонстрували не лише труднощі у впровадженні нових підходів для подолання сучасних викликів, але й оголило вже хронічні проблеми надання освітніх і розвиткових послуг дітям дошкільного і шкільного віку в Україні: непідготовленість педагогів до інклюзивного навчання, суттєвий вплив соціальних негараздів сімей на доступність освіти, інфраструктурну неготовність забезпечувати освітній процес у дистанційному форматі, низький рівень цифрових навичок усіх учасників освітнього процесу тощо.

У цьому дослідженні ми не лише окреслили бар'єри, які перешкоджають рівному доступу до освітніх і розвиткових послуг як в період поширення Covid-19, так і поза ним, але й виявили кращі практики подолання цих бар'єрів українськими батьками, вчителями, вихователями, керівниками закладів та іншими фахівцями, які були безпосередньо залучені до надання послуг

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз статистичних даних із різноманітних офіційних джерел інформації показав, що сьогодні неможливо встановити достовірні цифри щодо реального охоплення дошкільною і середньою освітою дітей відповідного віку, а також місця їх навчання. Це призводить до відсутності розуміння реального обсягу існуючої проблеми з доступністю освітніх і розвиткових послуг та подальшого прийняття рішень щодо її забезпечення. Крім того, через наявність медичної моделі інвалідності у впровадженні інклюзивної освіти, статистичні дані щодо кількості дітей з ООП, які подає МОН, відображені через нозології і не включають дітей, що мають ООП у зв'язку з соціальними, культурними чи іншими причинами.
2. Впродовж кризових карантинних заходів в період з середини березня до кінця 2020 року КМУ, МОН та інші органи, що мають повноваження ухвалювати рішення у сфері освіти, запровадили низку заходів, серед яких «Всеукраїнська школа онлайн» та численні нормативно-правові акти і листи, щодо забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в період поширення Covid-19, як на національному, так і на інших рівнях. Проте, ці заходи здебільшого не були інклюзивними, зокрема не призвели до доступності послуг дистанційного чи змішаного навчання усім дітям з ООП, дітям, які проживають на територіях, де відсутній інтернет зв'язок чи дітям з вразливих категорій сімей, які не

мають відповідних гаджетів чи їхні батьки в силу різних причин не сприяли доступності цих послуг.

3. Більшість респондентів онлайн опитування, в якому взяли участь 1402 особи з усіх регіонів України та які є учасниками освітнього процесу (батьки, вчителі, вихователі, керівники закладів, спеціалісти ІРЦ, інші), повідомили, що впродовж навчання на карантині знизилась якість освітніх і розвиткових послуг та рівня знань дітей, а також відбулося погіршення психо-емоційного стану у більшості дітей, педагогів та керівників. Найбільш вагомими у позакарантинному періоді є бар'єри для дітей з ООП та/або інвалідністю (відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання; відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги; відсутність інклюзивного класу/групи; бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти), а також майже чверть усіх респондентів відзначила низький рівень добробуту – малозабезпеченість сімей. Під час карантину відсутність технічних можливостей (якісний інтернет зв'язок і гаджети) є найбільшим бар'єром для отримання освітніх і розвиткових послуг в період дистанційного навчання.
4. 609 респондентів з числа учасників освітнього процесу, які брали участь в інтерв'юванні, повідомили, що ключовими факторами успішного подолання викликів, пов'язаних із впровадженням дистанційного навчання є: співпраця та взаємопідтримка між батьками і педагогами; любов до дітей і прагнення їм допомогти; бажання саморозвитку та отримання нових навичок і знань; обмін досвідом з колегами, у тому числі з інших міст і закладів.
5. Більшість респондентів онлайн, практично всі батьки та більшість спеціалістів, які давали інтерв'ю, зауважили, що навіть якнайкраще організоване онлайн навчання не замінить (особливо у початковій школі, дошкільному віці та для дітей з ООП) «живого» уроку – уроку офлайн, особливо у питаннях соціалізації, набуття навичок комунікації, формування дружніх стосунків зі своїми однокласниками тощо.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для центральних органів влади та організацій, що їм підпорядковані

1. Проведення всеукраїнського дослідження щодо реального охоплення дітей середньою освітою та удосконалення збору даних щодо охоплення дітей середньою освітою, зокрема внесення змін у форму ЗНЗ-1 і синхронізація зі статистикою соціальних служб.
2. Визначити на законодавчому рівні поняття «особливі освітні потреби», у тому числі в контексті надання освітніх послуг в умовах дистанційного навчання.
3. Підвищити якість підготовки вчителів, вихователів, асистентів вчителів та вихователів у контексті надання освітніх послуг в умовах інклюзії та створення інклюзивного освітнього середовища, у тому числі під час дистанційного чи змішаного навчання, та забезпечити безперервність їхнього навчання впродовж кар'єри.
4. Провести оцінку якості освітніх послуг в умовах дистанційного навчання та розробити рекомендації щодо її підвищення.
5. Включити теми надання освітніх послуг дітям з ООП в умовах дистанційного навчання до навчальних програм з підготовки кадрів у сфері освіти у професійних і вищих навчальних закладах, а також на курсах підвищення кваліфікації.
6. Забезпечити належну кількість годин, коли студенти педагогічних ВНЗ проходять практику у школах з найкращими практиками впровадження інклюзії.
7. У міждисциплінарній співпраці з педагогами і лікарями вивчити питання оптимального навантаження навчання онлайн для дітей різного віку та з різними ООП та інвалідністю, у тому числі у розрізі різних навчальних предметів та активностей під час уроків.
8. Оптимізувати навчальні програми з урахуванням виявлених тенденцій щодо навантаженості дітей, а також розробити методичні рекомендації щодо часових проміжків навчання, тривалості уроків/занять та перерв між ними тощо.

9. Розробити методичні рекомендації та, за потреби, провести навчання команд психолого-педагогічного супроводу щодо надання психологічної підтримки усім учасникам освітнього процесу в умовах дистанційного навчання.
10. Вивчити кращі практики надання освітніх і розвиткових послуг в умовах дистанційного навчання для дітей з різними освітніми потребами в Україні та за кордоном з метою подальшого впровадження.
11. Запровадити програми обміну досвідом із кращих практик організації дистанційного та змішаного навчання в цілому та дітей з ООП.
12. Розроблення чітких обов'язкових до виконання інструкцій (алгоритмів, правил) щодо взаємодії та комунікації усіх учасників освітнього процесу між собою у період дистанційного та змішаного навчання, з метою попередження неналежного виконання своїх обов'язків: як батьківських, так і професійних.
13. Розроблення нормативно затвердженого механізму на виконання п. 13 наказу МОН від 08.09.2020 р. за № 1315 «Деякі питання організації дистанційного навчання».
14. Розробити методичні рекомендації щодо досвіду надання освітніх послуг для дітей з ООП в умовах дистанційного навчання.
15. Розробити методичні рекомендації щодо забезпечення інклюзивності освітніх послуг в умовах дистанційного навчання у закладах дошкільної та позашкільної освіти.
16. Розбудувати інтернет покриття з пріоритетом у тих громадах, де є найбільша кількість здобувачів освіти, що наразі не мають доступу до інтернету.
17. Створення єдиного цифрового середовища, яке об'єднує всіх суб'єктів освітньої діяльності.
18. Закупівля гаджетів для учнів та/або організація їх оренди в закладі освіти.
19. Нормативно-правове врегулювання щодо віднесення учбових гаджетів до переліку асистивних технологій, можливості при-

значення їх в індивідуальній програмі реабілітації для осіб з інвалідністю як технічних засобів для реабілітації і навчання.

20. Систематизувати досвід використання онлайн платформ для дистанційного навчання і удосконалити освітню платформу «Всеукраїнська школа онлайн», щоб вона відповідала усім потребам учасників освітнього процесу і не потребувала паралельного використання інших застосунків. Зокрема, варто вивчити можливість додавання таких опцій як організація відеоконференцій, електронний журнал, чат та інші онлайн застосунки.
21. Забезпечити застосування універсального дизайну під час розробки матеріалів, які викладаються на освітніх платформах, зокрема «Всеукраїнській школі онлайн».
22. Розробити курси і провести навчання для підвищення рівня володіння ПК (іншими гаджетами), удосконалення навичок як користуватися освітніми платформами, проведення відеоконференцій тощо. Зокрема педагоги наголошують, що такі навчання мають відбуватися офлайн або принаймні мають бути розроблені якісні відео-інструкції щодо користування онлайн платформами та інструментами для вчителів.
23. Розробити і запровадити доступні навчальні курси для батьків із освоєння роботи на гаджетах та використання застосунків, необхідних для використання навчальних онлайн платформ.
24. Розглянути питання запровадження автономного фінансового резерву для закладу освіти, щоб забезпечувати саме ті потреби, які виникають у певній конкретній школі.
25. Розглянути можливість страхування педагогів, які надають послуги в період пандемії.
26. Запровадити додаткову надбавку (матеріальне заохочення) педагогам за проведення занять в умовах дистанційного навчання.
27. Надавати вчителям і керівникам закладів необхідну інформацію (або включити до навчальних програм підготовки) щодо особливостей роботи з батьками, зокрема тих, які виховують дитину з інвалідністю та/або з ООП.

28. Зменшення кількості перевірок і бюрократичної роботи на час проведення навчання у дистанційному чи змішаному режимі.
29. Запровадження ефективних електронних систем подання звітності у закладах освіти, але які не будуть дублювати наявну паперову.
30. Запровадження електронних класних журналів для закладів загальної середньої освіти.
31. Переглянути норми робочого навантаження, а саме збільшення часу на підготовку до уроку/заняття.
32. Проводити тренінги, просвітницькі заходи, у тому числі онлайн для якомога ширшого охоплення інформацією і знаннями надавачів освітніх послуг щодо цієї теми.
33. На базі ІППО створити Центри підтримки дистанційної освіти і цифрової грамотності.
34. Розробити спільний ресурс для всіх ІРЦ країни з нормативними документами та дидактичними матеріалами.
35. Організувати проведення ярмарок кращих розробок навчальних матеріалів для дистанційного компоненту освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.
36. Провести серії каскадних тренінгів для координаторів дистанційної освіти з міст, районів, ОТГ з метою подальшого навчання педагогів на місцях.
37. Запровадити супервізію для спеціалістів ІРЦ з питання технічної і методичної організації дистанційного навчання.
38. Вивчити питання отримання батьками психологічної допомоги під час впровадження карантинних заходів.
39. Розробити міжвідомчий механізм надання матеріальної і фінансової підтримки батькам, які не мають можливості працювати під час локдауну, у тому числі через те, що мають залишатися вдома з дитиною і допомагати їй у навчанні.

Для органів місцевого самоврядування і засновників закладів освіти

1. Проводити регулярний моніторинг (якісні дослідження, фокус-групи, анонімні опитування, інтерв'ю тощо) у закладах освіти на предмет виявлення труднощів у комунікації, попередження насильства і цькування, попередження професійного вигорання тощо.
2. Забезпечити індивідуальний гаджет кожному педагогу.
3. Забезпечити наявність інших технічних пристроїв у закладах освіти, які необхідні для виготовлення і розповсюдження матеріалів для навчання (принтери, ламінатори тощо).
4. Запровадження гуртків в закладах загальної середньої освіти та груп закладів позашкільної освіти з розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти.
5. Забезпечити надання психологічної підтримки педагогам задля попередження вигорання і погіршення психоемоційного стану.

Для адміністрації закладів освіти

1. Інформування батьків про можливі наслідки невиконання своїх обов'язків щодо забезпечення здобуття дитиною освіти.
2. Притягнення до загальної чи спеціальної дисциплінарної відповідальності спеціалістів, у тому числі керівників закладів, які порушили трудове законодавство, умови трудового договору та/або не виконують свої трудові обов'язки відповідно до посадової інструкції, внаслідок чого діти не отримують освітні і розвіткові послуги.
3. Під час розробки занять, відеоуроків для дистанційного навчання тощо, здебільшого орієнтуватися на подачу матеріалу в ігровій формі, робити акцент на візуалізаціях та презентаційних матеріалах.
4. Розвивати і практикувати змішане навчання (очне і дистанційне одночасно) в періоди поза карантинними обмеженнями, щоб уможливити більш комфортні умови навчання для дітей з ООП.

5. Рекомендувати вчителям, вихователям в періоди дистанційного навчання щонайменше раз на тиждень проводити класні години з розвантажувальним змістом, обговорення соціальних, культурних, суспільних тем з обов'язковим включенням дітей з ООП.
6. Розглянути питання поділу дітей на менші групи під час онлайн занять за умови додаткової оплати часу педагогам, які надають послуги.
7. Впровадження педагогіки партнерства у кожному закладі освіти.

1. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1.1. ПРО ПРОЄКТ «РІВНИЙ ДОСТУП ДО ОСВІТНІХ І РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ COVID-19».

Проєкт «Рівний доступ до освітніх і розвиткових послуг в Україні в контексті поширення Covid-19» (далі – Проєкт) впроваджується ГО «Соціальна синергія» за підтримки МБФ «Відродження» та Open Society Foundation у партнерстві зі Всеукраїнським форумом «Батьки за раннє втручання».

Актуальність Проєкту. Запровадження в Україні карантину через пандемію Covid-19 створило багато проблем в організації освітнього процесу та наданні розвиткових послуг для дітей, а саме: нові виклики для дітей та їхніх сімей, особливо дітей дошкільного та молодшого шкільного віку та тих, хто має ООП, зокрема необхідність пристосуватись до навчання дистанційно; відсутність підтримки та чітких рекомендацій для вчителів щодо організації навчання в умовах поширення Covid-19 із використанням сучасних освітніх технологій, дистанційної освіти тощо; відсутність необхідного обладнання та ресурсів для учнів та вчителів для дистанційного навчання (підключення до Інтернету необхідної швидкості, комп'ютери та гаджети тощо); відсутність високоякісних навчальних матеріалів для дистанційного навчання для дітей загалом та з ООП зокрема; відповідальність батьків за організацію дистанційного навчання дітей спричинила додаткове (психологічне) навантаження на батьків, які працюють.

Водночас виклики карантину та дистанційного навчання поглибили проблеми доступу до освіти та розвиткових послуг, які існували в Україні ще до впровадження карантинних обмежень через Covid-19. Зокрема, доступ до освітніх та розвиткових послуг для дітей та сімей, що перебувають у групі ризику, включно із дітьми з ООП: телевізійні уроки для загальноосвітніх шкіл, які були організовані МОН, не були інклюзивними – вони не враховували потреби в адаптації чи модифікації навчальних матеріалів для дітей із сенсорними, психічними та інтелектуальними порушеннями розвитку; діти з малозабезпечених сімей, як правило, не мали доступу до швидкісного Інтернету, особливо у сільській та віддаленій місцевості; у багатодітних сім'ях не всі діти могли вчитися через відсутність гаджетів; діти з сімей із низькою батьківською компетентністю та відсутністю батьківської відповідальності, як правило, не брали участі у дистанційному навчанні, навіть якщо мали необхідні гаджети та доступ до Інтернету; діти, які вимагали індивідуальної навчальної підтримки від спеціалістів, як правило, не могли вчити-

ся під час карантину, що призвело до втрати знань та навичок, які вони отримали раніше; лише деякі приватні дитячі садки пропонували дистанційне навчання для дошкільнят; батькам було складно виконувати робочі задачі, оскільки їм доводилося приділяти багато часу догляду за дітьми та навчанню дітей удома.

Таким чином, станом на зараз¹, коли статистика захворюваності на Covid-19 в Україні встановлює нові антирекорди, відбуваються постійні повернення до дистанційного формату навчання та надання інших розвиткових послуг. Відтак, є потреба у проведенні дослідження перешкод, які існують в Україні, для забезпечення рівного доступу до освітніх та розвиткових послуг для кожної дитини, у тому числі в контексті поширення Covid-19.

Діяльність у межах Проєкту:

1. Проведення дослідження щодо надання освітніх та розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті карантинних обмежень, спричинених Covid-19 у п'яти регіонах України, у партнерстві з провідними НУО батьків.
2. Розробка рекомендацій щодо кращої реалізації та/або змін до законодавчої бази на основі аналізу правової бази та їх впровадження з акцентом на надання освітніх та розвиткових послуг дітям дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті Covid-19.
3. Проведення інформаційно-просвітницької кампанії у соціальних мережах щодо необхідності рівного доступу всіх дітей до освітніх та розвиткових послуг та виняткової ролі зусиль батьківських організацій у забезпеченні права на освіту своїх дітей.
4. Мобілізація батьківської спільноти щодо об'єднання своїх зусиль та досвіду в адвокації рівного доступу до освітніх та розвиткових послуг для всіх дітей.
5. Проведення консультацій із зацікавленими сторонами щодо необхідності забезпечення рівного доступу до освітніх і розвиткових послуг для всіх дітей.
6. Популяризація дослідження про впровадження послуг раннього втручання в Україні.

¹ Друга половина вересня 2020 року

Цільова аудиторія Проєкту: діти дошкільного та шкільного віку; їхні батьки; батьки, які очолюють неурядові організації; органи місцевої влади; Міністерство освіти і науки України (МОН).

Період впровадження Проєкту: 1 листопада 2020 року – 31 липня 2021 року.

1.2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Головна мета дослідження – запропонувати Міністерству освіти і науки України та іншим стейкхолдерам, що відповідають за реалізацію політики у сфері освіти, рішення щодо забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку, у тому числі в контексті поширення Covid-19.

Методологія розроблена з урахуванням мети й очікуваних результатів Проєкту.

Мета Проєкту полягає у визначенні основних бар'єрів, що перешкоджають рівному доступу до освіти та розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті карантинних обмежень, спричинених Covid-19, та мобілізації батьків та НУО задля забезпечення цих послуг.

Очікувані результати Проєкту:

1. Визначено основні бар'єри, що перешкоджають рівному доступу до освітніх та розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті карантинних обмежень, спричинених Covid-19.
2. Батьківська спільнота, яка виступає за рівний доступ до освітніх та розвиткових послуг для всіх дітей, покращила свою компетентність у моніторингу та адвокації і мобілізувала свої зусилля за допомогою мереж та співпраці.
3. В контексті місцевих виборів привернена увага до питань інклюзії та надання необхідних послуг для дітей, що перебувають у групі ризику, та їхніх сімей, і ці питання залишаються на високому рівні у порядку денному на національному та місцевому рівнях.

Варто зазначити, що поняття «освітні послуги» застосовується у визначенні Закону України «Про освіту», а саме: освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

До розвиткових послуг у контексті цього дослідження ми відносимо корекційно-розвиткові послуги, психолого-педагогічні послуги

та інші послуги, які надають педагогічні працівники. Згідно із Законом України «Про освіту»:

- корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводу особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення;
- психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів із організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Дослідження було проведене у 2 фази:

I. Аналіз правового забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в Україні в контексті поширення COVID-19.

II. «Полеове дослідження», яке включає онлайн опитування та інтерв'ювання цільових груп.

Мета аналізу правового забезпечення – відслідкувати хронологію рішень щодо правового врегулювання забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в Україні в період поширення Covid-19 та виявити прогалини у контексті забезпечення доступності таких послуг для всіх дітей дошкільного і шкільного віку.

Аналіз охоплює нормативно-правові акти, а також листи, видані в період з 11 березня по 25 грудня 2020 року, з числа тих, що безпосередньо стосувались теми дослідження, а саме забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для всіх дітей в період поширення Covid-19.

У межах аналізованого періоду було виокремлено три етапи такого нормативно-правового врегулювання, що обумовлені початком і завершенням навчального року згідно із законодавством:

Етап 1: завершення 2019-2020 навчального року (11 березня – 22 травня 2020 року).

Етап 2: робота закладів освіти в літній період і підготовка до 2020-2021 навчального року (25 травня – 8 вересня 2020 року).

Етап 3: робота закладів освіти в першій половині 2020-2021 навчального року (9 вересня – 25 грудня 2020 року).

Мета «польового дослідження» – виявлення бар'єрів, які перешкоджають рівному доступу до освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку у контексті поширення Covid-19, а також кращих практик із їх подолання.

Задля реалізації цієї фази було проведене опитування, що складалося з двох етапів:

Етап 1 – проведення онлайн опитування. Мета – виявлення бар'єрів (труднощів, перешкод), з якими стикаються діти в Україні під час отримання освітніх і розвиткових послуг, у тому числі в контексті поширення Covid-19. Планова кількість респондентів: 1000 осіб. Часовий період: 11 листопада – 9 грудня 2020 року.

Етап 2 – проведення індивідуальних інтерв'ю. Мета цього етапу – уточнення інформації щодо бар'єрів, які були виявлені під час онлайн опитування та виявлення кращих практик забезпечення доступу до освітніх і розвиткових послуг для дітей в умовах поширення Covid-19. Зокрема, для досягнення цієї мети були сформульовані питання для уточнення пройденого досвіду. Планова кількість респондентів: 600 осіб. Часовий період: 10 грудня 2020 року – 28 лютого 2021 року.

Під час розробки опитувальників як для онлайн дослідження, так і для індивідуальних інтерв'ю, було використано вже наявні методики і класифікації, які доцільно використати для визначення доступності освітніх і розвиткових послуг. Так, пропонуємо розглядати доступність послуг за шістьма критеріями, які визначила міжнародна організація *Handicap International*²:

1. Наявність послуги.
2. Інфраструктурна доступність послуги.
3. Екологічність послуги (не порушує права людини, не принижує її гідності, не шкодить здоров'ю).
4. Фінансова (економічна) доступність.

² https://sites.unicef.org/disabilities/files/Assistance_to_victims_of_landmines-2014.pdf

5. Відповідність індивідуальним потребам.

6. Належна якість.

Крім того, питання доступності ми вважаємо за доцільне розглянути крізь призму бар'єрів, які перешкоджають повній та ефективній участі кожної дитини у навчальному процесі нарівні з іншими³.

Бар'єри – це фактори в оточенні людини, які через їх відсутність або присутність обмежують функціонування та створюють обмеження життєдіяльності (інвалідність). Це визначення взято з Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я⁴ (далі – МКФ), впровадження якої наразі відбувається в Україні. Одним з розділів МКФ, є «Фактори навколишнього середовища» – всі аспекти фізичного та соціального середовища, весь спектр взаємовідносин особи в суспільстві. До таких факторів, які можуть використовуватись нами у контексті доступності освітніх і розвиткових, зокрема належать:

- Вироби та технології (у т.ч. для навчання, пересування, комунікації тощо).
- Природне середовище та спричинені людиною зміни в ньому.
- Підтримка та стосунки.
- Ставлення.
- Служби, системи та політики.

Таким чином, усі опитувальники в межах дослідження були розроблені з урахуванням цих двох визначень та класифікацій, що їх представляють.

Для потреб дослідження було здійснено поділ дітей на такі групи за ознаками вразливості:

1. Діти з інвалідністю.

³ Це визначення сформульоване на основі терміну про осіб з інвалідністю з Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

⁴ https://moz.gov.ua/uploads/2/11374-9898_dn_20181221_2449.pdf

2. Діти з ООП.
3. Діти, що хворіють впродовж тривалого часу (понад три місяці).
4. Діти з сімей, що перебувають у СЖО (тих, що знаходяться під соціальним супроводом).
5. Діти інших вразливих категорій (зокрема, багатодітні родини, неповні родини (одинокі батьки), діти батьків з інвалідністю, із числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені, інші).

Цільову аудиторію для опитування було поділено на три групи в залежності від функцій та обов'язків, які вони виконують в процесі забезпечення рівного доступу до освітніх і розвиткових послуг для всіх дітей:

1. Батьки або особи, що їх замінюють (далі – група «Батьки»).
2. Особи, які безпосередньо надають освітні і розвиткові послуги: вчителі, вихователі, асистенти вчителів і вихователів, асистенти дитини, педагоги в різних типах закладів освіти (спеціальні школи, НРЦ, позашкільні заклади освіти, заклади соціальної сфери з освітнім компонентом тощо), спеціалісти ІРЦ та інші (далі – група «Педагоги»).
3. Керівники закладів, де діти отримують освітні і розвиткові послуги, а саме: заклади дошкільної освіти, заклади загальної середньої освіти, ІРЦ, спеціальні заклади освіти, позашкільні, санаторні, заклади соціальної сфери з освітнім/розвитковим компонентом та інші (далі – група «Керівники»).

Всі сформульовані питання, включали специфіку діяльності та участі кожної з цих груп у контексті забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для кожної дитини.

Для кожного етапу опитування було розроблено по одній формі опитувальника для кожної цільової групи, тобто всього шість опитувальників (див. додатки). Деякі питання були сформульовані таким чином, щоб вони не викликали спротиву чи не підсилювали упереджених суджень щодо тих або інших осіб. Так, зокрема, ми не відзначали як бар'єр батьківську некомпетентність (про яку часто можна почути від вчителів чи керівників закладів), але сформулювали як відсутність можливостей у батьків, які працюють, приділяти увагу навчанню дитини під час карантину.

Онлайн опитувальники були укладені за допомогою двох сервісів для зручності користувачів: Google Forms і Typeform. Ці опитувальники були викладені на сторінці ГО «Соціальна синергія» у соціальній мережі facebook та поширювались у різноманітних тематичних групах, а також на сайті НУШ.

Для інтерв'ювання було розроблено базовий перелік респондентів, якого інтерв'юерам рекомендовано було дотримуватись (див. табл. 1.2.1). Інтерв'юерами під час другого етапу опитування були представники/представниці Всеукраїнського форуму «Батьки за раннє втручання» (далі – ВФ БРВ). Перед проведенням інтерв'ю для інтерв'юерів провели онлайн навчання, на якому, зокрема, розглянули такі питання: варіанти проведення і фіксування інтерв'ю; шифрування анкет; алгоритм проведення інтерв'ю; додаткові рекомендації.

ТАБЛИЦЯ 1.2.1

№	Респонденти	Запланована кількість	Фактична кількість
1.	Батьки дитини з ООП, яка навчається в інклюзивному класі у місті	20	25
2.	Батьки дитини з ООП, яка навчається в інклюзивному класі у селі/селищі	20	16
3.	Батьки дитини з ООП, яка навчається в інклюзивній групі	20	21
4.	Багатодітна сім'я	20	21
5.	Батьки дитини з інвалідністю, яка відвідує розвиткові заняття, у тому числі у закладах соціальної сфери	20	17
6.	Батьки дитини, яка навчається у спеціальній школі або НРЦ	20	20
7.	Батьки дитини, яка отримує послуги в ІРЦ і проживає в місті	20	17
8.	Батьки дитини, яка отримує послуги в ІРЦ і проживає в селі/селищі	20	14
9.	Інша соціально вразлива сім'я	20	21
10.	Вчитель початкової школи інклюзивного класу в місті	20	29
11.	Вчитель початкової школи інклюзивного класу в селі/селищі	20	14
12.	Вчитель початкової школи неінклюзивного класу в місті	20	23
13.	Вчитель початкової школи неінклюзивного класу в селі/селищі	20	14

14.	Вчитель-предметник інклюзивного класу в місті	20	21
15.	Вчитель-предметник інклюзивного класу в селі/селищі	20	11
16.	Вчитель-предметник неінклюзивного класу в місті	20	21
17.	Вчитель-предметник неінклюзивного класу в селі/селищі	20	14
18.	Вчитель спеціальної школи чи НРЦ	20	28
19.	Вихователь, педагог, які працюють у ДНЗ в інклюзивні групі	20	22
20.	Спеціаліст, який працює в ІРЦ	20	23
21.	Член команди психолого-педагогічного супроводу	20	23
22.	Асистент вчителя	20	37
23.	Асистент вихователя	20	17
24.	Педагог, який працює в інших закладах освіти (позашкільна освіта, розвиткові послуги на базі закладів соціальної сфери тощо)	20	24
25.	Керівник інклюзивної ЗОШ у місті	20	20
26.	Керівник інклюзивної ЗОШ у селі/селищі	20	13
27.	Керівник ДНЗ	20	22
28.	Керівник ІРЦ	20	20
29.	Керівник спеціальної школи або НРЦ	20	18
30.	Керівник інших закладів (позашкільна освіта, розвиткові послуги на базі закладів соціальної сфери тощо)	20	20
31.	Інше (уточніть) <i>Керівник неінклюзивної ЗОШ у місті</i>	0	3
	Всього	600	609

Загалом помітно, що план із проведення інтерв'ю перевиконаний, але у розрізі окремих груп є відхилення. Цьому є кілька об'єктивних пояснень.

- По-перше, метою цього етапу дослідження було виявлення і фіксування кращих практик надання освітніх і розвиткових послуг у контексті поширення Covid-19, але не кожен заклад і його працівники могли відповідати встановленим критеріям. Тому, після того як можливості вибору респондентів для інтерв'ю у межах групи були вичерпані, залучалися ті, які відповідали цим критеріям.
- По-друге, всі інтерв'юери, як правило, були представниками/представницями регіональних платформ ВФ БРВ і проживають

в обласних центрах або інших населених пунктах міського типу. Оскільки інтерв'ювання відбувалося в період пандемії, у тому числі загальнонаціонального карантину, переважно інтерв'ю відбувались онлайн, що також забезпечувало дотримання умов протиепідемічної безпеки для осіб, які самі є представниками/представницями вразливих груп населення. Відповідно, була утруднена можливість пошуку респондентів із віддалених районів, а саме з селищ та сіл.

- По-третє, інтерв'юери зіткнулись із тим, що, на відміну від працівників закладів загальної шкільної освіти, спеціалісти інших закладів неохоче зголошуються на інтерв'ю.

Слід також зазначити, що 60 респондентів взяли участь у двох опитуваннях (онлайн та інтерв'ю), але оскільки ці опитування мали різну мету, і питання не повторювались, їхні відповіді були зареховані до підсумків кожної із частин. Загалом в онлайн опитуванні та інтерв'юванні взяли участь 2 029 осіб, але за результатами верифікації до аналізу було прийнято відповіді 2011 респондентів (704 батьків, 1 104 педагогів і 203 керівників), із яких 1951 – оригінальні.

За результатами кожної фази дослідження підготовано звіти, які стали частиною **підсумкового звіту**. Крім того, у підсумковому звіті здійснено короткий огляд поточної ситуації щодо надання освітніх і розвиткових послуг дітям дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті поширення Covid-19, надано висновки за результатами проведення дослідження та рекомендації Міністерству освіти і науки України й іншим зацікавленим стейкхолдерам щодо покращення доступності.

1.3. ОГЛЯД ПОТОЧНОГО СТАНУ НАДАННЯ ОСВІТНИХ І РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО І ШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ COVID-19

За інформацією Державної служби статистики України, у 2020 році в Україні у дошкільній освіті навчалося 1 230,4 тис. дітей, у початковій – 1 724,7 тис. учнів, на першому етапі середньої освіти (5–9 класи) – 1 914,4 тис. учнів і другому етапі середньої освіти (10–11 (12) класи) – 625,0 тис. учнів. Таким чином, всього у дошкільній та середній освіті навчається 5 494,5 тис. дітей. Саме ці діти є цільовою аудиторією Проєкту.

Охоплення дітей України середньою освітою у денних закладах загальної середньої освіти у 2020 році загалом складає 79,6% (див. табл. 1.3.1). З цього випливає, що понад 1 092,8 тис. дітей не охоплені середньою освітою, яка здобувається у закладах денної форми. Варто зазначити, що 149 254 дитини були учнями, слухачами закладів професійної (професійно-технічної) освіти на кінець 2020 року, 52 991 – здобувачами фахової передвищої освіти і 62 038 – здобувачами вищої освіти. Таким чином наразі відсутня інформація щодо понад 828,5 тис. дітей шкільного віку. Для з'ясування цього питання було надіслано уточнюючий запит до Міністерства освіти і науки України щодо кількості дітей, які здобувають загальну середню освіту у розрізі усіх типів закладів (початкова школа, гімназія, ліцей, спеціальна школа, навчально-реабілітаційний центр, заклади спеціалізованої освіти, школи соціальної реабілітації та інші) та усіх форм здобуття загальної середньої освіти (очна (денна), дистанційна, мережева, екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, очна (вечірня), заочна (на рівнях базової та профільної середньої освіти), дуальна (профільна середня освіта професійного спрямування). Проте відповідь було отримано лише щодо денних закладів освіти.

ТАБЛИЦЯ 1.3.1

Кількість учнів денних закладів загальної середньої освіти у % до загальної чисельності постійного населення 6-17 років	Кількість учнів у віці до 9 років включно у % до чисельності постійного населення 6-9 років	Кількість учнів у віці 10-14 років у % до чисельності постійного населення 10-14 років	Кількість учнів у віці 15 років і старші у % до чисельності постійного населення 15-17 років	Кількість учнів 6 років у % до чисельності постійного населення 6 років
79,6	83,4	92,2	48,8	63,6

У Держстату відсутня інформація щодо охоплення дітей дошкільною освітою. За приблизними підрахунками, якщо взяти до уваги, що чисельність дитячого населення віком від трьох до шести років включно становить 1 741,3 тис. осіб, то охоплення складає приблизно 70%. Варто наголосити, що підрахунок не є достовірним, оскільки діти можуть отримувати дошкільну освіту раніше настання трирічного віку, а також починаючи з шестирічного віку можуть отримувати початкову освіту.

За інформацією МОН у 2020/2021 навчальному році в Україні функціонує:

- 14 815 ЗЗСО, в яких здобувають освіту 4 191 538 учнів, серед яких 74 354 учні з інвалідністю. Зокрема, у 6 394-х ЗЗСО (43,16% від загальної кількості) створено 18 681 інклюзивний клас, в яких здобувають освіту 25 078 учнів з ООП, а у 557 спеціальних класах навчаються 5 844 учнів з ООП. Таким чином, всього у ЗЗСО навчаються 30 922 учнів з ООП;
- 15 319 ЗДО, у яких виховуються 1 150 067 дітей, з них 59 190 – діти з ООП, з яких 8 544 – діти з інвалідністю. Зокрема, у 2 242-х ЗДО (14,64% від загальної кількості) створено 3 796 інклюзивних груп з контингентом 6 849 дітей з ООП. Крім того, МОН надає інформацію, що у 1630 ЗДО створено 4 369 спеціальних груп, у яких виховуються 61 668 дітей. Таким чином, ми можемо спостерігати суперечність отриманих від МОН даних щодо дітей з ООП у ЗДО;
- 65 санаторних шкіл, у яких здобувають освіту 14 548 осіб з різними захворюваннями;
- 77 НРЦ, де навчаються 7 639 учнів зі складними порушеннями розвитку;
- 242 спеціальні школи, де навчаються 28 822 учні.
- Додатково від МОН було отримано наступну інформацію, що відображена у таблиці 1.3.2.

⁵ https://dostup.pravda.com.ua/request/shchodo_inkliuzivnoyi_osviti_2#incoming-240682

Кілька висновків за результатами аналізу інформації, отриманої від МОН, у т.ч. з таблиці 1.3.2:

1. станом на сьогодні в Україні більшість дітей із порушеннями розвитку, які навчаються, здобувають освіту у спеціальних закладах;
2. найбільша частка дітей у спеціальних закладах освіти – це діти з інтелектуальними порушеннями;
3. майже 9 % нечуючих дітей (у таблиці позначені як «глухі») навчаються у закладах спеціальної освіти;
4. діти із затримкою психічного розвитку – найчисельніша категорія дітей з порушеннями розвитку, яка навчається на умовах інклюзивного навчання. З усіх дітей із такими порушеннями понад 59% навчається в інклюзивних класах;
5. наразі інклюзивна освіта найменш доступна для дітей з сенсорними (сліпі, глухі, зі зниженим зором) та інтелектуальними порушеннями розвитку;
6. доступність освітніх послуг на умовах інклюзивного навчання є достатньо високою (понад 30% у розрізі кожної з перерахованих категорій) для дітей зі зниженим слухом, з порушеннями опорно-рухового апарату, з тяжкими порушеннями мовлення, із розладами аутистичного спектра та зі синдромом Дауна;
7. частка дітей, які мають розлади аутистичного спектра і навчаються в інклюзивних класах, є найбільшою серед інших форм освіти;
8. понад 40% дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату, навчаються індивідуально, що може свідчити про наявність фізичних бар'єрів у закладах освіти;
9. в Україні дотепер діє медична модель впровадження інклюзивної освіти, коли особливі освітні потреби прирівнюються до нозологій, що не дозволяє зрозуміти реальні особливі освітні потреби та відсутність реальної статистики за цим показником, оскільки вона не враховує, наприклад, дітей, які мають ООП у зв'язку з соціальними, культурними, релігійними чи іншими обставинами

ТАБЛИЦЯ 1.3.2
РОЗПОДІЛ УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
ЗА НОЗОЛОГІЯМИ⁶, ОСІБ

Назва показника	Кількість учнів								
	У спеціальних школах та НРЦ	%	У спеціальних класах	%	В інклюзивних класах	%	З числа тих, хто навчається індивідуально	%	Всього за нозологією
З інтелектуальними порушеннями	16346	65,25	629	2,51	19,23	19,23	3258	13,01	25050
Сліпих	403	83,61	4	0,83	8,92	8,92	32	6,64	482
Зі зниженим зором	4286	72,69	486	8,24	13,26	13,26	342	5,80	5896
Глухих	1605	94,69	2	0,12	3,24	3,24	33	1,95	1695
Зі зниженим слухом	1835	59,42	41	1,33	30,73	30,73	263	8,52	3088
З порушенням опорно-рухового апарату	1756	26,05	27	0,40	33,19	33,19	2720	40,36	6740
З важкими порушеннями мовлення	4494	53,21	876	10,37	32,45	32,45	335	3,97	8446
Із затримкою психічного розвитку	1354	7,54	3528	19,64	59,12	59,12	2462	13,70	17966
Зі складними порушеннями розвитку	2599	50,13	120	2,31	20,35	20,35	1411	27,21	5185
З розладами аутистичного спектра	1274	37,12	115	3,35	37,44	37,44	758	22,09	3432
Із синдромом Дауна	509	38,10	16	1,20	36,83	36,83	319	23,88	1336
Всього учнів	36461	45,97	5844	7,37	25078	31,62	11933	15,04	79316

⁶ Формулювання надане МОН

Ми також надіслали запит до МОЗ щодо кількості дітей з інвалідністю в Україні і отримали інформацію⁷, що станом на 01.01.2021 р. в Україні було 162 923 дитини з інвалідністю. З них віком від 4 до 18 років – 155 811 дітей.

За наведеною вище інформацією від МОН можемо констатувати, що в Україні у ЗДО і ЗЗСО навчається 82 898 дітей з інвалідністю. За даними Держстату у 2020 році в закладах професійної (професійно-технічної освіти) здобували освіту 4 825 дітей з інтелектуальними та фізичними порушеннями⁸. Таким чином, можемо узагальнити, що близько 88 тис. дітей з інвалідністю отримують освітні послуги в закладах освіти. Досі нез'ясовано, – оскільки немає відповідних даних, – де здобувають освіту (і чи здобувають її взагалі) близько 68 дітей з інвалідністю дошкільного і шкільного віку.

Під час впровадження карантину і, паралельно дистанційного навчання, доступ до освітніх і розвиткових послуг став іще більше утрудненим для широкого кола дітей. Насамперед це пов'язано з такими критеріями доступності як інфраструктурна (відсутність або низька якість інтернет зв'язку), фінансова чи матеріальна (відсутність гаджетів), а також невідповідність індивідуальним потребам (найперше для дітей з сенсорними та інтелектуальними порушеннями розвитку). Проте в деяких випадках, особливо в перші тижні карантину, доступність освітніх і розвиткових послуг була під питанням за критерієм її наявності, тобто були відсутні як такі.

Слід зазначити, що з перших днів запровадження карантину МОН здійснювало певні заходи щодо забезпечення доступності освітніх послуг, зокрема:

1. 17.03.2020 р. розпочалася трансляція курсів з підготовки до ЗНО під час карантину на ТК «РАДА» та YouTube-каналі МОН⁹.
2. 06.04.2020 р. для учнів 5-11 класів із усієї країни стартував проєкт «Всеукраїнська школа онлайн» – уроки з 11 предметів, які за чітким розкладом трансливалися українськими телеканалами та на YouTube-каналі МОН¹⁰.

⁷ https://dostup.pravda.com.ua/request/statistichni_dani_shchodo_osib_z_2#incoming-240494

⁸ На жаль, відповідної інформації станом на 01.01.2021 рік не знайдено

⁹ <https://mon.gov.ua/ua/news/17-bereznya-o-1830-pochnetsya-onlajn-translyaciya-kursiv-z-pidgotovki-do-zno-pid-chas-karantinu-na-tk-rada-ta-youtube-kanali-mon>

¹⁰ <https://mon.gov.ua/ua/news/6-kvitnya-startuyut-onlajn-uroki-dlya-uchniv-5-11-klasiv-na-karantini-chas-ta-programa-zanyat-de-ta-yak-priyednatisya-do-navchannya>

3. 08.04.2020 р. для освітніх управлінців (адміністрацій шкіл і дитсадків, методистів, фахівців місцевих відділів освіти, бухгалтерів) стартував безкоштовний Всеукраїнський антикризовий онлайн-марафон «Освіта під час карантину»¹¹.
4. Наприкінці квітня до вже розроблених уроків у межах «Всеукраїнської школи онлайн» розпочато додавання субтитрів, щоб забезпечити доступ для дітей з порушеннями слуху¹².
5. 28.04.2020 р. «Всеукраїнська школа онлайн» розпочала трансляцію уроків для школярів 1-4 класів. Уроки транслювалися на YouTube-каналі МОН та ще чотирьох телеканалів. Програма розрахована на п'ять тижнів і складається з чотирьох предметів: української мови, математики, науки та мистецтва.
6. 18.06.2020 р. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» схвалено¹³ для використання у загальноосвітніх закладах методичний посібник «Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації», який був розроблений ГО «Смарт освіта» за підтримки МФ «Відродження»¹⁴.
7. 11.12.2020 р. МОН спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України з метою забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти учнів 5-11 класів запустили платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн»¹⁵. За підтримки Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ забезпечено експертний супровід із питань інклюзивності, зокрема переклад українською жестовою мовою та створення доріжок звукоопису¹⁶. Для забезпечення цього процесу команда консультантів працювала зі вчителями, надаючи їм рекомендації щодо забезпечення принципів універсального дизайну, проведено вебінар.

¹¹ <https://mon.gov.ua/ua/news/z-8-go-kvitnya-dlya-osvitnih-upravlinciv-startuye-bezkoshtovnij-onlajn-marafon-osvita-pid-chas-karantinu>

¹² <https://mon.gov.ua/ua/news/3-j-tizhden-vseukrayinskoyi-shkoli-onlajn-uroki-stayut-inklyuzivnishimi-zapracuyuvav-rozdil-de-zibrana-vsya-informaciya-pro-shkolu-ta-temi-na-tizhden>

¹³ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/photo5440561122999643962.jpg>

¹⁴ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

¹⁵ <https://lms.e-school.net.ua/about>

¹⁶ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-ta-mincifri-zapustili-platformu-vseukrayinska-shkola-onlajn>

Варто звернути увагу, що питання доступності онлайн та телевізійних уроків для дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами почало вирішуватись не одразу і не для всіх категорій, які цього потребували.

З початку запровадження карантину та дистанційного навчання в Україні було проведено та оприлюднено ряд досліджень, як тією чи іншою мірою дають відповіді на питання доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку в контексті поширення Covid-19. Вважаємо за потрібне коротко розповісти про результати цих досліджень, які є дотичними до цього дослідження.

1. У березні-квітні 2020 року ГО «Про. Світ»¹⁷ проводило дослідження стану реалізації дистанційної освіти в Україні, у якому взяло участь 5 410 респондентів з числа працівників закладів загальної середньої освіти. За результатами дослідження було сформульовано топ-10 проблем у реалізації дистанційного навчання: не всі учні виходять на зв'язок і виконують домашні завдання (72,6%); відсутність попереднього досвіду реалізації дистанційного навчання в школі (49,6%); складно зібрати дітей для занять в один час (38%); невідомо, скільки протриває карантин і що буде після нього (32,8%); відсутність підтримки та розуміння ситуації від батьків (27,2%); відсутність чітких інструкцій із формування та заповнення документації (15,4%); відсутність потрібної техніки вдома (14,4%); важко навчати чужих учнів коли вдома власні діти, що потребують постійної уваги (13,7%); надто багато вимог щодо звітності (11,6%); психологічно не комфортно працювати в онлайн режимі (11,4%).
2. З 3 по 9 липня 2020 року Центром Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва» методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів було опитано 2022 респонденти віком від 18 років у всіх регіонах України на тему «Освіта і пандемія: що українці думають про дистанційне навчання та як оцінюють ЗНО»¹⁸. Результати дослідження, зокрема, показали: найістотнішими проблемами, з якими стикнулися наші громадяни у зв'язку із переходом на дистанційне навчання, є зниження рівня успішності дітей (26%), брак уваги вчителів до потреб дітей під час

¹⁷ https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Research2020_ProSvit_MF1.pdf

¹⁸ <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/osvita-i-pandemiia-shcho-ukraintsi-dumaiut-pro-dystantsiine-navchannia-ta-iaak-otsiniuiut-zno>

навчання (22%) та технічні проблеми: погана якість інтернету (2 %) чи відсутність пристроїв для онлайн-навчання (19%). Про брак технічних засобів зазначають близько 20-30% громадян у невеликих містах (до 100 тис. мешканців).

3. У жовтні-листопаді 2020 року Ініціативою з розвитку послуг у громадах для дітей та сімей проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) було проведене дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області¹⁹. Дослідження не включало питання доступу дітей з ООП до інклюзивної освіти в контексті поширення Covid-19, але зроблено кілька висновків, які загалом є цінними для нашого дослідження:

- «Проблемним питанням стало методичне забезпечення дистанційного навчання дітей з ООП. Через відсутність законодавчого врегулювання та методичної підтримки дистанційного навчання інклюзивних класів, вчителі та асистенти вчителів зіткнулися зі значними труднощами для організації інклюзивного навчання в умовах онлайн, а значна частина дітей з ООП залишилася без будь-якого психолого-педагогічного супроводу процесу їхнього навчання. При цьому варто наголосити, що дистанційне навчання дітей з ООП має в собі більше викликів та ризиків, а ніж дистанційне навчання для всіх дітей».
- «Обмежують доступ до інклюзивного навчання за місцем проживання дитини з ООП накладання такої групи факторів сім'ї та середовища: проживання у сільській місцевості та, відповідно, обмежений доступ до медичних, соціальних, освітніх послуг; перебування сім'ї дитини з ООП у складних життєвих обставинах, а саме низький рівень батьківського/материнського потенціалу; низький рівень інклюзивності середовища (неготовність керівника ЗЗСО створити умови для впровадження інклюзивного навчання, несприйняття дитини з ООП на вулиці, в колі однолітків)».
- «Якщо розглядати доступ до інклюзивного навчання як забезпечення умов для можливості дітей з ООП здобувати освіту з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, зді-

¹⁹ https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/Doslidzhennya_dostupu_do_inkluzyvnoyi_osvity_2_02_04.pdf

бностей та інтересів, то за результатами цього дослідження можемо виділити чотири основні групи викликів у доступі до інклюзивної освіти. Ці виклики пов'язані із недостатнім рівнем матеріально-технічних умов для організації інклюзивного середовища, кадрового забезпечення для роботи з дітьми з ООП, послуг для забезпечення потреб дитини з ООП та її сім'ї у громаді за місцем проживання, готовності батьків брати активну участь у житті дитини з ООП, обізнаності про інклюзивну освіту та її переваги».

4. У лютому 2021 року Держслужба якості освіти провела чергове анонімне онлайн опитування серед учасників освітнього процесу. В ньому взяли участь понад 273 тисячі освітян, учнів 9-11 класів та батьків. На жаль, тексту результатів самого дослідження не знайдено, але з новини на сайті МОН²⁰ можна дізнатися, що 80% педагогів, 58,4% керівників шкіл та 51% учнів зазначили, що їхні заклади освіти використовували одну електронну платформу під час дистанційного навчання. Крім того, керівники шкіл вказали, що організують єдиний інформаційний простір переважно на безкоштовних платформах: G Suite for Education, Google Classroom, Microsoft Teams, Human, Moodle тощо.

Підсумовуючи наведене вище, можна констатувати, що впродовж року – з березня 2020 по лютий 2021 – усі стейкхолдери здійснили суттєвий поступ у забезпеченні доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку в умовах поширення Covid-19. Разом із тим, впроваджені заходи лише незначною мірою відповідають потребам дітей із числа вразливих груп, зокрема дітей з інвалідністю, дітей з ООП, дітей із соціально неблагополучних сімей та інших. Карантин і зумовлений ним масовий перехід на дистанційне навчання лише підкреслив і поглибив існуючу нерівність у доступі до освіти. Тому, є нагальна потреба у найкоротші терміни виявити основні бар'єри, що перешкоджають такому доступу та забезпечити їх нівелювання або розвиток полегшуючих факторів.

²⁰ <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-opituvannya-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-shodo-organizaciyi-distancijnoyi-formi-navchannya>

2. АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ОСВІТНІХ І РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ COVID-19

Аналіз правового забезпечення було здійснено за хронологією ухвалення нормативно-правових актів та розробки листів щодо врегулювання забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в Україні в період поширення Covid-19.

Етап 1: завершення 2019-2020 навчального року (11 березня – 22 травня 2020 року).

1. Постанова КМУ від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19»²¹ (далі – Постанова 211).

«1. Установити з 12 березня до 3 квітня 2020 р. на усій території України карантин, заборонивши:

... відвідування закладів освіти її здобувачами».

16.03.2020 р. (постанова № 215²²) було внесено зміни до цієї постанови, зокрема до назви «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», а також додано граничну дату, до якої буде заборонено відвідування закладів освіти її здобувачами – до 3 квітня 2020 р.

Постановою № 239²³ від 26.03.2020 термін було продовжено до 24 квітня 2020 року., Постановою № 291²⁴ від 22.04.2020 – до 11 травня 2020 року, постановою № 34²⁵ від 04.05.2020 – до 22 травня.

Таким чином, відвідування закладів освіти її здобувачами, у тому числі дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти, було заборонене понад 10 тижнів – у період з 12 березня по 22 травня 2020 року. По факту, більшість закладів освіти відкрились 1 червня 2020 року.

²¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

²² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF#n9>

²³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239-2020-%D0%BF#n9>

²⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291-2020-%D0%BF#n9>

²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2020-%D0%BF#n10>

2. Лист МОН від 11.03.2020 р. № 1/9-154 «Про карантин».

«Міністерство освіти і науки рекомендує:

1. Відмовитись від проведення та участі у масових заходах в приміщеннях та на території закладів освіти, зокрема пробного зовнішнього незалежного оцінювання, олімпіад, змагань, конкурсів, виставок тощо.

...

4. Розробити заходи щодо проведення занять за допомогою дистанційних технологій та щодо відпрацювання занять відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації.

5. Розробити заходи щодо часткового переведення працівників на дистанційну роботу;

6. Забезпечити профілактичні заходи, які попередять масове розповсюдження гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом, і гострих респіраторних інфекцій;

...

9. Обмежити проведення запланованих нарад, перевірок, експертиз до нормалізації епідемічної ситуації».

Таким чином, у день ухвалення Постанови № 211 МОН розробило перші рекомендації щодо організації навчального процесу у закладах освіти в умовах карантину, зокрема, рекомендувавши «проведення занять за допомогою дистанційних технологій».

²⁶ <https://mon.gov.ua/ua/news/z-12-bereznya-zaprovadzhuyetsya-tritizhnevij-karantin-u-vsih-zakladah-osviti>

Варто зазначити, що згідно із статтею 9 «Форми здобуття освіти» Закону України «Про освіту»²⁷, дистанційна є однією з основних форм здобуття освіти. У цій же статті є наступне визначення:

«Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій».

Станом на дату прийняття постанови №211 та вищезгаданих рекомендацій МОН в Україні діяли норми наказу МОН від 25.04.2013 р. за № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»²⁸ (далі – Положення про дистанційне), згідно із якими дія цього положення поширювалась на загальноосвітні навчальні заклади. Проте, на підставі наказу МОН № 1115 від 08.09.2020 р. (більш детально розглянутий нижче) виключено норму щодо поширення дистанційного навчання на заклади загальної середньої освіти.

Відповідно впродовж карантину, який тривав з 12 березня по 22 травня 2020 року, заклади освіти та управлінці у своїй діяльності мали керуватися саме цим Положенням. Зокрема, документ передбачав:

2.4. ... Дистанційне навчання організовується відповідно до робочих навчальних планів ЗНЗ, що затверджуються наказом керівника ЗНЗ за погодженням з органом управління освітою.

2.9. Технології дистанційного навчання під час організації та забезпечення денної, вечірньої, заочної, індивідуальної та екстернатної форм навчання можуть використовуватись у ВНЗ, ЗПО, ПТНЗ, ЗНЗ за наявності у них відповідного кадрового та системотехнічного забезпечення.

4.6. Навчання осіб із особливими потребами (у тому числі з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, психічними розладами) передбачає залучення додаткових технологій дистанційного навчання при здійсненні всіх видів підготовки, включаючи професійно-практичну. з

²⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

²⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/ed20201016#Text>

урахуванням особливостей розвитку учнів (вихованців).

5.3. Системотехнічне забезпечення дистанційного навчання включає:

апаратні засоби (персональні комп'ютери, мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, обладнання для відеоконференц-зв'язку тощо), що забезпечують розроблення і використання веб-ресурсів навчального призначення, управління навчальним процесом та необхідні види навчальної взаємодії між суб'єктами дистанційного навчання у синхронному і асинхронному режимах;

інформаційно-комунікаційне забезпечення із пропускну здатністю каналів, що надає всім суб'єктам дистанційного навчання навчального закладу цілодобовий доступ до веб-ресурсів і веб-сервісів для реалізації навчального процесу у синхронному та асинхронному режимах;

програмне забезпечення загального та спеціального призначення (у тому числі для осіб з особливими потребами), яке має бути ліцензійним або побудованим на програмних продуктах з відкритими кодами;

веб-ресурси навчальних дисциплін (програм), що необхідні для забезпечення дистанційного навчання, можуть містити:

методичні рекомендації щодо їх використання, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо;

документи планування навчального процесу (навчальні програми, навчально-тематичні плани, розклади занять);

відео- та аудіозаписи лекцій, семінарів тощо;

мультимедійні лекційні матеріали;

термінологічні словники;

практичні завдання із методичними рекомендаціями щодо їх виконання;

віртуальні лабораторні роботи із методичними рекомендаціями щодо їх виконання;

віртуальні тренажери із методичними рекомендаціями щодо їх використання;

пакети тестових завдань для проведення контрольних заходів, тестування із автоматизованою перевіркою результатів, тестування із перевіркою викладачем;

ділові ігри із методичними рекомендаціями щодо їх використання;

електронні бібліотеки чи посилання на них;

бібліографії;

дистанційний курс, що об'єднує зазначені вище веб-ресурси навчальної дисципліни (програми) єдиним педагогічним сценарієм;

інші ресурси навчального призначення.»

Очевидно, що з огляду на надзвичайність впровадження карантину, вищезазначених та інших норм Положення про дистанційне навчання дотриматись не вдалось.

3. Лист МОН від 13.03.2020 р. № 1/9-161

«Щодо оплати праці працівників закладів освіти під час призупинення навчання через карантин»²⁹.

У листі йдеться, що відповідно до статті 113 Кодексу законів про працю України, за час простою, коли виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища не з його вини, за ним зберігається середній заробіток. У випадку, якщо вчитель (викладач) виконує іншу організаційно-педагогічну роботу, то оплата його праці здійснюється з розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації.

²⁹ <https://mon.gov.ua/ua/news/na-period-karantinu-za-vchitelyami-vihovatelyami-majstrami-ta-vikladachami-zberigayetsya-serednya-zarobitna-plata-rozlyasennya-mon>

4. Наказ МОН від 16.03.2020 р. № 406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19»³⁰.

1. Керівникам органів управління у сфері освіти обласних, Київської міської державних адміністрацій, керівникам закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти, а також керівникам підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України (далі – МОН), в межах компетенції на період карантину забезпечити:

дотримання заборони проведення освітніх, культурних, спортивних та інших масових заходів та відвідування закладів освіти її здобувачами;

проведення інформування здобувачів освіти та працівників щодо заходів профілактики, проявів хвороби та дій у випадку захворювання;

...

2. Керівникам установ освіти і закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти на період карантину забезпечити:

виконання освітніх програм закладів освіти, зокрема шляхом організації освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання, що не передбачає відвідування закладів освіти її здобувачами, та у виняткових випадках шляхом ущільнення графіку освітнього процесу, а також виконання працівниками закладів освіти іншої роботи (організаційно-педагогічної, методичної, наукової тощо) (крім закладів дошкільної, позашкільної освіти та установ освіти);

запровадження гнучкого (дистанційного) режиму роботи працівників закладів освіти відповідно до Методичних рекомендацій щодо встановлення гнучкого режиму

³⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0406729-20#Text>

робочого часу, затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 04 жовтня 2006 року № 359³¹.

Цим документом фактично затверджуються рекомендації, які були надані листами МОН, викладеними вище.

**5. Лист МОН від 17.03.2020 р. № 02-5/202
«Про умови та оплату праці працівників закладів освіти і науки в умовах карантину»³².**

Лист підписаний спільно в.о. міністра освіти і науки України Ю. Полюховичем та керівником ЦК профспілки працівників освіти і науки України Г. Трухановим, що додатково закріплює гарантії щодо оплати праці в умовах карантину.

Керівникам органів освіти і науки, закладів та установ освіти, підпорядкованих підприємств та організацій рекомендовано, зокрема:

- *Забезпечити часткове переведення працівників закладів та установ освіти і науки, а також інших підпорядкованих організацій на роботу в гнучкому та/або дистанційному режимі, відтермінувати проведення засідань, нарад та інших колективних заходів до стабілізації ситуації, за потреби забезпечувати їх проведення в онлайн режимі;*
- *Забезпечити за наявності відповідних умов проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій;*
- *не допускати примусового відправлення працівників у відпустки, зокрема без збереження заробітної плати, на період призупинення навчання;*
- *Зберігати за працівниками на період карантину середню заробітну плату, розмір якої визначається*

³¹ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0359203-06#Text>

³² <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-umovi-ta-oplatu-praci-pracivnikiv-zakladiv-osviti-i-nauki-v-umovah-karantinu>

згідно з постановою Кабінету міністрів України від 08.02.1995 р. № 100 «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати».

**6. Лист МОН від 23.03.2020 р. №1-9/173
«Щодо організації освітнього процесу в закладах
загальної середньої освіти під час карантину»³³.**

У листі йдеться про те, що на виконання Наказу МОН від 16.03.2020 р. за № 406 керівникам закладів загальної середньої освіти необхідно видати наказ про організацію роботи очолюваних ними закладів під час карантину.

Таким наказом, зокрема, необхідно:

- встановити режим роботи працівників (як педагогічних, так і непедагогічних) із запровадженням гнучкого графіку їх роботи;
- затвердити заходи щодо виконання працівниками методичної, організаційно-педагогічної роботи, наприклад розроблення індивідуальних планів професійного розвитку (підвищення кваліфікації педагогічних працівників, самоосвіти тощо);
- визначити заходи щодо збереження систем життєзабезпечення (охоронного режиму);
- визначити особливості провадження освітнього процесу.

В умовах карантину вчителі працюють з учнями, що перебувають удома, шляхом використання технологій дистанційного навчання з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти. З урахуванням надзвичайної ситуації та загальнодержавних протиепідеміологічних заходів, а також в рамках реалізації права на автономію адміністрація закладу може запропонувати різні підходи щодо організації та обліку реалізації освітнього процесу, у тому числі здійсненого з ви-

³³ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/71997/

користанням дистанційних технологій, коли вчитель знаходиться поза межами закладу освіти. Тобто адміністрація закладу освіти може і має організувати, координувати та здійснювати контроль за виконанням вчителями освітніх програм.

Наприклад, для здійснення обміну навчальними матеріалами можуть застосовуватися будь-які пристрої та інструменти, зокрема мобільний телефон, за допомогою якого можна організувати спільноту в соціальних мережах, мобільних додатках. Матеріали можна надсилати електронною поштою, розміщувати на вебсайті закладу загальної середньої освіти, зокрема відео-уроки або гіперпосилання на них.

...

Автономію вчителя має бути забезпечено академічною свободою, включаючи свободу вільного вибору форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, з метою впровадження авторських методик із використанням технологій дистанційного навчання.

Робочі години вчителя, який забезпечує дистанційне навчання учнів пропонуємо обліковувати (рахувати) відповідно до навчального навантаження вчителя та розкладу навчальних занять у закладі загальної середньої освіти.

Розклад занять та робочий час вчителя в дистанційному режимі рекомендуємо максимально наблизити до розкладів навчальних занять та поточного режиму роботи.

Рекомендуємо завершення заповнення шкільної документації, зокрема класних журналів у друкованому вигляді, відтермінувати до нормалізації епідеміологічної ситуації.

Враховуючи те, що забезпечити виставлення оцінок та фіксації тем у журналі на паперових носіях за безпосередньої присутності учнів в режимі карантину не є можливим, виставлення оцінок та зазначення тем слід здійснювати відповідно до безпосередньо проведених навчальних занять у дистанційному режимі через електронні та інші наявні засоби.

Нагадуємо, що у класному журналі із зазначенням певної дати фіксуються лише навчальні заняття, що були фактично проведені за безпосередньою участю здобувачів освіти. Водночас, якщо виконання освітніх програм здійснюється із використанням технологій дистанційного навчання, за рішенням закладу освіти на відповідній сторінці навчального предмета у класному журналі може зазначатися: тематика навчального матеріалу, домашніх завдань, в також форми роботи (дистанційні онлайн-консультації, відео-уроки, скайп-конференції, тестування тощо).

Під час освітнього процесу із використання технологій дистанційного навчання може здійснюватися оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, що наразі фіксуватимуться вчителем (у зручний для нього спосіб), а у подальшому будуть занесені до відповідних сторінок класного журналу. Якщо технічні можливості не дозволяють провести оцінювання навчальних досягнень учнів дистанційно, рекомендовано відтермінувати його проведення до завершення епідеміологічної ситуації.

Цим листом, зокрема, було дозволено вчителям проводити уроки знаходячись поза межами навчального закладу і, користуючись академічною свободою та виходячи з власних можливостей та можливостей закладу освіти, організовувати навчальний процес.

7. Лист МОН від 03.04.2020 р. № 1/9-185 «Про організаційні засади роботи інклюзивно-ресурсних центрів в умовах карантину»³⁴.

У цьому листі вперше викладено рекомендації МОН щодо діяльності ІРЦ у період карантину.

*Проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, надання очних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг в період карантину **не здійснюється**.*

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами; участь педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного

³⁴ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72746/

центру в командах психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, а також психолого-педагогічних комісіях спеціальних закладів загальної середньої освіти; надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів освіти здійснюється фахівцями ІРЦ шляхом використання дистанційних технологій.

Консультавання батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами; консультавання та взаємодія з педагогічними працівниками закладів освіти; надання консультативної та психологічної допомоги, проведення бесід з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами забезпечується фахівцями ІРЦ через індивідуальні консультації у телефонному режимі або за допомогою онлайн-ресурсів (мобільних додатків, електронної пошти тощо). При потребі фахівцями ІРЦ можуть бути забезпечені групові онлайн-консультації батьків (інших законних представників), педагогічних працівників закладів освіти шляхом розміщення інформації на онлайн-ресурсах ІРЦ, у тому числі у соціальних мережах, створення спільнот в соціальних мережах, мобільних додатках. Матеріали можна надсилати електронною поштою, розміщувати на сайті ІРЦ або інших онлайн-ресурсах, зокрема у формі питань-відповідей (з дотриманням захисту персональних даних та конфіденційності даних про запитувача), відеозанять або гіперпосилання на них.

...

Працівники ІРЦ, не задіяні в наданні дистанційних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, проведенні консультацій, використовують робочий час під час карантину для професійного розвитку (підвищення кваліфікації педагогічних працівників, самоосвіти тощо).

**8. Лист МОН від 23.04.2020 р. № 1/9-219
«Щодо організації роботи закладів дошкільної
освіти під час карантину» .**

У листі, посилаючись на наказ МОН від 16.03.2020 р. за № 406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», керівникам закладів дошкільної освіти необхідно було видати накази про встановлення режиму роботи працівників закладу (як педагогічних, так і непедагогічних), встановивши заходи з виконання працівниками освітньо-педагогічної, методичної та іншої роботи, що відповідає професійним обов'язкам працівників, визначити особливості проведення освітнього процесу та збереження систем життєзабезпечення (охоронного режиму).

Фактично, у цьому листі вперше приділили увагу організації роботи закладів дошкільної освіти з початку карантину – через шість тижнів.

В межах робочого часу, визначеного графіком, працівники закладу мають виконувати свої професійні обов'язки, організовувати та проводити, за розпорядженням керівника, освітній процес, складати або корегувати плани професійного розвитку та самоосвіти, розробляти конспекти занять відповідно до освітньої програми тощо.

В умовах карантину варто налагодити тісну взаємодію із батьками вихованців. Зокрема, пропонуємо розробити рекомендації та проводити консультації з батьками вихованців щодо організації освітньої діяльності вдома, розпорядку дня, харчування дитини тощо. Зазначену комунікацію можна організувати за допомогою онлайн-конференцій, спілкування у групах в соціальних мережах, мобільних додатках, за допомогою електронної пошти тощо.

Крім того, слід розглянути можливість проведення онлайн-занять з дітьми за допомогою дистанційних технологій в режимі реального часу або надсилати їх запис батькам вихованців чи розмішувати на вебсайті закладу освіти.

Підсумки за результатами нормативно-правового врегулювання організації надання освітніх і розвиткових послуг протягом Етапу 1:

1. Більшість норм та рекомендацій стосувалися запровадження заборон на відвідування закладів освіти, користування приміщеннями та профілактичних заходів, які попередять масове розповсюдження респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом.
2. Частина документів була присвячена роз'ясненням щодо оплати праці працівників закладів освіти на час карантину, наладженню внутрішньо шкільних організаційних процесів для провадження дистанційного навчання.
3. Ухвалені норми і рекомендації щодо дистанційного навчання були дуже загальними; практично всі рішення щодо дистанційних технологій, веб платформ чи інших специфічних умов були покладені на розсуд і можливості керівників закладів освіти чи педагогічних працівників.
4. Не знайдено жодного нормативно-правового акту чи рекомендацій, які би стосувалися забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг під час провадження дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти для всіх дітей, включно із тими, які мають особливі освітні потреби чи з числа вразливих категорій.
5. Не було також надано рекомендацій щодо забезпечення доступності психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг шляхом використання дистанційних

Етап 2: робота закладів освіти в літній період і підготовка до 2020-2021 навчального року (25 травня – 8 вересня 2020 року).

9. Лист МОН від 22.05.2020 р. № 1/9-269 «Щодо відновлення діяльності закладів дошкільної освіти»³⁶.

У листі йдеться про те, що за сприятливої епідемічної ситуації у регіоні та відповідного рішення регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, заклади дошкільної освіти можуть відновити свою діяльність, створивши максимально безпечні умови для вихованців та працівників. За створення таких умов у ЗДО відповідають засновники та керівники ЗДО.

Організувати відновлення діяльності ЗДО МОН пропонує в три етапи: підготовчий, тестовий та основний. Ці рекомендації загалом стосувалися дотримання протиепідемічних заходів та санітарних вимог. Також є рекомендації щодо організації освітнього процесу, де містяться посилання на корисні ресурси.

2. Організація освітнього процесу

Освітній процес в період карантинних обмежень здійснюється відповідно до освітньої програми та плану роботи закладу, який складається на навчальний рік та літній оздоровчий період.

Рекомендуємо використовувати інформаційні матеріали, які розміщені на сайтах mon-covid19.info, МОН, ЮНІСЕФ Україна, зокрема:

Як говорити про коронавірус із маленькими дітьми:

- Брошура: [unicef/2TE3JWT](https://www.unicef.org/ua/resources/2TE3JWT)
- Відео: bit.ly/36dHGv9
- Вебінар для вихователів: bit.ly/36nAiNS
- Серія коротких мультфільмів про правила особистої

³⁶ <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-vidnovlennya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti>

гігієни від ЮНІСЕФ Україна, в т.ч. миття рук, умивання, миття посуду тощо bit.ly/36gJjbi

- *Поради для батьків та вихователів «Як зменшити стрес та тривожність у дітей дошкільного віку» uni.cf/2u9pXF4*

У приміщенні закладу рекомендуємо розмістити інформаційні матеріали про необхідність дотримання правил особистої гігієни. Зразки постерів можна завантажити за посиланням: bit.ly/3gfV72j. Просимо зосередити увагу на формуванні та удосконаленні гігієнічних навичок вихованців відповідно до Базового компонента дошкільної освіти.

Під час карантину педагогам варто обирати ті види діяльності, які б сприяли дотриманню рекомендованої відстані між дітьми та перебуванню на відкритому повітрі, обмежуючи безпосередній фізичний контакт між дітьми та персоналом.

Перебування на вулиці необхідно обмежити територією закладу. При несприятливих погодних умовах варто використовувати спортивну та музичну зали за графіком, здійснюючи провітрювання та дезінфекцію приміщення після кожної групи дітей.

Користуватися басейнами на період дії карантинних заходів заборонено.

З метою дотримання протиепідемічних заходів рекомендуємо проводити батьківські збори за допомогою дистанційних технологій.

10. Лист МОН від 26.05.2020 р. № 1/9-278 «Щодо організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів»³⁷.

У листі зазначено, що у регіонах, у яких на підставі рішення регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій запроваджується послаблення протиепідемічних заходів, із метою забезпечення зарахування дітей з особливими освітніми потребами до закладів дошкільної та загальної серед-

³⁷ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/73848/

ньої освіти за рішенням місцевої влади з 1 червня 2020 року може бути відновлена робота інклюзивно-ресурсних центрів.

У випадку відновлення роботи інклюзивно-ресурсних центрів рекомендуємо в найкоротші терміни організувати проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, забезпечивши першочергово обстеження дітей, які мають розпочинати здобуття початкової освіти у 2020/2021 н. р. та зараховуються до закладу освіти вперше.

В інклюзивно-ресурсних центрах за рішенням засновника може бути відновлено надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг шляхом проведення індивідуальних занять з дотриманням протиепідеміологічних вимог.

11. Лист МОН від 29.05.2020 р. № 1/9-292 «Щодо організації роботи закладів позашкільної освіти»³⁸.

Листом повідомлено, що на території регіонів із сприятливою епідемічною ситуацією з 1 червня 2020 року дозволяється в закладах позашкільної освіти відвідування занять у групах не більше ніж 10 осіб. Водночас упродовж карантину забороняється проведення масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, рекламних та інших) заходів з кількістю учасників більше ніж 10 осіб.

Задля організації безпечного освітнього процесу рекомендуємо керівникам закладів позашкільної освіти:

- *забезпечити дотримання усіма учасниками освітнього процесу соціальної дистанції не менше 1,5 м;*
- *переорієнтувати роботу гуртків та інших творчих об'єднань на проведення занять із здобувачами освіти на відкритому повітрі на території закладу (подвір'я, майданчики, «зелені класи» тощо) або за його межами (парки, ліси, спортивні майданчики тощо);*
- *при проведенні занять в приміщенні закладу неухильно здійснювати належні протиепідемічні заходи (регулярне провітрювання, дотримання маскового режиму, дезінфекцію тощо);*

³⁸ https://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/74205/

- уникати форм та методів роботи, які порушують рекомендовані протиепідемічні заходи;
- відпрацювати розстановку кадрів (працівники, які належать до групи ризику, можуть продовжити виконувати свої трудові обов'язки відповідно до трудового договору або займаної посади), а також, за умов організаційної можливості, за згодою працівника з підвищеним фактором ризику захворювання на COVID-19 може корегувати його трудові обов'язки шляхом доручення виконання інших видів робіт (організаційна, методична, наукова, інша педагогічна діяльність тощо). Якщо таке коригування трудових обов'язків організаційно неможливо, працівник за дорученням керівника закладу може виконувати інші види робіт в дистанційному режимі або скористатися правом на щорічну основну відпустку чи відпустку без компенсації заробітної плати у встановленому законодавством порядку.

12. Лист МОН від 04.06.2020 р. № 1/9-302 «Щодо надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами закладами освіти в літній період»³⁹.

Цим листом МОН надало рекомендації щодо надання корекційно-розвиткових послуг у літній період.

Загальновідомо, що успішність корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, особливо дошкільного віку, залежить від дотримання принципу системності.

...

Враховуючи, що ЗДО у зв'язку з карантинними заходами не працювали в навчальний період понад 2 місяці, вважаємо можливим надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах, в літній оздоровчий період. Вищезазначені послуги надаються за згодою батьків та за умов наявності спеціалістів, з якими укладені цивільно-правові угоди.

³⁹ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/74385/

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються згідно з індивідуальною програмою розвитку, яку необхідно скоригувати, врахувавши результати роботи з дитиною під час карантину, динаміку її розвитку.

У зв'язку з епідемічною ситуацією, що склалася в Україні, з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) корекційно-розвиткові заняття необхідно проводити індивідуально з дотриманням протиепідемічних вимог і рекомендацій, зазначених вище.

Проте, така норма не поширюється на учнів закладів загальної середньої освіти, оскільки корекційно-розвиткова робота є інваріантною складовою базового навчального плану для спеціальних закладів (класів) та здійснюється протягом навчального року...

Таким чином, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах загальної середньої освіти, у тому числі за цивільно-правовими угодами, в літній період не здійснюється.

Відновленню корекційно-розвиткової роботи у 2020/2021 навчальному році має передувати вивчення командою психолого-педагогічного супроводу дитини закладу загальної середньої освіти динаміки розвитку дитини, її особливих освітніх потреб, сильних сторін та позитивних змін, що є основою розроблення плану корекційно-розвиткової роботи як складової індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами.

13. Постанова КМУ від 22.07.2020 р. № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»⁴⁰.

Постановою, зокрема, визначено, що заклади освіти закриваються лише у тих регіонах, які визначені як «червоні» за шкалою рівня епідемічної небезпеки.

⁴⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>

2. Залежно від епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях регіону встановлюється “зелений”, “жовтий”, “помаранчевий” або “червоний” рівень епідемічної небезпеки поширення COVID-19 (далі – рівень епідемічної небезпеки).

...

15. На території регіону (адміністративно-територіальної одиниці), на якій устанолено “червоний” рівень епідемічної небезпеки, додатково до протиепідемічних обмежень, передбачених для “зеленого”, “жовтого” та “помаранчевого” рівня епідемічної небезпеки, забороняються:

...

2) відвідування закладів освіти здобувачами освіти;

14. Лист МОН 30.07.2020 р. № 1/9-411

«Щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти у 2020/2021 навчальному році»⁴¹.

У листі приділено увагу як організації діяльності ЗДО в період поширення коронавірусної інфекції, так і наданню освітньо-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Пріоритетними напрямками діяльності практичних психологів у 2020/2021 навчальному році слід вважати: психопрофілактику наслідків стресових станів, умов роботи та життєдіяльності в режимі обмеженого пересування; психолого-педагогічне просвітництво батьків з питань розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку в умовах здобуття дошкільної освіти вдома; психогігієну комунікації та спілкування в дистанційному форматі, а також про особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з COVID-19 («Як розмовляти з дітьми про COVID-19»).

...

Відновленню освітнього процесу та корекційно-розвиткових послуг для дітей з ООП у 2020/2021 навчальному році має

⁴¹ <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/75395/>

передувати вивчення командою психолого-педагогічного супроводу ЗДО динаміки розвитку дитини, стану її особливих освітніх потреб, сильних сторін та змін із врахуванням особливостей діяльності й участі дитини під час карантинних заходів та факторів навколишнього середовища.

Перехід дітей з особливими освітніми потребами до ЗДО організовується з використанням тих самих принципів і підходів, що і для інших дітей. Проте врахування особливих освітніх потреб має істотне значення під час перехідного періоду. Якість підтримки, що надається дитині та її родині під час цього періоду, може істотно вплинути на подальше перебування дитини в ЗДО.

Для дітей, які приходять у садок із центрів раннього втручання, рекомендуємо забезпечити програму переходу, що є завершальним етапом надання послуги раннього втручання та передбачає:

- знайомство дитини та батьків із ЗДО та персоналом;*
- зустрічі персоналу закладу (вихователь, спеціальний педагог, практичний психолог та інші) з фахівцями центру.*

У разі карантинних заходів така зустріч/зустрічі проводиться в режимі онлайн у форматі відео-конференцій.

Зауважимо, що особлива увага під час перехідного періоду має приділятися найбільш вразливим категоріям дітей, зокрема: дітям з інвалідністю, із соціально вразливих сімей, хто стикається з певними економічними труднощами чи психологічним стресом (через смерть, хворобу одного з батьків, розлучення чи поділ сім'ї та інше), дітям, які не є носіями української мови тощо.

...

ЗДО повинні бути поінформовані про вищеназвані категорії дітей та сімей, сприяти знайомству вихователів та інших педагогів із дітьми та їхніми сім'ями з метою формування партнерських відносин та забезпечення плавного й ефективного переходу до закладу дошкільної освіти.

15. Лист МОН від 05.08.2020 р. № 1/9-420 «Щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році»⁴².

У листі, зокрема, йдеться про те, що 2020-2021 навчальний рік у закладах ЗЗСО розпочнеться відповідно до особливостей епідемічної ситуації у конкретному регіоні або окремих АТО, а саме:

1. «зелений», «жовтий» або «помаранчевий» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами ЗСО дозволено в звичайному режимі;
2. «червоний» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами ЗСО заборонено, а отже освітній процес забезпечується з використанням технологій дистанційного навчання.

Значна частина рекомендацій стосується підготовчих, протиепідемічних заходів щодо відновлення освітнього процесу.

Особливості організації освітнього процесу

Відповідно до рекомендацій МОЗ, ВООЗ, медичних організацій інших країн пріоритетом організації освітнього процесу в закладах освіти є дотримання принципів соціального дистанціювання, правил гігієни, використання засобів індивідуального захисту та уникнення масових скупчень осіб.

Тому організація освітнього процесу в закладі освіти забезпечується з урахуванням:

- *вимог соціального дистанціювання;*
- *регулярного моніторингу та аналізу відвідування занять учнями з метою раннього виявлення збільшення захворюваності та інформування служби громадського здоров'я у випадку різкого збільшення;*
- *дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.*

⁴² <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-roboti-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>

Рекомендуємо:

- *запровадити гнучку структуру навчального року, передбачивши можливість внесення змін до термінів проведення канікул, початку та завершення навчальних семестрів, з урахуванням епідеміологічної ситуації;*
- *запропонувати батькам учнів, які належать до категорій, яким не рекомендовано перебування в закладах освіти (особам із хронічними легеневиими хворобами; особам, які мають розлади імунної системи; особам із захворюванням на цукровий діабет тощо), продовжити навчання за формами здобуття освіти, що максимально відповідають потребам їхнього захисту та безпеки (наприклад, педагогічний патронаж, екстернатна, сімейна (домашня) або дистанційна форми здобуття освіти);*
- *з метою забезпечення соціальної дистанції під час навчання використовувати великі приміщення (зокрема, актові зали, рекреації, коридори, адаптовані для потреб навчання), за сприятливих погодних умов забезпечувати проведення занять з окремих предметів на відкритому повітрі; проводити навчальні заняття з окремих предметів або в окремі навчальні дні у підгрупах, використовуючи технології змішаного навчання.*

На початку нового навчального року рекомендуємо виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким учні оволодівали під час карантинних обмежень самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання, визначити необхідність організації повторення цього матеріалу, спланувати та організувати систематизацію та узагальнення навчального матеріалу, актуалізацію окремих тем, передбачити визначення диференційованих навчальних завдань з урахуванням рівня засвоєння попереднього матеріалу учнями тощо.

Варто уникати організації видів діяльності, які вимагають безпосереднього фізичного контакту між учнями: рекомендуємо зменшити кількість комунікаційних вправ, уникати групових ігор, що передбачають тактильний контакт, проводити ранкові зустрічі із дотриманням соціальної дистанції, за можливості, на свіжому повітрі тощо.

**16. Лист МОН від 11.08.2020 р. № 1/9-430
«Щодо методичних рекомендацій про викладання
навчальних предметів у закладах загальної
середньої освіти у 2020/2021 навчальному році»⁴³.**

У листі досить розлого надані рекомендації, зокрема, щодо організації навчального процесу в умовах дистанційного та змішаного навчання для здобувачів різних рівнів освіти. Зокрема, наведено перелік платформ та веб ресурсів, які може використовувати вчитель.

Проте, варто зауважити, що в цих рекомендаціях жодним словом не йдеться про забезпечення доступності освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання.

Школа може організувати дистанційне навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts; заздалегідь записаних відео-уроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Надзвичайно важливим є чітка система організації навчання в школі з самостійним опрацюванням матеріалу (розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості контрольних робіт (не більше 3 на тиждень), врахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань). Домашні завдання мають бути посильними для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції).

Важливо продовжити навчання педагогів у напрямі опанування інформаційними технологіями та їх ефективного використання в роботі. В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні рекомендуємо вчителям закладів загальної середньої освіти вдосконалювати також цифрові компетентності, які активізують пізнавальний інтерес учнів до використання додаткових навчальних матеріалів, розміщених на освітніх електронних ресурсах. Актуальність даного питання підтверджена використанням дистанційної форми навчання в період карантинних заходів на території України.

⁴³ <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f3/3fa/fbc/5f333fafbcc811488054689.pdf>

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та дистанційного навчання пропонуємо під час календарнотематичного планування у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. Важливим є формування у здобувачів освіти уміння вчитися з використанням ІТ, а в учителів – уміння забезпечувати цей процес має стати пріоритетним освітнім завданням закладів освіти у 2020/2021 навчальному році. У зв'язку з вище окресленим робота закладів освіти в умовах очного і дистанційного навчання зумовлює необхідність підвищення кваліфікації педагогічних працівників із зазначених питань. Звертаємо увагу керівників закладів освіти, їх заступників та педагогічних працівників, що зміни в змісті науково-методичної роботи в закладах освіти мають відображати і питання теорії та практики впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Пропонуємо у цій роботі використовувати видані за кошти державного бюджету навчально-методичні посібники для педагогічних працівників, що висвітлюють загально дидактичні питання та питання методик навчання у Новій українській школі. З електронним варіантом навчально-методичних посібників можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/lyP5Ay2>.

Організація освітнього процесу і в умовах очного, і в умовах дистанційного навчання не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти самостійно на основі відповідних нормативно-правових актів. Задля дотримання безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти рекомендуємо керуватись нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України, місцевих органів влади щодо здійснення протиепідемічних заходів.

...

Початкова школа

Ураховуючи завершення 2019/2020 навчального року в умовах карантинних обмежень, пропонуємо на початку 2020/2021 навчального року провести вхідне оцінювання учнів із метою визначення рівня навчальних досягнень учнів за попередній рік та спланувати подальшу роботу із систематизації, узагальнення та закріплення навчального матеріалу, що вивчався учнями дистанційно. Існує значна імовірність того, що, якщо учні не засвоїли або частково засвоїли одну або кілька тем, то з вивченням наступних вони відчуватимуть труднощі, які перешкоджатимуть усвідомленому опануванню програмового матеріалу під час навчання. Для цього радимо провести перевірочні (без бального оцінювання) роботи та самооцінювання за тією шкалою, яка вже знайома учням і застосовувалась раніше.

Одержані результати доцільно обговорити з учнями та їх батьками під час індивідуальних зустрічей, які було б добре провести на початку навчального року. Доречно скласти індивідуальний графік, відповідно до якого учні за потреби додатково консультуватимуться з учителем, виконуватимуть навчальні завдання та проєкти.

...

Вважаємо за доцільне, рекомендувати закладам освіти підготуватись до роботи в умовах карантинних обме-

жень і у 2020/2021 навчальному році. Радимо в освітньому процесі використовувати цифрові платформи, які дають змогу реалізовувати авторські методичні задуми, створювати навчальні курси, гнучко розподіляючи контент між онлайн- та офлайн-частинами, диференціювати навчальні завдання, проводити онлайн уроки, оперативно надавати зворотний зв'язок, відстежувати навчальний поступ кожного учня, створювати та наповнювати портфоліо. Як показує досвід, учням і їхнім батькам значно легше навчатися дистанційно, коли контент із усіх навчальних предметів знаходиться на одній платформі. Рішення про використання в обов'язковому порядку цифрової платформи в освітньому процесі вирішує педагогічна рада, адже у такий спосіб школа має можливість адаптувати програму до технічних можливостей учнів і вчителів.

**17. Лист МОН від 31.08.2020 р. № 1/9-495
«Щодо організації навчання осіб з особливими
освітніми потребами у закладах загальної
середньої освіти у 2020/2021 навчальному році»⁴⁴.**

У листі акцентовано на окремих суб'єктах надання освітніх і розвивальних послуг дітям з особливими освітніми потребами в ЗЗСО, а саме: асистенті вчителя, асистенті дитини, інклюзивно-ресурсному центрі. На жаль, зовсім не приділено уваги обов'язкам і функціям, власне, вчителя, про якого згадується лише одним реченням у контексті співпраці з асистентом вчителя: «Провідну роль в організації освітнього процесу під час уроку відіграє вчитель». Тому, після ознайомлення з документом, складається враження, що обов'язки і функціонал щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами – це виключно прерогатива асистента вчителя, асистента дитини, спеціалістів ІРЦ чи команди психолого-педагогічного супроводу, про яку також згадується в контексті роботи асистента вчителя.

Варто відзначити положення документу, які стосуються дистанційного навчання:

⁴⁴ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76129/

В умовах використання технологій дистанційного навчання асистент вчителя:

- організовує спільно з учителем/ями освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання;
- забезпечує комунікацію закладу освіти та батьків (інших законних представників дитини) з метою організації навчання учнів з особливими освітніми потребами;
- координує дистанційне навчання з батьками (іншими законними представниками) дитини, у тому числі завчасно попереджає про зміни розкладу, необхідні навчально-дидактичні матеріали тощо;
- здійснює підготовку матеріалів для дистанційного навчання для учнів з особливими освітніми потребами, у тому числі консулює батьків щодо їх використання;
- забезпечує підготовку індивідуальних завдань та адаптацію їх до використання в умовах дистанційного навчання;
- забезпечує індивідуалізацію технологій дистанційного навчання з урахуванням особливих освітніх потреб, у тому числі обирає відповідні інструменти, консулює батьків щодо технічних особливостей їх використання з учнями з особливими освітніми потребами;
- асистує вчителю під час проведення дистанційних занять, до прикладу: допомагає вчителю під час поділу учнів на пари і групи в ZOOM-конференціях, може приєднуватись до будь-якої пари/групи в будь-який момент, допомагати та виправляти помилки, слідкувати за підняттям рук учнів;
- надає учню та його батькам (іншим законним представникам) рекомендації щодо дотримання норм при користуванні комп'ютерною технікою.

...

У разі встановлення рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуа-

цій «червоного» рівня епідемічної небезпеки надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами може здійснюватися шляхом використання дистанційних технологій. Поряд з цим, під час проведення таких занять слід враховувати індивідуальні потреби та потенційні можливості дитини з особливими освітніми потребами.

...

Водночас, просимо посилити інформування батьків про можливість дистанційного подання документів через автоматизовану систему роботи ІРЦ на порталі <http://ircenter.gov.ua/>.

**18. Лист МОН від 31.08.2020 р. № 1/9-496
«Щодо коштів на забезпечення проведення
дистанційного навчання»⁴⁵.**

У листі, зокрема, порушене важливе питання фінансування потреб, які виникли у зв'язку із впровадженням дистанційного навчання.

... станом на 01 серпня 2020 р. залишки освітньої субвенції та кошти, які не використані протягом січня-липня, становили 8 590 394,2 тис. гривень.

...

З огляду на те, що протягом 2020/2021 навчального року в Україні будуть з'являтися «червоні зони» епідемічної небезпеки поширення COVID-19, в яких навчання буде переводитись у дистанційний формат, Міністерство освіти і науки рекомендує місцевим органам виконавчої влади, в першу чергу, використовувати зекономлені кошти на забезпечення проведення дистанційного навчання, зокрема на оновлення матеріально-технічної бази та навчального обладнання закладів освіти, преміювання вчителів, встановлення їм надбавок за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання), за складність і напруженість у роботі тощо.

⁴⁵ <https://osvita.ua/legislation/other/76110/>

19. Наказ МОН від 08.09.2020 р. № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання» (далі – Наказ № 1115)⁴⁶.

Цим документом затверджене Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, яким визначено механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, а також використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладах освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти.

Зокрема, у документі визначено, що «дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій».

I. Загальні положення

...

3. Організація дистанційного навчання забезпечує можливість реалізувати право осіб на якісну та доступну освіту відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду, незалежно від віку, місця проживання чи перебування, стану здоров'я, інвалідності, соціального і майнового стану, інших ознак і обставин, у тому числі тих, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти.

...

7. Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних та корекційно-розвиткових занять, консультацій, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі.

⁴⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>

...

Для учнів, які не можуть взяти участь у синхронному режимі взаємодії з поважних причин (стан здоров'я, відсутність доступу (обмежений доступ) до мережі Інтернет або технічних засобів навчання, зокрема дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, багатодітних, малозабезпечених сімей тощо), заклад освіти забезпечує використання інших засобів комунікації, доступних для учнів (телефонний, поштовий зв'язок тощо).

...

9. Організація освітнього процесу під час дистанційного навчання здійснюється з дотриманням вимог законодавства про освіту, захист персональних даних, а також санітарних правил і норм (щодо формування розкладу навчальних занять, рухової активності, вправ для очей, безперервної тривалості навчальної діяльності з технічними засобами навчання, тривалості виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час).

Дистанційне навчання організовується для учнів, які не мають медичних протипоказань до занять із комп'ютерною технікою.

10. Дистанційне навчання осіб із особливими освітніми потребами здійснюється з урахуванням індивідуальної програми розвитку.

Дистанційне навчання осіб із особливими освітніми потребами може передбачати залучення допоміжних технологій дистанційного навчання (озвучування даних з екрану, голосове введення тексту, субтитри, клавіатури зі спеціальними можливостями тощо) з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів таких осіб.

Освітній процес під час дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами забезпечується за участі асистента вчителя та/або асистента учня.

...

12. Облік робочого часу та оплата праці педагогічних працівників, які організують дистанційне навчання, здійснюється відповідно до законодавства у сфері загальної середньої освіти.

Організація освітнього процесу під час дистанційного навчання здійснюється у межах робочого часу педагогічних працівників, який визначається відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Керівник закладу освіти забезпечує організацію освітнього процесу під час дистанційного навчання та здійснення контролю за виконанням освітніх програм. Спосіб організації такого контролю схвалюється педагогічною радою закладу освіти.

У разі потреби засновник і керівник закладу освіти забезпечує організаційну та методичну підтримку педагогічних працівників для реалізації дистанційного навчання.

З метою забезпечення умов праці, необхідних для організації дистанційного навчання, відповідно до умов трудового договору або за рішенням засновника може здійснюватися надання педагогічним працівникам персональних комп'ютерів (з можливістю використання засобів аудіо-, відеоконференцзв'язку) в тимчасове користування. У разі використання педагогічними працівниками власних технічних засобів для потреб організації дистанційного навчання вони можуть одержати компенсацію відповідно до законодавства про працю.

13. Батьки сприяють виконанню дитиною освітньої програми, навчальних програм з окремих предметів (інтегрованих курсів) і досягненню передбачених ними результатів навчання, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, дбають про фізичне та психічне здоров'я дітей, формують у них навички здорового способу життя, а також сприяють дотриманню учнями академічної доброчесності в освітньому процесі.

У разі, якщо під час дистанційного навчання батьки не виконують свої обов'язки щодо забезпечення здобуття дитиною освіти, зокрема не забезпечують участь дитини в освітньому процесі протягом 10 робочих днів

підряд з невідомих причин, заклад освіти інформує про це відповідну службу у справах дітей.

...

III. Організація освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання

...

5. Додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги) з використанням технологій дистанційного навчання можуть проводитися (надаватися) для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту за очною формою в інклюзивних класах (групах).

Проведення (надання) таких занять (послуг) здійснюється за погодженням з батьками (одним із них) згідно з індивідуальною програмою розвитку з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей особи з особливими освітніми потребами.

Графік проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) із використанням технологій дистанційного навчання затверджується керівником закладу освіти.

...

IV. Забезпечення дистанційного навчання

...

2. Системотехнічне забезпечення дистанційного навчання в закладі освіти забезпечує засновник закладу освіти.

Системотехнічне забезпечення дистанційного навчання в закладі освіти включає:

апаратні засоби (персональні комп'ютери, мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, обладнання для відеоконференц-зв'язку тощо), що

забезпечують розроблення, накопичення та ефективного використання електронних освітніх ресурсів, управління освітнім процесом та навчальну взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання у синхронному та асинхронному режимах;

інформаційно-комунікаційне забезпечення із пропускну здатністю каналів, що надає суб'єктам дистанційного навчання цілодобовий доступ до електронних освітніх ресурсів для реалізації освітнього процесу в синхронному та асинхронному режимах;

програмне забезпечення загального та спеціального призначення (у тому числі для осіб з особливими потребами), яке має бути ліцензійним або побудованим на програмних продуктах з відкритими кодами;

технічна/сервісна підтримка для забезпечення безперервної роботи платформи дистанційного навчання, що надається фахівцями у сфері цифрових технологій;

електронні освітні ресурси з навчальних предметів (інтегрованих курсів), що необхідні для забезпечення дистанційного навчання.

Фактично, саме цей документ урегулював всі основні питання забезпечення доступності до освітніх і розвиткових послуг в період поширення Covid-19 для всіх дітей.

Підсумки за результатами нормативно-правового врегулювання організації надання освітніх і розвиткових послуг протягом Етапу 2:

1. Значна частина документів стосувалась відновлення роботи закладів освіти, зокрема дошкільних та позашкільних навчальних закладів, інклюзивно-ресурсних центрів. Були надані рекомендації щодо дотримання протиепідемічних вимог, організації роботи в умовах необхідності дотримання соціального дистанціювання тощо.
2. Під час цього етапу було акцентовано увагу на пріоритетності проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки роз-

витку дітей спеціалістами ІРЦ, особливо тих дітей, які розпочинають здобуття освіти у 2020-2021 році. Крім того, заклади дошкільної освіти отримали рекомендації щодо проведення корекційно-розвиткової роботи в літній період.

3. МОН було видано кілька листів, які також стосувалися безпосередньої підготовки до діяльності закладів освіти у 2020-2021 навчальному році з акцентом на забезпечення освітнього процесу в умовах поширення коронавірусної інфекції. Варте уваги те, що рекомендації для закладів дошкільної освіти включали інклюзивну компоненту, а саме надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, а рекомендації для закладів загальної середньої освіти таких згадок не містили.
4. Не врахування особливих освітніх потреб окремих категорій дітей під час підготовки МОН рекомендацій для закладів загальної середньої освіти стосується також навчання предметів – про це у відповідному документі не згадано жодним чином. Натомість в останній день літа видано окремий лист, в якому висвітлено рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти. Втім, ці рекомендації мають суттєвий недолік – повністю проігнорована роль вчителя, акцент здійснено на асистенті вчителя, асистенті дитини та інклюзивно-ресурсному центрі. Такий підхід до розробки рекомендацій свідчить про відсутність інклюзивного підходу та сегрегацію дітей з особливими освітніми потребами навіть на рівні організації навчання.
5. Важливо підкреслити, що документи, видані у цей період, містили, зокрема, рекомендації щодо онлайн інструментів та освітніх платформ, які можуть бути використані вчителями під час дистанційного навчання.
6. Важливим кроком у напрямі нормативно-правового врегулювання питань організації та забезпечення освітніх і розвиткових послуг в період поширення Covid-19 стало затвердження Наказом № 1115 Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, у якому, зокрема, визначено термінологію, використання технологій дистанційного навчання, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами та дітей із числа інших вразливих категорій населення, а також інші питання.

Етап 3: робота закладів освіти в першій половині 2020-2021 навчального року (9 вересня – 25 грудня 2020 року).

20. Наказ МОН від 26.10.2020 р. № 1315

«Про деякі питання забезпечення дистанційного навчання здобувачів повної загальної середньої освіти у 2020–2021 роках»⁴⁷ (далі – Наказ № 1315).

Документом доручено розробку і закупівлю дистанційних курсів для учнів 5-11 класів згідно заданої тематики та переліку предметів. Примітно, що державна установа «Український інститут розвитку освіти» мав подати фінансово-економічні розрахунки видатків, необхідних для придбання дистанційних курсів, до тієї ж дати, якою видано цей наказ.

Державній установі «Український інститут розвитку освіти» (Карандій В.):

- *здійснити заходи щодо розроблення, проведення експертизи, придбання, супроводження та розміщення в інформаційно-телекомунікаційних системах дистанційних курсів для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників (далі – дистанційні курси) з урахуванням примірного переліку дистанційних курсів та їх тематики (далі – Перелік), що додається;*
- *забезпечити проведення експертизи дистанційних курсів та їх розміщення в інформаційно-телекомунікаційних системах за умови схвального висновку за результатами проведеної експертизи;*
- *подати до 26 жовтня 2020 року департаменту фінансування державних і загальнодержавних видатків МОН України фінансово-економічні розрахунки видатків, необхідних для придбання дистанційних курсів;*
- *здійснити у 2020 році заходи щодо придбання не менше ніж 800 уроків дистанційних курсів для забезпечення з 1 грудня 2020 року організації дистанційного навчання здобувачів повної загальної середньої освіти;*

⁴⁷ <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-zabezpechennya-distancijnogo-navchannya-zdobuvachiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-2020-2021-rokah>

- здійснити у 2021 році заходи щодо розроблення та придбання дистанційних курсів з урахуванням Переліку в обов'язі, достатньому для забезпечення дистанційного навчання здобувачів повної загальної середньої освіти;
- забезпечити розміщення та супроводження придбаних дистанційних курсів в інформаційно-телекомунікаційних системах упродовж 2020-2021 років.

21. Лист МОН від 02.11.2020 р. № 1/9-609 «Щодо організації дистанційного навчання»⁴⁸.

Документом фактично роз'яснюються і деталізуються норми наказу МОН № 1115 від 08.09.2020 року «Деякі питання організації дистанційного навчання»⁴⁹.

Заклад освіти має діяти в інтересах дитини, зокрема відповідно до пунктів 7, 9, 10 розділу I Положення:

- *організовувати дистанційне навчання для учнів, які не мають медичних протипоказань до занять із комп'ютерною технікою². Наявність таких протипоказань встановлюються на підставі медичного висновку чи іншого документа, виданого закладом охорони здоров'я (особою, яка провадить діяльність з медичної практики на підставі ліцензії) та добровільно поданого батьками або іншими законними представниками учня (далі – батьки) до закладу освіти. Якщо заклад освіти організовує дистанційне навчання в умовах карантину або інших надзвичайних обставин, доцільно погодити з одним з батьків учня, який має відповідні протипоказання, форми взаємодії педагогічних працівників з ним і засоби навчання, що можуть використовуватися;*
- *дотримуватися санітарних правил і норм щодо формування розкладу навчальних занять, вправ для очей та постави, безперервної тривалості навчальної діяльності з технічними засобами навчання, тривалості виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час (домашніх завдань);*

⁴⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>

⁴⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>

- створювати умови для забезпечення повноцінної участі в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами (застосування допоміжних технологій навчання, підтримка з боку асистента вчителя та/або асистента учня, проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) тощо) з обов'язковим урахуванням індивідуальної програми розвитку;
- використовувати доступні засоби комунікації (телефонний, поштовий зв'язок тощо) для учнів, які не можуть взяти участь у синхронному режимі взаємодії з поважних причин (стан здоров'я, відсутність доступу (обмежений доступ) до мережі Інтернет або технічних засобів навчання тощо);
- дотримуватися вимог щодо захисту персональних даних учасників освітнього процесу в електронному освітньому середовищі.

22. Постанова КМУ від 09.12.2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»⁵⁰.

1. Установити з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі — COVID-19), з 19 грудня 2020 р. до 28 лютого 2021 р. на території України карантин...
2. На території України на період дії карантину запроваджуються обмежувальні протиепідемічні заходи, а саме забороняється:
 - ...
 - 1б) відвідування закладів освіти здобувачами освіти групами кількістю більш як 20 осіб, крім закладів дошкіль-

⁵⁰ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>

ної, загальної середньої, позашкільної та спеціалізованої мистецької освіти;

17) відвідування закладів освіти здобувачами освіти у разі, коли на самоізоляції через контакт з пацієнтом з підтвердженим випадком COVID-19 перебуває більш як 50 відсотків здобувачів освіти та персоналу закладу освіти;

18) проведення в закладах освіти масових заходів (вистав, свят, концертів) за участю дітей з більш ніж однієї групи/класу та за присутності глядачів (відвідувачів);

...

3. Додатково до обмежувальних протиепідемічних заходів, передбачених пунктом 2 цієї постанови, в період з 00 годин 00 хвилин 8 січня 2021 р. до 00 годин 00 хвилин 25 січня 2021 р. на території України забороняється:

...

10) відвідування закладів освіти незалежно від форми власності її здобувачами, крім закладів дошкільної освіти та спеціальних закладів освіти.

23. Постанова КМУ від 09.12.2020 р. № 1289 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти»⁵¹ (далі – Постанова № 1289).

Документом, окрім іншого, дозволено надавати у тимчасове користування (наприклад, на час карантину та дистанційного навчання) батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, допоміжні засоби для навчання, а саме: пристрої, обладнання, засоби та технології, що використовуються з технічною, дидактичною, методичною, функціональною, навчально-розвивальною, ігровою, комунікативною метою для покращення навчальної діяльності, розвитку навичок комунікації та забезпечення надання особам з особливими освітніми потребами підтримки в освітньому процесі.

⁵¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-%D0%BF#Text>

6. *Забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах освіти здійснюється комплексно шляхом утворення в закладах відповідно до положень про такі заклади спеціальних відділень корекційно-розвиткової роботи (кабінетів, кімнат, класів, майстерень тощо), обладнаних з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів освіти, а також надання допоміжних засобів для навчання, передбачених для індивідуального користування особам з особливими освітніми потребами у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.*

7. *Перелік допоміжних засобів для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти затверджується МОН⁵².*

...

10. *Допоміжні засоби для навчання особи з особливими освітніми потребами, що зазначені в індивідуальній програмі розвитку та призначені для індивідуального користування, можуть надаватися в тимчасове користування її батькам (іншим законним представникам) або такій особі особисто (у разі її повноліття) на підставі договору про безоплатне користування матеріальними цінностями.*

24. Лист МОН від 15.12.2020 р. №1/9-692 «Про запровадження карантинних обмежень»⁵³.

Документ розроблено з метою роз'яснення постанови КМУ від 09.12.2020 р. за № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».

Просимо довести до відома керівників закладів загальної середньої освіти, що відповідно до прийнято рішення, про запровадження в Україні з 8 по 24 січня 2021 року по-

⁵² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-18#Text>

⁵³ https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/78077/

силених карантинних обмежень, зокрема у цей час учням заборонено відвідування закладів загальної середньої освіти незалежно від форми власності, крім закладів дошкільної освіти та спеціальних закладів освіти.

З огляду на зазначене Міністерство просить вжити всі можливі невідкладні заходи, спрямовані на належну організацію освітнього процесу у дистанційному форматі в цей період.

Водночас рекомендуємо розглянути можливість, за потреби, оголошення на цей час канікул із врахуванням положень частин третьої та четвертої статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Підсумки за результатами нормативно-правового врегулювання організації надання освітніх і розвиткових послуг протягом Етапу 3:

1. Наприкінці жовтня був ухвалений Наказ № 1315, згідно з яким мають бути розроблені, придбані та розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах дистанційні курси з предметів, які вивчають учні 5-11 класів. Хоч і з запізненням, але це було важливе рішення, у тому числі на перспективу з огляду на очікувану довготривалість існування ризику зараження коронавірусною інфекцією та високу ймовірність впровадження карантину впродовж цього та наступних навчальних років. Проте, залишилось не вирішеним питання доступності освітніх і розвиткових послуг для тих дітей, які не мають можливості здобувати освіту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Наказом також не передбачено розробку дистанційних курсів для здобувачів освіти у початковій школі⁵⁴.
2. Вагомим кроком у напрямку забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами стало ухвалення Постанови № 1289, якою дозволено, зокрема, надавати у тимчасове користування (наприклад, на час карантину та дистанційного навчання) батькам, які виховують

⁵⁴ Станом на липень 2021 року триває робота Українського інституту розвитку освіти за підтримки Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ Україна щодо створення дистанційних курсів для учнів початкової школи.

дітей з особливими освітніми потребами, допоміжні засоби для навчання, а саме: пристрої, обладнання, засоби та технології, що використовуються з технічною, дидактичною, методичною, функціональною, навчально-розвивальною, ігровою, комунікативною метою для покращення навчальної діяльності, розвитку навичок комунікації та забезпечення надання особам з особливими освітніми потребами підтримки в освітньому процесі. Тобто, під час впровадження карантину діти зможуть вдома користуватися допоміжними засобами для навчання, які закупили заклади освіти.

3.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ «ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

3.1. РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ

Онлайн опитування проводилося у період з 11 листопада по 9 грудня 2020 року. 1420 осіб заповнили форми, проте за результатами верифікації для аналізу було враховано відповіді 1402 респондентів, тобто 98,73%.

Опитування проводилося у розрізі трьох цільових груп: «Батьки», «Педагоги», «Керівники» (детальніше див. Методологія дослідження).

Група «Батьки»

Всього в онлайн опитуванні взяли участь 535 батьків. Після верифікації для аналізу були враховані відповіді за інформацією від 529 батьків.

Участь в опитуванні взяли представники з 26 регіонів України, включно із АР Крим. Найбільш активними були батьки з Кіровоградської та Запорізької областей – частка цих двох регіонів у загальній кількості отриманих анкет складає майже 58%. Більшість респондентів проживає у містах,

але понад 22% респондентів проживають у селищах або селах.

9,25% респондентів є батьками з багатодітних сімей. Загалом усі батьки, які взяли участь в опитуванні, виховують 858 дітей, але висловили намір надати інформацію у межах опитування щодо 600 дітей, з них – 350 хлопців і 250 дівчат.

Серед дітей у розрізі категорій найбільшу частку складають ті, які не належать до жодної – 60,5%. 39,45% належать до вразливих категорій загалом, серед яких є діти з інвалідністю, діти з ООП, з багатодітних сімей, що перебувають у СЖО, часто хворіють та інші (див. таблиця 3.1.1).

⁵⁵ Можна було вказувати одразу кілька категорій.

⁵⁶ З них 41 мають також інвалідність

ТАБЛИЦЯ 3.1.1

Категорії дітей	к-ть ⁵⁵	%
Дитина з інвалідністю	132	22,00
Дитина з ООП	107 ⁵⁶	17,83
Дитина з багатодітної родини	12	2,00
Дитина з сім'ї, що перебуває у СЖО	1	0,17
Дитина, яка хворіє впродовж тривалого часу (понад три місяці)	5	0,83
Не належить до жодної	363	60,50
Інші вразливі	19	3,17
Не визначили	3	0,50
Вказали одразу к-ка вразливих	42	7,00

Вік дітей, щодо яких було отримано відповіді, знаходиться в діапазоні від 2 до 17 років (включно). Середній вік – 9,2 роки. Майже 72% з них навчається у закладах загальної середньої освіти. Розподіл дітей з типами закладів наведено у таблиці 3.1.2.

ТАБЛИЦЯ 3.1.2

Тип закладу	к-ть	%
ЗЗСО	431	71,83
ЗДО	97	16,17
Спеціальна школа	22	3,67
Санаторна школа	24	4,00
НРЦ	8	1,33
Інше	18	3,00
Всього	600	100,00

Більшість респондентів – 73,33% повідомили, що їхні діти не стикалися з труднощами і перешкодами, які заважали здобувати знання в цьому закладі освіти і, відповідно, 26,67% – стикалися з певними труднощами. Проте, якщо подивитися у розрізі категорій, то з числа дітей з ООП і вразливих загалом з труднощами стикались вже 35,82% і 38,72% відповідно. Серед дітей, які не належать до жодної

⁵⁵ Можна було вказувати одразу кілька категорій

⁵⁶ З них 41 мають також інвалідність

з вразливих категорій, з труднощами у здобутті знань в їхньому закладі освіти стикалися 18,73% респондентів.

Ми також попросили батьків оцінити якість послуг, які надаються у закладі освіти, який відвідує дитини за п'ятибальною шкалою: у період до карантину і в умовах дистанційного/змішаного навчання. Різниця становила понад 1 бал у бік погіршення ситуації (див. таблиця 3.1.3).

ТАБЛИЦЯ 3.1.3

Період до карантину	Середній бал до карантину	Середній бал під час дистанційного/змішаного навчання	Різниця
Всі категорії	4,35	3,22	1,13
Діти з числа всіх вразливих категорій	4,16	2,98	1,18
Діти з ООП	4,38	3,24	1,14
Не є вразливими	4,47	3,37	1,1

Варто звернути увагу, що найбільш незадоволеними як якістю освітніх послуг до карантину, так і під час дистанційного навчання, є діти, які належать до числа вразливих категорій: з інвалідністю, ООП, з багатодітних сімей тощо. Найбільш відчутною для них також є різниця між якістю послуг у порівнянні цих двох періодів. Найменше відчули погіршення діти, які не належать до жодної із вразливих категорій.

На жаль, більшість респондентів повідомили, що карантин негативно вплинув на рівень знань їхніх дітей, хоча здебільшого це позначилося на успішності. Понад чверть батьків вважають, що карантин ніяк не вплинув на рівень знань, а от понад 7% вважають, що він покращився. Останні повідомляють, що здебільшого це відбулося завдяки зусиллям самих батьків, які, залишившись вдома, приділяли багато часу допомозі з навчанням. Варто зазначити, що у розрізі груп, ситуація суттєво не відрізняється у цьому питанні. Більш детально у таблиці 3.1.4.

ТАБЛИЦЯ 3.1.4

Як вплинув карантин на рівень знань дитини?	к-ть	%
Рівень знань погіршився і це вплинуло на успішність	190	31,67
Рівень знань погіршився, але це не вплинуло на успішність	162	27,00
Рівень знань покращився	44	7,33
Ніяк не вплинув	160	26,67
Інша відповідь	44	7,33
Всього	600	100,00

«Погіршився, у нас дома відсутній Інтернет, відсутній навчальний роздатковий матеріал, яким ми користувались в школі... Навіть обід в школі дуже позитивно впливав на емоційний стан сина.» – село у Кіровоградській області, дитина з інвалідністю.

«Рівень знань покращився завдяки участі у навчанні батьків, та 100% контролю за процесом, та увазі до дитини, чого не було у класі!» – місто у Хмельницькій області, дитина не належить до жодної категорії.

Ми також запитали, як карантин вплинув на психоемоційний стан дітей. Так само, більшість батьків (51,5%) повідомили про негативні явища: дитина стала більш неуважна, знервована, спостерігалися інші ускладнення (див. таблиця 3.1.5).

ТАБЛИЦЯ 3.1.5

Як вплинув карантин на психоемоційний стан дитини?	К-ть	%
 Дитина стала більш спокійна і впевнена в собі	54	9,00
 Дитина знервована, неуважна	234	39,00
 Негативно (інші ознаки і причини)	77	12,83
 Ніяк не вплинув	232	38,67
Інші відповіді	3	0,50
Всього	600	100,00

Цікаво, що серед дітей з ООП найбільшою є частка тих, на яких карантин ніяк не вплинув у психоемоційному стані – майже 47%, і менше 44% мали негативні наслідки.

«Дитина стала більш домашньою, на певні ситуації реагує плачем. Часто став ображатися. Почав боятися виступати, хоча першим вивчив вірш і знав всі номери.» – місто у Кіровоградській області, дитина не належить до жодної категорії.

«Дуже позитивно – син став набагато спокійніший, вивільнений час проводить за малюванням, спортом та улюбленими заняттями. Сам процес перебування в школі – для нього стрес, тому з вересня перевела його на індивідуальне навчання. Разом займаємося спортом, кулінарією та багато перебуваємо на свіжому повітрі.» – м. Київ, дитина з інвалідністю.

«Карантин розслабив, діти стали менш уважними, порушується режим.» – село у Луганській області, дитина не належить до жодної категорії.

Ми також запитали батьків, чи їхні діти отримують послуги в ІРЦ, і 13% (78 з 600) дітей мають такий досвід. До карантину якість послуг в ІРЦ оцінили в середньому на 4,3 бали з 5, а під час карантину – у 3,35 балів. Ситуація з наданням послуг під час карантину складалася по-різному.

«Логопед, практичний психолог працюють дистанційно.» – селище у Сумській області, дитина з ООП.

«...Нам сказали, що у них нет возможности нам помогать, есть те, кому еще хуже чем нам.» – м. Київ, дитина з інвалідністю.

Окремий блок питань стосувався проблем, труднощів, які, на думку батьків, перешкоджають повній та ефективній участі дитини в освітньому процесі на рівні з іншими: у звичайному періоді та під час дистанційного/змішаного навчання. Всього на питання щодо бар'єрів відповіли 192 батьків (можна було обрати одразу кілька відповідей). Переважна більшість з них виховує дитину з інвалідністю та/або з ООП.

У звичайному періоді найбільше батьків турбує питання негативного ставлення або відсутності підтримки з боку вчителів чи інших працівників закладів освіти.

ТАБЛИЦЯ 3.1.6

У звичайному періоді (за відсутності карантину), які проблеми, труднощі, на Вашу думку, перешкоджають повній та ефективній участі дитини в освітньому процесі на рівні з іншими?	к-ть	%
Негативне ставлення або відсутність підтримки з боку вчителів/вихователів та/або іншого персоналу в закладі освіти	43	22,40
Відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги (психолог, логопед, спеціальний педагог, інші)	31	16,15
Надмірне сенсорне навантаження у закладі освіти (шум, освітлення, запахи тощо)	30	15,63
Негативне ставлення (булінг, цькування) з боку однокласників	26	13,54
Відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання	25	13,02
Вчитель (асистент вчителя) не вміє спілкуватись з дитиною доступними для неї засобами комунікації	22	11,46
Відсутність асистента вчителя/вихователя або асистента дитини	21	10,94
Відстань до закладу освіти за відсутності шкільного автобусу, обладнаного, у тому числі, відповідно до потреб осіб з інвалідністю	15	7,81

Відсутність харчування відповідно до встановленої спеціальної дієти	10	5,21
Бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти	10	5,21
Малозабезпеченість сім'ї, що впливає на можливості купувати дітям шкільне приладдя, одяг відповідно до погоди тощо	9	4,69
Відсутність умов для регулярного прийому ліків	8	4,17
Відсутність або низька якість технічних засобів для пересування (для дітей з фізичними порушеннями розвитку)	4	2,08
Відмова у відкритті інклюзивного класу/групи	4	2,08
Інше	20	10,42

Серед іншого батьки відзначили, зокрема, такі проблеми:

«Велика кількість дітей у класах.» – місто у Київській області, дитина не належить до жодної категорії.

«Низький рівень кваліфікації деяких фахівців. Труднощі з пошуком фахівців.» – районний центр у Львівській області, дитина не належить до жодної категорії.

Батьки активніше відповідали на питання, які стосуються додаткових перешкод, які виникли під час дистанційного/змішаного навчання (таблиця 3.1.7). Понад чверть респондентів поскаржились на перекидання відповідальності з учителів на батьків. Також понад чверть вказали на технічні проблеми з інтернетом і майже п'ята частина – на відсутність гаджетів. Проте найбільше батьки занепокоєні відсутністю безпосереднього контакту між вчителем і дитиною та негативними для дитини наслідками тривалого перебування перед моніторами.

ТАБЛИЦЯ 3.1.7

Які додаткові перешкоди виникли під час впровадження дистанційного або змішаного навчання?	к-ть	%
Відсутність безпосереднього контакту між вчителем та дитиною	76	39,58
Перебування дітей тривалий час біля моніторів (екранів телефонів, планшетів тощо) з відповідними наслідками (втома, неуважність тощо)	68	35,42
Батьки не мають можливості приділяти достатньо часу для підготовки уроків, оскільки працюють	61	31,77
Дитина не завжди сприймає рідних у ролі вчителя	57	29,69
Вчителі перекинули відповідальність за навчання на батьків (не проводять уроки онлайн, висилають лише домашнє завдання в один із месенджерів тощо)	52	27,08

Відсутність або низька якість інтернет зв'язку	49	25,52
Неготовність педагогів до взаємодії з дітьми в новому форматі	49	25,52
Недостатня компетентність вчителів для провадження дистанційного навчання (уроки не викликають зацікавлення)	47	24,48
Освітні послуги в умовах дистанційного навчання не відповідають потребам дитини, яка має сенсорні, інтелектуальні або психічні порушення розвитку в цілому	40	20,83
Відсутність гаджетів для дистанційного навчання або виконання домашніх завдань	36	18,75
Стрес дитини в нових умовах заважає сфокусуватись на навчанні	27	14,06
Спілкування дітей між собою під час онлайн-процесу	19	9,90
Інше	9	4,69

Серед іншого батьки називали ще й такі додаткові труднощі:

«Соціалізація, з якою і без карантину достатньо проблем, зараз практично відсутня. Це створює багато негативних впливів на навчання, успішність, психоемоційний стан та самооцінку учнів, і моєї дитини зокрема.» – місто у Тернопільській області, дитина не належить до жодної категорії.

«Через відсутність інтернету не завжди є можливість виконувати домашнє завдання дистанційно.» – село у Сумській області, дитина не належить до жодної категорії.

«Взагалі відсутність навчального процесу.» – м. Київ, дитина з ООП.

«Моя дитина інвалід по слуху, навчається у звичайній школі. Вона не розбирає, про що говорять на відео конференціях. Весь матеріал ми розбирали самотійно, коли я приходила з роботи, а потім виконували домашнє завдання. Вважаю, що дистанційне навчання – це марна витрата часу. У багатьох дітей в класі взагалі немає можливості підключатися до конференцій.» – районний центр у Дніпропетровській області, дитина з інвалідністю та з ООП.

Батьки мали можливість також вільно висловитись на питання: «Як вплинуло змішане і дистанційне навчання дитини (дітей) на Вашу сім'ю? Що змінилося?». Відповіді були досить різними і більшість повідомила, що загалом ніяк не вплинуло, але були відповіді, які

можна згрупувати за окремими наслідками впровадження дистанційного навчання.

Так, багато батьків писали про негативні економічні і матеріально-побутові наслідки запровадження жорсткого карантину. Є, на жаль, непоодинокі випадки звільнення батьків з роботи, щоб залишитись з дитиною вдома, у тому числі для того, щоб допомогти дитині з навчанням.

«Дуже тяжко в фінансовому плані.» – село Кіровоградська область, дитина не належить до жодної категорії.

«У мене дитина ходить до садочка, я звільнилась з роботи, щоб мати можливість з нею сидіти вдома.» – м. Кропивницький, дитина не належить до жодної категорії.

Частина батьків занепокоєні тим, що мають працювати у той час як малолітні діти самі залишаються вдома, що може призвести до небезпечних ситуацій.

«... Ми цілий день на роботі, а діти самі вдома, в холодній хаті, голодні... У нас пічне опалення, діти вимушені самі топити плиту, а в мене серце не на місці.» – селище у Кіровоградській області, діти не належать до жодної категорії.

«...Діти багато часу проводять дома, наодинці, без догляду дорослих, що погано впливає на їх розвиток... Я вже не кажу про те, що вони стали гірше їсти дома, гірше поводитися, і через те, що самі дома без догляду, поки я на роботі, постійно потрапляють у неприємності і небезпечні ситуації.» – місто у Запорізькій області, діти не належать до жодної категорії.

Інша частина батьків, що працюють на карантині поза домом скаржаться, що виконання домашнього завдання ввечері – є малоефективним.

«Дуже багато часу витрачається на навчання, на жаль, дитина не в змозі самостійно опанувати програму і виконати домашнє завдання і чекає прихода батьків з роботи. Тому ввечері й до пізньої ночі (до 11–12 год. ночі) ми робимо домашнє завдання й вивчаємо нові теми. Якість навчання від цього погіршується.» – місто у Запорізькій області, дитина не належить до жодної категорії.

Деякі батьки повідомили про погіршення стосунків між членами родини.

«Погіршило якість навчання. Погіршило стосунки між батьками та дитиною.» – районний центр у Чернівецькій області, дитина з ООП.

«Розлучилися.» – місто у Запорізькій області, дитина не належить до жодної категорії.

Є й коментарі, які викликають сміх крізь сльози:

«Да вообще никак не повлияло, всего лишь мне нужен психиатр, а также уборщица и повар домой. А да, и ещё сестра-близняшка, что бы на работе меня подменяла, пока мы на дистанционном обучении! А так ничего такого... Чуть не забыла, и соседи со мной перестали здороваться, потому что думают, что я начала бить ребёнка! А так всё хорошо!» – місто у Запорізькій області, дитина не належить до жодної категорії.

Окремо варто виокремити думки батьків, які виховують дітей з інвалідністю та/або з ООП, які часто різняться між собою.

«Пришлось взять кредит на репетиторов, потому что школа за год не смогла найти ни логопеда, ни психолога, работающего с детьми с патологией речи и СДВГ. ИРЦ самоустранился вообще. Ребенок с ООП и инвалидностью, его и в обычное время все игнорируют в школе, прессует учитель, а за время карантина его просто забросили. Спасибо некоторым учителям школы, которые не являлись его учителями, но имея чуткое сердце, звонили ребенку и подбадривали как могли. Для семьи, в которой работает только папа, а мама обучает (реабилитирует, развивает, проводит сама коррекцию) ребенка, такой карантин – это поставит на колени и добьет в упор.» – м. Київ, дитина з інвалідністю та з ООП.

«Були проблеми з технікою, але школа купила за кошти субвенції на початку року ноутбук – за моїм зверненням виділили його для навчання дитини. Це дуже порадувало. Мені потрібно було знаходитись майже весь час біля дитини, бо пише вона повільніше, ніж інші діти, і коли не встигала писати, то засмучувалась. Я додиктовувала, контролювала.

Контролювала час підключення. Поступово дитина опанувала техніку, я підключала, але все інше вона робила сама (до дистанційного навчання доступу до техніки такого характеру практично не мала). Я не встигала взагалі нічого. Як не дивно, це виявилось дещо складніше (півдня працюєш у зооті, а потім – що, домашнє завдання? Вчителі давали доволі великі завдання, інколи дитина сиділа над ними до півночі і не все встигала; знизили темпи). Але ми засмучені тим, що діти вийшли на оффлайнове навчання. Я поки що не можу дитину відпустити до школи. Для нас найкращим варіантом було б продовження дистанційної освіти.» – м. Харків, дитина з інвалідністю та з ООП.

Ми також отримали багато позитивних відгуків від батьків, які, очевидно, знайшли у собі ресурс і прийняли ситуацію.

«Ребенок успешно справляется, учится самостоятельности, но обучение забирает вечернее свободное время семьи. При этом, я согласна с этими крайними мерами, так как здоровье ребенка меньше подвергается опасности в период пандемии. Если анализировать, то я считаю, что дистанционное обучение приемлемо для периода карантина.» – місто у Запорізькій області, дитина не належить до жодної категорії.

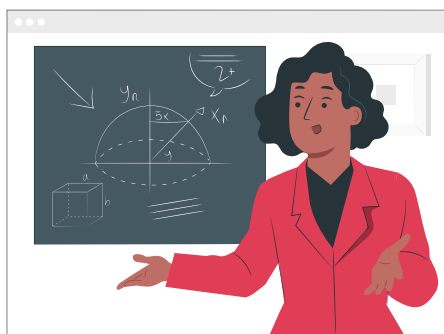

«Спочатку нервували, потім опанували нові форми навчання і все стало на свої місця.» – місто в Донецькій області, дитина не належить до жодної категорії.

«Все добре. Здоров'я важливіше!» – місто у Львівській області, дитина не належить до жодної категорії.

Група «Педагоги»

Всього в опитуванні взяли участь 793 особи, проте після верифікації для подальшого аналізу ми використовували відповіді 783 респондентів. Представлені спеціалісти з усіх регіонів України, окрім тимчасово окупованих територій. Як і у випадку з батьками, найбільш активними виявились пе-

дагоги з Кіровоградської області – 28,61% усіх респондентів, частка інших регіонів не перевищує 7% у кожному іншому випадку.

Більшість респондентів проживають у містах (див. таблицю 3.1.8), але майже 29% проживають у селищах і селах.

ТАБЛИЦЯ 3.1.8

Населений пункт	к-ть	%
 Обласний центр	77	9,83
 Районний центр	56	7,15
 Місто	423	54,02
 Селище	42	5,36
 Село	185	23,63
	783	100,00

Більшість респондентів працюють у закладах загальної середньої освіти – понад 78,54%. Більш детальна інформація наведена у таблиці 3.1.9.

ТАБЛИЦЯ 3.1.9

Оберіть тип закладу, де Ви працюєте:	к-ть	%
ЗЗСО	615	78,54
ЗДО	52	6,64
ІРЦ	41	5,24
Спеціальна школа	29	3,70
Заклад позашкільної освіти	8	1,02
Заклад соціальної сфери	6	0,77
НРЦ	3	0,38
Інше	29	3,70
	783	100,00

Ми також попросили спеціалістів зазначити посаду, яку вони обіймають у сфері освіти. Найбільша частка – це вчителі-предметники – понад 39%. Деталізація у таблиці 3.1.10. Окремо варто додати, що понад 44% спеціалістів повідомили, що вони працюють в інклюзивному класі чи групі.

ТАБЛИЦЯ 3.1.10

Яку посаду у сфері освіти Ви обіймаєте?	к-ть	%
Вчитель/вчителька-предметник	306	39,08
Вчитель/вчителька початкових класів	246	31,42
Член/членкиня команди психолого-педагогічного супроводу у закладі освіти (логопед, психолог, ін.)	64	8,17
Асистент/асистентка вчителя	57	7,28
Спеціаліст/спеціалістка ІРЦ	31	3,96
Педагог/педагогиня спеціального закладу освіти	17	2,17
Вихователька/вихователь у дошкільному закладі	15	1,92
Педагог/педагогиня позашкільного закладу освіти	9	1,15
Асистент/асистентка вихователя	4	0,51
Асистент/асистентка дитини	2	0,26
Інше	32	4,09
	783	100,00

Варто відзначити, що найбільш чисельною категорією дітей з числа вразливих, яким надають послуги опитувані фахівці, є діти з багатодітних родин, одиноких батьків, діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені та інші. Серед інших здебільшого вказали «звичайні діти». Деталізація наведена у таблиці 3.1.11.

ТАБЛИЦЯ 3.1.11

З якими категоріями вразливих дітей Ви працюєте?	к-ть	%
Діти з інвалідністю	216	27,59
Діти з ООП	371	47,38
Діти, що хворіють впродовж тривалого часу (понад три місяці)	59	7,54
Діти з сімей, що перебувають у СЖО (тих, що знаходяться під соціальним супроводом)	99	12,64
Діти інших вразливих категорій (зокрема, багатодітні родини, неповні родини (одинокі батьки), діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені, інші)	400	51,09
Інші	42	5,36

Цю ж категорію дітей респонденти відзначили як таку, що найбільше постраждала під час запровадження дистанційного навчання (див. таблиця 3.1.12). Серед відповідей у категорії «інше» майже порівну розділились думки між відповідями «Постраждали всі діти» і «Ніхто не постраждав».

ТАБЛИЦЯ 3.1.12

На Вашу думку, які категорії дітей найбільше постраждали під час впровадження дистанційного/змішаного навчання?	к-ть	%
Діти з інвалідністю	88	11,24
Діти з ООП	173	22,09
Діти, що хворіють впродовж тривалого часу (понад три місяці)	39	4,98
Діти з сімей, що перебувають у СЖО (тих, що знаходяться під соціальним супроводом)	108	13,79
Діти інших вразливих категорій (зокрема, багатодітні родини, неповні родини (одинокі батьки), діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені, інші)	318	40,61
Інші	57	7,28
	783	100,00

Важливо відзначити, що фахівці набагато більш категоричні щодо впливу карантину на рівень знань у дітей: майже 76% відповіли, що він знизився (див. таблиця 3.1.13). Нагадаємо, що менше 58% батьків також так вважають.

ТАБЛИЦЯ 3.1.13

Як вплинув карантин на рівень знань дітей?	к-ть	%
Рівень знань погіршився	595	75,99
Рівень знань покращився	10	1,28
Не вплинув	154	19,67
Інше	24	3,07
	783	100,00

Щодо впливу карантину на психоемоційний стан дітей, то ми запропонували фахівцям це питання як відкрите і отримали різноманітність думок у відповідь. Більшість висловились, що наслідки були негативними. Найбільш часті відповіді наступні: зниження мотивації та бажання вчитися, тривожність, поглиблення залежності від гаджетів, зниження комунікативних навичок, невміння організувати себе після відновлення навчання у звичному режимі.

«Діти швидше втомлюються, адже онлайн робота вимагає більших витрат емоційного ресурсу. Діти забувають норми соціальної поведінки, не вміють грати один з одним.» – спеціалістка ІРЦ з селища у Хмельницькій області.

«Діти стали більш вразливими.» – асистентка вчителя з районного центру Сумської області.

«Діти дуже скупили один за одним, вчителем, школою і навіть за навчанням! Тому перший місяць-два пройшли піднесено, але дещо сумбурно. Згадували правила поведінки в школі, третій клас довелося висаджувати мало не як перший. Будь-яка згадка про дистанційне навчання викликає мало не жах, причому як у батьків, так і в дітей.» – вчителька початкових класів у селі Київської області.

«Деяким дітям дистанційне навчання допомогло розкритись.» – вчителька-предметниця з Кропивницького.

«Діти з інвалідністю в період Covid-19 залишилися повністю позбавлені соціалізації, спеціальних життєво необхідних занять, які потрібні їм на одному рівні з ліками і їжею!» – асистентка дитини з ООП у позашкільному закладі освіти у місті Вінницької області.

Ми також запитали педагогів як вплинув карантин на їхній психоемоційний стан. Стрес, перевтома, емоційне вигорання, невпевненість у своїх силах, тривога за майбутні результати дітей у навчанні, панічні настрої – ось такими були найпоширеніші думки респондентів.

«Зросло напруження і незадоволення. Підготовка/проведення уроків і перевірка виконаних завдань займають дуже багато часу і значно виходять за рамки робочого часу. Крім уроків значно зросла і поглибилася виховна робота (різноманітні конкурси, олімпіади, тематичні дні і свята), що також вимагає багато часу. Але найобурливішим є те, що цього не бачить і не чує ні держава (мали би здійснюватися хоч мінімальні доплати за роботу в таких обставинах), ні суспільство, яке вважає, що вчителі під час карантину нічого не роблять.» – вчителька початкових класів ЗЗСО у селі Львівської області.

«Мене охоплює страх, коли я чую про карантин. З батьками часто не можу поспілкуватися навіть телефоном через неякісний зв'язок. У багатодітних родинах обмежена кіль-

кість телефонів. Комп'ютерів і ноутбуків не має жодна сім'я моїх учнів. Технічні можливості їх гаджетів на низькому рівні (принаймні, самі батьки так мені пояснюють). Більшість батьків не мають доступу до інтернету, частина батьків не мають бажання брати участь у навчанні дітей. Повноцінно працюю з 20 відсотками учнів.» – вчителька початкових класів ЗЗСО у селі Кіровоградської області.

«Спочатку негативно. Пізніше (через 2 місяці) він структурував мою діяльність та підвищив ефективність роботи. Навчилася користуватися новими програмами для ДН та перестала боятися працювати онлайн, і значно підвищила свій рівень самоосвіти.» – членкиня команди психолого-педагогічного супроводу у ЗЗСО м. Києва.

«Відчула, що за якість і знання дітей мають відповідати і батьки, а не лише вчителі. Була співпраця не лише з дітьми, а й з батьками. Дистанційна освіта позбавила вчителів шкільного шуму, надмірної біганини, деякою мірою розвантажила емоційно.» – вчителька початкових класів спеціальної школи у місті Рівненської області.

«Відчувала себе в більшій безпеці, адже в разі зараження на роботі вчитель залишається сам на сам з усіма проблемами, держава давно на нас не зважає, навіть не страхує. Вчителя кинули на амбразури і тиснуть з усіх сторін.» – вчителька-предметниця з ЗЗСО у місті Житомирської області.

Окремо ми попросили фахівців оцінити свою спроможність надавати послуги в умовах дистанційного навчання станом на зараз дітям у розрізі двох категорій: без ООП та дітям з інтелектуальними, сенсорними та психічними порушеннями. Середній бал щодо готовності для дітей без ООП становить 3,7, а для другої групи – 3,04.

Як і у випадку з батьками, спеціалісти відповідали на питання, які стосуються бар'єрів у доступі до освіти. У кожному питанні можна було обрати не одну відповідь. Перше питання стосувалося перешкод повній та ефективній участі дітям вразливих категорій в освітньому процесі на рівні з іншими у період поза карантинном (див. таблиця 3.1.14). Найбільша частка відповідей стосується переконання, що діти не отримували належної підтримки з боку батьків чи інших найближчих і родичів, і саме це перешкоджає участі у навчанні нарівні з іншими. Примітно, що досить великий відсоток спеціалістів, а саме 28,86% вважає бар'єром у доступі до освіти

малозабезпеченість сімей. Також варто відзначити, що попри численні можливості для навчання і підвищення кваліфікації, у тому числі онлайн, майже 23% педагогів повідомляють про відсутність знань і досвіду у впровадженні інклюзивного навчання.

ТАБЛИЦЯ 3.1.14

Бар'єри, що на Вашу думку перешкоджають повній та ефективній участі дітям вразливих категорій в освітньому процесі на рівні з іншими (у звичайному періоді)	к-ть	%
Недостатня або відсутня підтримка дитини з боку батьків чи інших найближчих родичів	307	39,21
Відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання	289	36,91
Малозабезпеченість сім'ї, що впливає на можливості купувати дітям шкільне приладдя, одяг відповідно до погоди тощо	226	28,86
Відсутність знань і досвіду у впровадженні інклюзивного навчання	180	22,99
Відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги (психолог, логопед, спеціальний педагог, інші)	155	19,80
Бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти	147	18,77
Відсутність або низька якість технічних засобів для пересування (для дітей з фізичними порушеннями розвитку)	133	16,99
Відсутність асистента вчителя/вихователя або асистента дитини	103	13,15
Надмірне сенсорне навантаження у закладі освіти (шум, освітлення, запахи тощо)	95	12,13
Негативне ставлення (булінг, цькування) з боку однокласників	90	11,49
Відсутність інклюзивного класу/групи	73	9,32
Відсутність команди психолого-педагогічного супроводу в закладі освіти	60	7,66
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку адміністрації закладу освіти	53	6,77
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку ІРЦ	44	5,62
Відсутність харчування відповідно до встановленої спеціальної дієти	38	4,85
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку команди психолого-педагогічного супроводу	35	4,47
Інше	32	4,09

У розділі «Інше» фахівці здебільшого писали про те, що у їхньому закладі освіти немає жодних бар'єрів, але були й інші відповіді.

«Психологи, логопеди, спеціальні педагоги є в ІРЦ. У школі таких спеціалістів немає. Батьки не завжди можуть взяти дитину у райцентр.» – вчителька початкових класів ЗЗСО у селі Кіровоградської області.

«Відсутність досвіду у членів команди супроводу, номінальна освіта (тільки пішли вчитися заочно), відсутність у вчителя та асистента спеціальних знань і навичок комунікації з особливими дітьми, додаткове навантаження всіх підряд педагогів годинами асистента вчителя, відсутність у батьків можливості забезпечити наявність асистента дитини.» – педагогиня у спеціальному закладі освіти м. Житомир.

Друге питання стосувалося додаткових бар'єрів, які перешкоджали доступу до освітніх і розвиткових послуг під час дистанційного та змішаного навчання. На перший план тут вийшли технічні можливості: відсутність гаджетів та якість інтернету – понад 61% респондентів обрали цей бар'єр. Питання батьківської участі у навчальному процесі виявилось так само дуже вагомим – понад 52% опитуваних відзначили цей фактор. Більше детально див. у таблиці 3.1.15.

ТАБЛИЦЯ 3.1.15

Додаткові бар'єри, що на Вашу думку виникли у родин таких дітей під час дистанційного навчання, які перешкоджали та можуть перешкоджати повній та ефективній участі в освітньому процесі на рівні з іншими:	к-ть	%
Відсутність гаджетів у дітей для дистанційного навчання або виконання домашніх завдань	307	39,21
Відсутність або низька якість інтернет зв'язку	289	36,91
Низька мотивація у дітей навчатися, перебуваючи вдома	226	28,86
Батьки не мають можливості приділяти достатньо часу для підготовки уроків, оскільки працюють	180	22,99
Перебування дітей тривалий час біля моніторів (екранів телефонів, планшетів тощо) з відповідними наслідками (втома, неухважність тощо)	155	19,80
Освітні послуги в умовах дистанційного навчання не відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами	147	18,77
Стрес, який відчувають діти, потребує додаткових психоемоційних зусиль від батьків	133	16,99
Інше	103	13,15

Більшість з тих, хто відповіли у пункті «Інше», вказали на відсутність труднощів. Але частина мала скарги на надмірне навантаження і понаднормову роботу.

«Втома від довгого перебування за комп'ютером, подвійна підготовка до уроків.» – вчителька початкової школи ЗЗСО міста у Запорізькій області.

Педагоги також мали можливість висловитись з питання, якої підтримки вони потребують, щоб надавати якісні послуги усім дітям в умовах дистанційного та/або змішаного навчання. Всі категорії спеціалістів вказували на такі потреби: якісний інтернет, гаджети або матеріальне забезпечення на їх придбання для педагогів і для дітей, підтримка з боку батьків та адміністрації, наочний та дидактичний матеріал.

«Немає технічного забезпечення, знання і вміння користуватися необхідними програмами. Бажано декілька програм, найбільш ефективних у роботі.» – асистентка вчителя ЗЗСО у місті Вінницької області.

«Впровадження однієї дистанційної платформи для дистанційного навчання на державному рівні.» – вчителька початкових класів у селі Рівненської області.

«Я б із радістю пройшла навчання або курси як працювати дистанційно або змішано для дітей з ООП.» – вчителька-предметниця у місті Львівської області.

«Відрегулювати питання можливості відвідувати індивідуальні заняття дітям з ООП за умови, коли вони не хворіють та не були у контакті з хворими.» – спеціалістка ІРЦ з міста у Кіровоградській області.

«Візуалізовані титровані матеріали (навчальні мультфільми, фільми), безкоштовний доступ до навчальних платформ, навчання щодо користування ними, якісний інтернет зв'язок у навчальному закладі, наявність нормальних ноутбуків для педагогів, які не мають їх удома (або в яких вони зайняті дітьми, що навчаються дистанційно).» – педагогиня у спеціальному закладі м. Житомир.

«Захист та страхування вчителів.» – педагогиня-організаторка у селі Житомирської області.

«Покладаємо сподівання на Ілона Маска, який запустить всесвітній супутниковий безкоштовний інтернет. Іншої можливості забезпечити доступними освітніми послугами наших учнів з віддалених районів, на жаль, не бачу.» – педагог у спеціальній школі м. Житомир.

«Формувати готовність вчителів (вихователів) до інклюзивного навчання учнів в період поширення Covid-19 та, найголовніше, контролювати цей процес. Наразі він формальний. Пропоную перевіряти виконання ІПР та тісно пов'язувати це з оплатою праці.» – спеціалістка ІРЦ у місті Кіровоградської області.

«Побажання: 1. Розробіть систему дидактичних та розвиткових ігор (бажано, відео) для дітей з ООП за різними категоріями. 2. Запропонуйте систему діагностики для дітей ООП з метою визначення їх розвиткових результатів в умовах дистанційного навчання.» – вчителька початкових класів у селі Кіровоградської області.

«Вважаю, що замість паперових носіїв (книг), ми повинні мати у школах у електронні книги, щоб діти не носили з дому та додому повні сумки книг, а використовували у школі електронні, а вдома паперові. Забезпечення державою, тому що освіта державна, електронними пристроями учнів та вчителів, зобов'язати батьків контролювати навчання своїх дітей, або ж нести відповідальність за це. За роботу у дистанційному режимі вчителя потрібно платити більше.» – вчителька-предметниця ЗЗСО у місті Львівської області.

«Я живу і працюю в місті – обласному центрі. І навіть тут очевидна соціальна нерівність до всіх послуг, і до освітніх зокрема, і не тільки в період пандемії. Багатші можуть дозволити своїм дітям за будь-яких умов якіснішу освіту – у них завжди є електрика завдяки генераторам, завжди є проведений і оплачений батьками інтернет кращих провайдерів. І є час для того, щоб приділити увагу своїй дитині, а не працювати у дві-три зміни, аби хоч прогледувати родину. Вважаю, що держава повинна турбуватися як про покоління, що підростає, так і про вчителів. Бо про бідність вчительства вже анекдоти складають, а про гроші на штори, особисто я, навіть слухати не можу, тому що штори у школах просто НЕМАЄ взагалі. А люди живуть легендами з минулого. А ми, вчителі – на ентузіазмі. Тому я бажаю уря-

ду повернутися обличчям до вчительства, а через них – до всіх-всіх дітей. Всім міцного здоров'я, творчості і наснаги!» – вчителька початкових класів ЗЗСО м. Одеса.

«Я вважаю, що потрібна якась загальнодержавна платформа, на якій би в системі розміщувались відеоуроки для усіх класів із завданнями для перевірки засвоєного матеріалу у вигляді тестів, які потім показували б роботу над помилками (наприклад, на «Всеосвіті» є можливість розробляти такі тести). Крім того, бажано було б, щоб була можливість отримувати онлайн-консультації у вигляді живого спілкування дітям, які того потребують. Тобто, щоб до тієї загальнодержавної платформи був прикріплений якийсь коллцентр, куди можна було б зателефонувати чи по відеозв'язку з'єднатися і уточнити щось незрозуміле. І бажано було б, щоб така платформа діяла не лише під час Covid-19, а весь навчальний рік. Щоб діти, які тимчасово не відвідують школу через хворобу чи з інших причин, могли не відставати від однокласників. Але тут виникає проблема: в сучасній українській школі календарне планування дуже різко відрізняється, теми не співпадають.» – вчителька-предметниця у місті Миколаївської області.

«Не закривати школи, забезпечити обіцяним обладнанням (я працюю в третьому класі НУШ, у мене немає ні інтернету, ні інтерактивної дошки, а справляти свій власний комп'ютер я вже заморилася).» – вчителька початкових класів у селищі Донецької області.

«Диференціювати інструкції і пояснення матеріалу для різних груп дітей відповідно до виявлених прогалів у знаннях. Переглянути разом з учнями академічні очікування на рік, поставити з учнями навчальні цілі та визначити критерії просування до мети. Цілком імовірно, що багато дітей потребуватимуть для цього позакласних занять і додаткової роботи з матеріалом.» – вчителька початкових класів у селі Миколаївської області.

«Усім без винятку треба покращувати комп'ютерну грамотність.» – вчителька-предметниця у місті Донецької області.

«Навчання дітей повинно відбуватися лише в очній формі. При значному поширенні COVID-19 вводити додаткові канікули, а не переводити на дистанційне навчання. Скоро-

тити навчальний рік у період значного поширення інфекції, але продовжитися за рахунок літніх канікул. Онлайн уроки повністю суперечать санітарно-епідеміологічним вимогам.» – вчителька початкових класів м. Житомир.

«Невже серед всіх професорів, кандидатів наук і академіків, що працюють в педагогічних ВНЗ чи є членами НАНУ, не знайшлося команди, котра би створила серію уроків для тих дітей, які не мають можливості користуватися інтернетом? Було ЦІЛЕ літо, щоб навчання по телевізору зробити не абияк, а толком. Візьміть програму будь якого предмета і пояснюйте дітям навчальний матеріал по порядку, і не показуйте зірок, а покажіть краще, де саме ці знання згодяться в житті. Чому б не використати радіо для навчання? Це може бути слухання і музики, і уривків аудіокниг з літератури. Може, почувши цікавий інтригуючий уривок з твору учень захоче прочитати його, а не шукатиме тільки відповіді на питання домашнього завдання.» – вчителька-предметниця у селі Волинської області.

«Ухвалювати більш зважені рішення, які можливо реалізувати в шкільних колективах. Наприклад, збільшити дистанцію між учнями та зменшити наповнюваність класів можливо, розділивши школу на дві частини по вертикалі, а уроки зробити по 25 хв., у такому випадку не зросте навантаженість учителів, всі учні зможуть відвідувати школу і спілкуватись з учителем. Крім того, вважаю, що у цей момент потрібно відмінити таку форму як шкільні олімпіади, тому що вони збільшують контактування учнів та вчителів різних шкіл. Для бажаючих позмагатись є різні інтернет олімпіади і конкурси.» – вчителька-предметниця у місті Херсонської області.

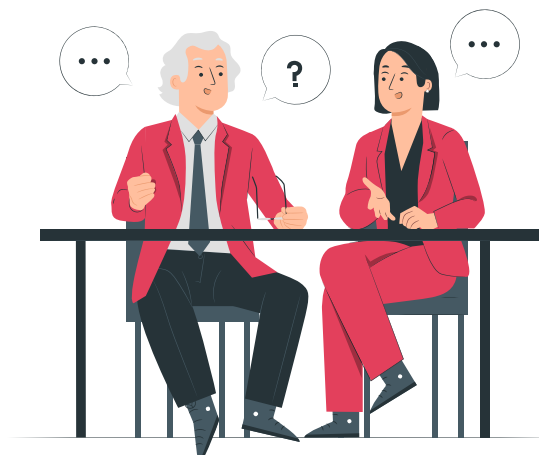

«Впровадити державне страхування вчителів від коронавірусу, котре змогло би повністю, за потреби, компенсувати лікування.» – вчителька-предметниця у районному центрі Львівської області.

«Відсутність доступної платформи для здійснення письмових робіт, наприклад, самодиктантів. Складно корегувати письмо лише тестами та скрінами зошитів.» вчителька-предметниця ЗЗСО у місті Сумської області.

Група «Керівники»

Загалом в опитуванні взяли участь 92 керівники закладів, де надаються освітні і розвивкові послуги дітям. У результаті дослідження внаслідок верифікації даних ми використовували відповіді 90 респондентів.

Географія учасників: 23 регіони України, окрім Закарпатської, Хмельницької областей та тимчасово окупованих АР Крим та м. Севастополь. Найбільш активними виявились представники Донецької області – 14,4% від усіх респондентів цієї групи.

Як і в попередніх двох групах, більшість респондентів проживає в містах, але частка з сіл і селищ є найвищою серед інших груп – 36,67% (див. таблиця 3.1.17). Більшість керівників працює закладах загальної середньої освіти (див. таблиця 3.1.18). На жаль, представниці/представники спеціальних закладів освіти не взяли участь в опитуванні.

ТАБЛИЦЯ 3.1.17

Населений пункт	к-ть	%
 Обласний центр	6	6,67
 Районний центр	4	4,44
 Місто	47	52,22
 Селище	19	21,11
 Село	14	15,56
	90	100,00

ТАБЛИЦЯ 3.1.18

Оберіть тип закладу, де Ви працюєте:	к-ть	%
ЗЗСО	615	78,54
ЗДО	52	6,64
ІРЦ	41	5,24
Спеціальна школа	29	3,70
Заклад позашкільної освіти	8	1,02

Заклад соціальної сфери	6	0,77
НРЦ	3	0,38
Інше	29	3,70
	783	100,00

Щодо категорій дітей, то більшість керівників, очікувано, обирала одразу кілька категорій. Найбільш численною стали категорії дітей з ООП та дітей з інших вразливих категорій – їх відзначили понад 70% всіх опитуваних. Більш детально див. у таблиці 3.1.19. Понад 68% керівників закладів дошкільної, загальноосвітньої та професійної (професійно-технічної) освіти повідомили, що в цих закладах створені інклюзивні групи або класи.

ТАБЛИЦЯ 3.1.19

Які категорії вразливих дітей отримують освітні послуги у закладі, який Ви очолюєте? ?	к-ть	%
Діти з інвалідністю	56	62,22
Діти з ООП	65	72,22
Діти, що хворіють впродовж тривалого часу (понад три місяці)	16	17,78
Діти з сімей, що перебувають у СЖО (тих, що знаходяться під соціальним супроводом)	33	36,67
Діти інших вразливих категорій (зокрема, багатодітні родини, неповні родини (одинокі батьки), діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені, інші)	63	70,00
Всі вище перераховані	1	1,11

74,44% респондентів (67 осіб) повідомили, що стикнулися з певними труднощами/бар'єрами під час організації навчального процесу в умовах змішаного навчання або після карантину. Більш детально про які саме бар'єри йдеться можна ознайомитись у таблиці 3.1.20. Як видно з таблиці рівно третина вказують низьку якість інтернету у закладі освіти як один з бар'єрів доступу до освіти для всіх дітей. На другому місці по потребах – знання, досвід і підтримка для організації навчання дітям з ООП.

ТАБЛИЦЯ 3.1.20

Труднощі, які виникли у Вас як керівника/адміністратора та Ваших підлеглих під час організації освітнього процесу в умовах пандемії:	к-ть	%
Нестійке інтернет з'єднання в закладі, що заважає повноцінному процесу, без технічних збоїв	30	33,33
Відсутність знань, досвіду і підтримки щодо організації дистанційного/змішаного навчання для дітей особливими освітніми потребами	29	32,22
Недостатнє володіння спеціальними програмами і ресурсами для створення контенту та проведення занять у педагогів та адміністрації	23	25,56
Відсутність (недостатня якість чи кількість) інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічного персоналу вдома	20	22,22
Недостатня підтримка закладів для провадження дистанційного/змішаного навчання з боку департаменту освіти чи Міністерства освіти і науки	17	18,89
Відсутність (не достатня кількість) ресурсів для організації освітнього процесу в умовах пандемії (забезпечення засобів індивідуального захисту, термометри, антисептики тощо)	11	12,22
Недостатня забезпеченість учнів технічними засобами вдома	5	5,56
Інше	8	8,89

У пункті «Інше» керівники здебільшого вказували на відсутність гаджетів або відсутність інтернет-зв'язку у дітей. Були також такі відповіді:

«Надмірна кількість перевірок щодо дотримання проти-епідемічних вимог.» – керівниця закладу дошкільної освіти у місті Полтавської області.

Ми також просили керівників відповісти на питання щодо бар'єрів у рівному доступі до освіти для дітей з числа вразливих категорій: у звичайному періоді (поза карантинном) і в умовах змішаного/дистанційного навчання. У звичайному періоді керівників найбільше турбує питання відсутності спеціального обладнання, матеріалів для навчання та спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги. Примітно, що на відміну від батьків (13,54%) і спеціалістів (11,49%), лише один керівник (1,1%) позначив негативне ставлення (булінг) однокласників як бар'єр у доступі до освіти.

ТАБЛИЦЯ 3.1.21

Бар'єри, що на Вашу думку перешкоджають повній та ефективній участі дітям вразливих категорій в освітньому процесі на рівні з іншими (у звичайному періоді)	к-ть	%
Відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання	34	37,78
Відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги (психолог, логопед, спеціальний педагог, інші)	27	30,00
Недостатня або відсутня підтримка дитини з боку батьків чи інших найближчих родичів.	25	27,78
Малозабезпеченість сім'ї, що впливає на можливості купувати дітям шкільне приладдя, одяг відповідно до погоди тощо.	24	26,67
Відсутність знань і досвіду у впровадженні інклюзивного навчання	18	20,00
Бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти	15	16,67
Відсутність або низька якість технічних засобів для пересування (для дітей з фізичними порушеннями розвитку)	13	14,44
Надмірне сенсорне навантаження у закладі освіти (шум, освітлення, запахи тощо).	8	8,89
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку ІРЦ	6	6,67
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку команди психолого-педагогічного супроводу	5	5,56
Відсутність харчування відповідно до встановленої спеціальної дієти.	4	4,44
Відсутність асистента вчителя/вихователя або асистента дитини.	4	4,44
Відсутність команди психолого педагогічного супроводу в закладі освіти	4	4,44
Відсутність або недостатня підтримка вчителя/вихователя та їх асистентів з боку адміністрації закладу освіти	3	3,33
Відсутність інклюзивного класу/групи	2	2,22
Негативне ставлення (булінг, цькування) з боку однокласників	1	1,11
Інше	3	3,33

Серед додаткових бар'єрів у доступі до освіти дітей з числа вразливих категорій, то керівники виділили відсутність гаджетів та можливості у батьків приділяти час навчанню дітей. Проте, практично всі запропоновані бар'єри були достатньо часто позначені керівниками (див таблицю 3.1.22).

ТАБЛИЦЯ 3.1.22

Додаткові бар'єри, що на Вашу думку виникли у родин таких дітей під час дистанційного навчання, які перешкоджали та можуть перешкоджати повній та ефективній участі в освітньому процесі на рівні з іншими:	к-ть	%
Відсутність гаджетів у дітей для дистанційного навчання або виконання домашніх завдань.	59	65,56
Батьки не мають можливості приділяти достатньо часу для підготовки уроків, оскільки працюють	43	47,78
Перебування дітей тривалий час біля моніторів (екранів телефонів, планшетів тощо) з відповідними наслідками (втома, неухважність тощо)	37	41,11
Низька мотивація у дітей навчатися, перебуваючи вдома	37	41,11
Освітні послуги в умовах дистанційного навчання не відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами	35	38,89
Стрес, який відчувають діти, потребує додаткових психоемоційних зусиль від батьків	29	32,22
Відсутність або низька якість інтернет зв'язку	28	31,11

Керівники закладів станом на дату заповнення опитувальника, оцінювали свою спроможність організувати навчальний процес в умовах дистанційного і змішаного навчання в середньому на 3,7 бали.

Щодо впливу карантину на психоемоційне становище керівників, то більшість вказали на негативні наслідки і процеси: підвищена тривожність, втома, перевантаженість, напруга, апатія, тривога щодо навченості учнів, стрес. Проте, частина респондентів повідомили, що змогли мобілізуватись, набули нових знань і це додало впевненості у собі.

Ми також запитали керівників, якої підтримки вони потребують для організації якісного дистанційного та змішаного навчання. Відповіді здебільшого були ідентичні до тих, які висловлювали спеціалісти: єдина освітня платформа з повним функціоналом, якісна техніка для вчителів і дітей, методична та консультативна підтримка, підтримка з боку батьків та держави тощо. Окремо варто виділити такі пропозиції:

«Повне забезпечення якісною технікою і наявність людини в штатному розпису, яка б відповідала за якість роботи гаджетів.» – керівниця ЗЗСО у місті Тернопільської області.

«Допомога стосується нормативної документації та правильного оформлення наказу щодо організації форми надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Повинне бути роз'яснення чи наказ МОН України для ІРЦ щодо можливості організації дистанційного надання послуг за запитом батьків.» – керівниця ІРЦ у місті Кіровоградської області.

Поради керівників щодо покращення доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей в період поширення Covid-19 були фактично ідентичними до тих, які надали спеціалісти: підключення усіх до якісного інтернету, забезпечення гаджетами, підвищення оплати праці тощо.

«Переглянути навчальні плани. Зменшити навантаження на додаткові предмети загальнорозвиткового плану.» – керівниця ЗЗСО у місті Запорізької області.

«Під час карантину необхідно дозволяти відвідувати ЗЗСО дітям з ООП та проводити індивідуальні корекційно-розвиткові заняття, відповідно з дотриманням безпечних умов та зі згоди батьків.» – керівниця ЗЗСО у місті Запорізької області.

Загалом на питання про бар'єри відповіли 1065 респондентів з усіх груп. Результати щодо бар'єрів у доступі до освітніх і розвиткових послуг у звичайному періоді та час карантину відображені у таблицях 3.1.23 і 3.1.24.

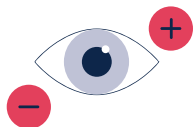
ТАБЛИЦЯ 3.1.21

Бар'єри, що на Вашу думку перешкоджають повній та ефективній участі дітям вразливих категорій в освітньому процесі на рівні з іншими (у звичайному періоді)	к-ть	%
Негативне ставлення (булінг, цькування) з боку однокласників	117	10,99
Бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти	172	16,15
Відсутність або низька якість технічних засобів для пересування (для дітей з фізичними порушеннями розвитку)	150	14,08
Відсутність інклюзивного класу/групи	179	16,81
Відсутність асистента вчителя/вихователя або асистента дитини	128	12,02

Відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги (психолог, логопед, спеціальний педагог, інші)	213	20,00
Відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання	314	29,48
Відсутність харчування відповідно до встановленої спеціальної дієти	82	7,70
Надмірне сенсорне навантаження у закладі освіти (шум, освітлення, запахи тощо)	133	12,49
Малозабезпеченість сім'ї, що впливає на їхні можливості купувати дітям шкільне приладдя, одяг відповідно до погоди тощо	259	24,32

Таким чином, у звичайному періоді усі групи респондентів вважають, що повній та ефективній участі дітей з вразливих категорій в освітньому процесі нарівні з іншими, найбільше перешкоджають такі бар'єри (п'ять найчастіше обраних у порядку спадання):

1. Відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання.

2. Малозабезпеченість сім'ї, що впливає на їхні можливості купувати дітям шкільне приладдя, одяг відповідно до погоди тощо.

3. Відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги (психолог, логопед, спеціальний педагог, інші).

4. Відсутність інклюзивного класу/групи.

5. Бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти.

ТАБЛИЦЯ 3.1.21

Додаткові бар'єри, що на Вашу думку виникли у родин таких дітей під час дистанційного навчання, які перешкоджали та можуть перешкоджати повній та ефективній участі в освітньому процесі на рівні з іншими:	к-ть	%
Освітні послуги в умовах дистанційного навчання не відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами	316	29,67
Відсутність гаджетів у дітей для дистанційного навчання або виконання домашніх завдань.	590	55,40
Відсутність або низька якість інтернет-зв'язку.	556	52,21
Батьки не мають можливості приділяти достатньо часу для підготовки уроків, оскільки працюють.	513	48,17
Перебування дітей тривалий час біля моніторів (екранів телефонів, планшетів тощо) з відповідними наслідками (втома, неуважність тощо).	443	41,60
Стрес, який відчувають діти, потребує додаткових психоемоційних зусиль від батьків	236	22,16

Як видно з таблиці 3.1.24, додатковими бар'єрами для дітей з числа вразливих категорій під час дистанційного навчання, є (у порядку спадання):

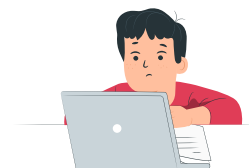
1. Відсутність гаджетів у дітей для дистанційного навчання або виконання домашніх завдань.

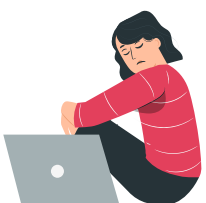
2. Відсутність або низька якість інтернет зв'язку.

3. Батьки не мають можливості приділяти достатньо часу для підготовки уроків, оскільки працюють (бар'єром є відсутність підтримки батьків в силу різних обставин).

4. Перебування дітей тривалий час біля моніторів (екранів телефонів, планшетів тощо) з відповідними наслідками (втома, неуважність тощо) (бар'єром є сам формат проведення занять).

5. Освітні послуги в умовах дистанційного навчання не відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами.

3.2. РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

Загалом респондентами інтерв'ю стали 609 осіб з 14 регіонів України: Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Харківська області та м. Київ. Віковий діапазон: від 19 до 70 років.

Група «Батьки»

Респондентами інтерв'ю стали 175 осіб з цієї групи. Загалом у цих сім'ях виховується 319 дітей. Розподіл дітей з типами закладів, де вони здобувають освіту, див. у таблиці 3.2.1⁵⁷.

ТАБЛИЦЯ 3.2.1

Заклади, де діти отримують освітні і розвиткові послуги	К-ть дітей	%
Заклад дошкільної освіти	70	21,94 %
Заклад загальної середньої освіти	174	54,55 %
Спеціальна школа або НРЦ	32	10,03 %
Інклюзивно-ресурсний центр	22	6,90 %
Заклад позашкільної освіти	16	5,02 %
Інше	5	1,57 %
Всього	319	100 %

Більшість батьків під час весняного локдауну у 2020 році працювали, значна частина з дому (див. табл. 3.2.2), що, звісно, впливало на спроможність батьків допомагати дитині з навчанням, а з іншого боку – мало вплив на стан добробуту в сім'ї.

ТАБЛИЦЯ 3.2.2

Зайнятість батьків під час локдауну у 2020 році	К-ть відповідей	%
Не працювали взагалі	77	44,00 %
Працювали з дому	68	38,86 %
Працювали поза домом	30	17,14 %
Всього	175	100 %

⁵⁷ Можна було обрати кілька закладів

Більшість опитаних батьків щодня приділяли понад дві години на допомогу дитині з навчанням (див. табл. 3.2.3)

ТАБЛИЦЯ 3.2.3

Кількість годин на день, яку приділяли батьки	К-ть відповідей	%
Не приділяли	4	2,29 %
До 1 год.	25	14,29 %
До 2 год.	41	23,43 %
До 3 год.	35	20,00 %
Більше 3 год.	70	40,00 %
Всього	175	100 %

Зважаючи на результати онлайн опитування, нам важливо було дізнатися як батьки оцінюють власний рівень цифрових навичок. Результати представлені у таблиці 3.2.4

ТАБЛИЦЯ 3.2.4

Оцінка власного рівня цифрових навичок батьками	К-ть відповідей	%
 Високий	24	13,72 %
 Середній	70	40,00 %
 Впевнений користувач	36	20,57 %
 Низький	45	25,71 %
Всього	175	100 %

Для нас важливо було дізнатись, що понад 78% респондентів (137 осіб) з числа батьків погодились би пройти короткий курс навчання користування навчальними онлайн платформами і програмами.

Рейтинг застосунків (освітні платформи, месенджери, навчальні інструменти тощо), які використовували діти під час онлайн навчання, зазначений батьками, відображено у таблиці 3.2.5.

ТАБЛИЦЯ 3.2.5

	Застосунок	К-ть батьків, які назвали	% від загальної кількості
1	Viber 	130	74,29
2	Zoom 	106	60,57
3	Google Classroom 	61	34,86
4	Skype 	25	14,29
5	Google Meet 	21	12,00
6	Youtube 	17	9,71
7	Email 	8	4,57
8	«На урок» 	8	4,57
9	«Нові знання» 	7	4,00
10	Facebook messenger 	7	4,00
11	Жодної	7	4,00
12	«Всеосвіта»	4	2,29
13	Сайти власних шкіл	4	2,29
14	Power point	3	1,71
15	«Єдина школа»	3	1,71
16	Уроки на телебаченні	2	1,14
17	Microsoft Teams	2	1,14
18	Discord	2	1,14
19	WhatsApp	2	1,14
20	Google blog	2	1,14
21	Telegram	1	0,57
22	Learning Up	1	0,57
23	Moodle	1	0,57
24	Classdojo	1	0,57
25	Adobe Connect	1	0,57

Як видно з таблиці 3.2.5, лише менше 5% дітей під час дистанційного навчання використовують ресурси, які містять підготовлені навчальні матеріали. Більшість користуються застосунками, за допомогою яких можна спілкуватися онлайн, ділитися матеріалами тощо. Варто також звернути увагу, що лише 1% дітей дивилися уроки по телебаченню.

За інформацією звіту з Краматорська Донецької області: «Більша кількість батьків надають перевагу освітній програмі zoom, тому що діти бачать вчителя під час уроків, краще сприймають інформацію, дітям подобається живе спілкування».

Під час інтерв'ювання батьків, в розмові вони відповідали, що під час уроків у Viber у дітей, вони (батьки) можуть контролювати якість отриманого матеріалу, а також можуть контролювати задані завдання і виконання їх дітьми.

Батьки надають перевагу таким інструментам, які на їхню думку є найбільш зручними і зрозумілими (у порядку спадання популярності): Viber, Zoom, Youtube та Google meet. При цьому кожен респондент зауважив, що найкраща форма для всіх дітей, а особливо для дітей з інвалідністю і ООП, це офлайн. Варто зазначити, що майже 10% вважають, що жоден інструмент не є зручним і зрозумілим.

Ми також запитали батьків, яку підтримку під час дистанційного навчання вони отримали від працівників закладів освіти, де навчаються їхні діти. Майже 54% респондентів відзначили, що саме вчителі і вихователі найбільше підтримували сім'ї у цей складний період.

«Перше, що казала вчитель: «Не панікуйте і не силуйте дітей. Ми не зобов'язані були скидувати д/з відразу (зразу і сьогодні). Радили пройти матеріал кілька разів. А отже за-спокоювали нас тим, що нам давали час.» – м. Київ.

«Деякі вчителі навіть у позаурочний час перебували на зв'язку й завжди були відкриті до діалогу.» – Закарпатська область.

«Багато батьків говорили, що телефонні дзвінки від вчителів допомагали на початку триматись психоемоційно і відповідно давати раду вдома з дітьми, продовжувати освітній процес, не запускати навчання. Також старші діти зауважили, що постійна можливість бути на зв'язку з педагогами дуже допомагала емоційно, а також поради і підказки дозволити завершити справи, які діти розпочали до карантину. Це підвищило їхню самооцінку.» – Житомирська область.

«Вчителями/спеціалістами були наданні роз'яснення щодо технічного використання онлайн платформ, всіх розпоряджень та положень відносно дистанційного навчання, а також по інших питаннях, які виникали по ходу навчання за період локдауну і карантину». «Вихователі ДНЗ, поки дитячі садочки були повністю закриті у період локдауна, організували щонеділі в ZOOM супровід (навчання) батьків дітей молодшої (ясельної) групи: навчали батьків методам формування та розвитку у дітей нових навичок; а для всіх інших батьків, а також для батьків дітей з ООП – готували та рекомендували кожної неділі кейси «розвиваючі ігри», «веселі руханки», «уроки малювання» та надавали батькам детальні інструкції до що організації простору та часу дитини.» – Луганська область.

«Були випадки, коли вчителі з власної ініціативи, дотримуючись всіх норм захисту приходили на короткий час до дітей з інвалідністю, щоб займатись з дітьми і навчити цьому батьків.» – Житомирська область.

Майже 22% батьків повідомили, що під час карантину отримували підтримку від членів команди психолого-педагогічного супроводу.

«Психологи закладів освіти спілкувалися телефоном з батьками, надавали консультації щодо адаптації та мотивування.» – Вінницька область.

«Консультування психолога як мотивувати дитину до навчання. Консультування логопеда щодо занять вдома.» – Львівська область.

20% батьків завдячують підтримці, отриманій від асистентів вчителя і вихователя.

«Асистенти вчителя мали постійний зв'язок з батьками, були присутні під час онлайн уроків, адаптували та модифікували матеріал.» – Вінницька область.

«Асистентка вчителя допомагала не тільки дітям з ООП, але й організації дистанційного навчання – всі технічні питання вирішувала, допомогла запустити вчасно процес навчання.» – Закарпатська область.

«Роз'яснення завдань, додаткові заняття з дитиною.» – Миколаївська область.

Понад 12% батьків розповіли про кращі приклади підтримки з боку керівників закладів освіти.

«Заступник директора проводила онлайн конференції з батьками, індивідуально консультувала за потреби.» – Вінницька область.

«Для дітей з ООП керівник закладу додатково закупив дидактичний матеріал, та на деякий час, коли це було потрібно для вивчення та засвоєння нового матеріалу, – його надавали у використанні вдома.» – Луганська область.

Крім того, деякі батьки отримували підтримку від працівників інших закладів. Зокрема, майже 23% повідомили, що працівники ІРЦ надавали їм вагому допомогу під час онлайн навчання.

«Психолог ІРЦ не лише проводила онлайн заняття, які з дитиною не проводили інші (зокрема, школа), але й розробила методичний наочний матеріал (гру) «на липучках» та виготовила декілька комплектів (один залишився у неї, а інші були у родин, що дозволяло проводити з дітьми заняття онлайн із їх використанням, а також робити батькам дітей з ними вправи самостійно).» – Кіровоградська область.

«Мама однієї дитини розповідає, що працівники постійно підтримували зв'язок, перевіряли успішне виконання завдання, надавали роздатковий матеріал, консультували. Навіть підбирали найкращий час для спілкування з дитиною, коли вона найбільш активна.» – Закарпатська область.

Майже 14% батьків були підтримані громадськими організаціями.

«ГО для осіб з інвалідністю «Родина» організувала онлайн навчання для дітей з комплексними порушеннями в рамках проекту за підтримки МБФ «Відродження», окрім навчання були проведені психологічні і онлайн групи для батьків, які виховують дітей з інвалідністю.» – м. Київ.

На жаль, одиниці повідомили про підтримку з боку органів місцевої влади.

«Сім'ї з дітьми з інвалідністю до 18 р. м. Сєвєродонецька отримали фінансову підтримку від міської влади у рамках міської програми «Турбота» у розмірі 1000 грн щомісяця

впродовж всього карантину (з квітня по грудень включно 2020 р.) . Це дозволило багатьом більш якісно організувати процес дистанційного навчання (придбати спеціальний освітній дидактичний матеріал, придбати гаджети в кредит тощо).» – Луганська область.

106 батьків повідомили, що їхні діти навчаються за ІПР, проте лише у 72 випадках вона частково виконується. Так, у Вінниці та у Києві деякі описували, що робота тривала у відповідності саме з ІПР. Саме її цілі дозволили сформулювати зміст роботи та заняття, їх і досягали. Фахівці працювали індивідуально (створювали матеріали, презентації тощо; скидали відео уроки, проводили корекційно-розвиткові заняття). Аналіз відповідей продемонстрував, що найкраще виконувалась ІПР там, де є співпраця між вчителем, асистентом та батьками. Там, де батьки допомагали виконувати завдання, слідкували за перебігом подій – там були і найкращі результати.

Програму вдалося виконати саме коли завдання для учня з ООП асистент і вчитель готували у співпраці, опираючись на ІПР дитини. Там, де принаймні один /одна з батьків були повноцінними членами освітньої команди і щодня мали комунікацію з асистентом або вчителем щодо того, як краще допомогти дитині осягнути матеріал і виконати домашнє завдання, історії були успішними.

Деякі фахівці (Вінничина, Житомирщина, Закарпаття) працювали офлайн індивідуально з дітьми в школі або приходили додому. Отже ІПР виконувалась і у випадках, де була можливість зустрічатись із спеціалістами віч-на-віч.

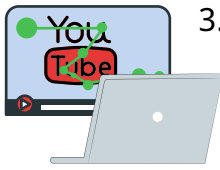
Батьки додатково дали відповідь на питання щодо допомоги, якої вони потребують надалі, щоб покращити доступ до освітніх і розвиткових послуг для їхніх дітей в період поширення Covid-19:

1. Тіснішої співпраці з вчителями – більшість батьків кажуть, що потребують психологічної підтримки. Із розмов можна чітко сказати, що батькам важко було на початку включитися в процес дистанційного навчання, але поступово з допомогою вчителів все ж таки вдалося налагодити нормальний освітній процес.

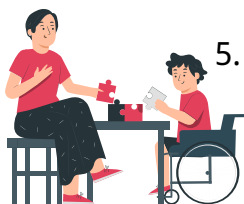
2. Навчання для підвищення рівня володіння ПК, удосконалення навичок як користуватися освітніми платформами, проведення відео конференцій тощо.

3. Нормативно-правове врегулювання, щоб учбові гаджети були прописані в індивідуальній програмі реабілітації для осіб з інвалідністю як технічні засоби для реабілітації і навчання, надаватися за державні кошти (або сім'ї компенсували витрати з придбання гаджету) та на весь період їх навчання (не зважаючи чи то офлайн, чи то онлайн навчання), тому що це необхідна складова для забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг, особливо для дітей з ментальними порушеннями, порушеннями нервової системи, а також порушеннями зору та слуху. Крім того, у будь-якому періоді (карантин чи звичайний режим навчання) деякі діти, які не мають можливості вербальної комунікації, потребують гаджетів зі спеціальним програмним забезпеченням та додатковими пристроями (наприклад: девайс Tobii та пристрій для фіксування рухів зіниці ока PCEye Plus (такі діти свій вибір під час виконання завдань роблять очима) та інші види комунікаторів, яких, на жаль, немає в Україні, але які більше п'яти років успішно використовуються в країнах Європи та Америці, де надаються безоплатно згідно з ІПР дитини, для альтернативної комунікації задля організації освітніх/розвиткових послуг та просто для спілкування у повсякденному житті.

4. Фінансова підтримка сімей від держави, зокрема, у зв'язку з тим, що під час карантину один з батьків втрачає можливість працювати, бо має допомагати дитині (дітям) з навчанням, що скорочує рівень доходів. Крім того, багатодітні, малозабезпечені сім'ї потребують додаткових фінансових ресурсів на закупівлю персональних гаджетів для онлайн навчання.

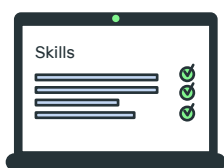
5. Зміна фокусу занять з дітьми – для дітей з ООП важливо не стільки підтримувати академічні знання, скільки соціальні навички. Зокрема, радять принаймні раз на тиждень проводити всім класом спільні не навчальні онлайн заходи, де діти з ООП могли би брати повну та ефективну участь на рівні з іншими дітьми.

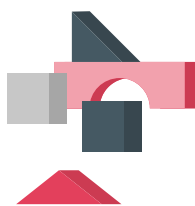
6. Психологічне та фізичне перезавантаження, відпочинок принаймні кілька годин на тиждень. Є потреба у спілкуванні поза межами родини. Також повідомляли про необхідність психологічної підтримки від спеціалістів для себе і для дітей.

7. На уроках інформатики навчати дітей користування всіма ресурсами для онлайн навчання самостійно без допомоги батьків.

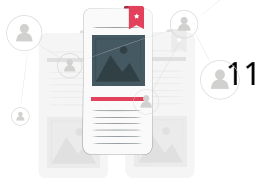
8. У разі повторення локдауна – більш професійної організації онлайн навчання, створення зручних учбових онлайн платформ, легких в користуванні, цікавого викладання предмету, розроблення тестових програм для перевірки знань, та більше часу для виконання завдань на онлайн уроці. Відеозаписи всіх уроків, щоб була можливість у зручний час з ними ознайомитись або переглянути їх.

9. Щоб батьків забезпечували роздатковим, дидактичним матеріалом, бо фактично вони перетворюються на вчителів своїм дітям з ООП, а треба мати з чого вчити. Також треба більше співпраці з педагогами, щоб власне знати як вчити і робити це правильно.

10. Розглянути можливість, щоб принаймні раз на тиждень вчитель приходив додому для індивідуальних занять, або відвідування реабілітаційних чи навчальних занять на базі закладів освіти, адже для дітей з ООП є критично важливим недопущення втрати вже набутих навичок і попередження руху у зворотному напрямі.

11. Створення єдиної онлайн навчальної платформи з матеріалами, тестами, відеоуроками тощо, які будуть доступні для дітей з ООП.

12. Доступ до якісного інтернету по всій території країни, навіть у селах.

Попри складнощі, принесені карантинном, більшість батьків зауважила, що виклик вони прийняли і змогли адаптуватись до нових умов отримання освітніх послуг своїх дітей. Майже всі виявили бажання самовдосконалюватись і погодились би пройти короткий курс навчання користування навчальними онлайн платформами і

програмами. Єдине, всі чітко усвідомлюють, що такий формат радше тимчасова вимушена міра, до якої потрібно було адаптуватись, щоб не втратити здобуті дітьми знання і навички.

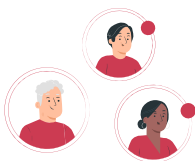
«Тільки робота віч-на-віч є прийнятною для них і дає можливість педагогу вповні відкрити потенціал дитини використовуючи матеріали, які покращували концентрацію уваги, мотивацію тощо. І звичайно питання соціалізації для цих дітей є одним із найважливіших.» – Житомирська область.

Онлайн формат деяким батькам дав можливість отримати більше знань і інформації щодо нових підходів в освіті дітей з інвалідністю і ООП, розширив коло знайомств, так як у звичному режимі не завжди є можливість поїхати на семінари в інші міста.

Ми також попросили батьків, які досягли успіхів у забезпеченні доступності освітніх і розвиткових послуг під час карантину, дати поради іншим батькам:

13. «Найголовніша порада батькам – це зберегти психічне здоров'я. І якщо дитина не в настрої або ви не маєте власних сил (ресурсу), щоб займатися, то краще не робити нічого. Гнучкий графік, з урахуванням можливостей та потреб, як дитини, так і родини в цілому, як власне і фахівця, що працює з дитиною, дозволить досягти успіху. І, принаймні, не отримати протилежний результат («відкат»».

14. Не впадати в паніку. Не соромитися та звертатися у разі потреби за психологічною підтримкою. Вчитися просити про допомогу, вчитися говорити про свої потреби, за необхідністю звертатися до установ та служб.

15. Займатись самоосвітою, брати участь у семінарах, вебінарах.

16. Налагодити контакт з вчителями, спеціалістами, асистентами дитини. Ставитися до них з повагою і розумінням

17. Співпрацювати з іншими батьками, надавати один одному підтримку.

18. Любити своїх дітей і прислухатися до їхніх потреб.

Практично всі батьки зауважили, що навіть якнайкраще організоване онлайн навчання не замінить (особливо у початковій школі та у дошкільному віці) «живого» уроку – уроку офлайн, не замінить формування навичок комунікації та самого процесу спілкування, формування дружніх стосунків зі своїми однокласниками та друзями. Дистанція завжди ускладнює процес порозуміння та знаходження компромісу, а тому батьки пропонували у разі повторення повного локдауну різні схеми навчального процесу, щоб навчальний процес мав в кейсі елементи офлайн або повний перехід на офлайн навчання. Можна стверджувати, що більшості батьків вдалося організувати умови для успішного або достатнього рівня засвоєння знань дітьми в умовах дистанційного навчання, проте у більшості дітей з інвалідністю та з ООП процес дистанційного засвоєння нових знань став потребувати більше часу, більшої напруги, більш детальної роботи з асистентом вчителя чи дитини та став дуже залежати від якісної роботи партнерів, а саме батьків дітей.

Група «Педагоги»

Загальна кількість респондентів з числа педагогів (вчителів, вихователів, асистентів вчителів/вихователів, спеціалістів ІРЦ тощо) становить 321 особа. Ця група є найчисельнішою з-поміж інших.

Переважна більшість педагогів повідомили, що вони надавали освітні і розвиткові послуги дітям під час локдауну навесні 2020 року. Проте, були й винятки. Так, на Луганщині взагалі не працювала спеціальна школа, в якій навчаються діти з важкими ментальними та психічними порушеннями, а також дитячі садочки. За інформацією із Запоріжжя (як і більшості регіонів), всі вчителі говорять, що працювали під час карантину, декілька фахівців були частиною карантину весною у відпустці, та це поодинокі випадки. Зазвичай це відбувалось за власним бажанням, тобто відпустки були неоплачувані.

Місце надання послуг педагогів наведено у таблиці 3.2.6.

ТАБЛИЦЯ 3.2.6

Заклади, де педагоги надають послуги	К-ть педагогів	%
Заклад дошкільної освіти	38	11,84 %
Заклад загальної середньої освіти	209	65,11 %
Спеціальна школа або НРЦ	30	9,35 %
Інклюзивно-ресурсний центр	22	6,85 %
Заклад позашкільної освіти	14	4,36 %
Інше	8	2,49 %
Всього	321	100%

Більшість педагогів проводили зазвичай від трьох і більше уроків чи занять щодня під час локдауну. Більш детально у таблиці 3.2.7.

ТАБЛИЦЯ 3.2.7

Кількість уроків/занять на день	Кі-ть відповідей	% педагогів
Жодного	14	4,36
1-2	98	30,53
3-4	118	36,76
Більше 4	91	28,35
Всього	321	100%

Зазвичай більшість дітей були присутніми на онлайн уроках/заняттях, які проводили педагоги (див. табл. 3.2.8).

ТАБЛИЦЯ 3.2.8

Частка дітей, які зазвичай були присутні на онлайн заняттях	К-ть відповідей	%
До 30%	12	5,38 %
До 50%	39	17,49 %
До 70%	59	26,46 %
До 90%	68	30,49 %
Понад 90%	45	20,18 %
Всього	223⁵⁸	100%

⁵⁸ Не всі анкети містили це питання

ТАБЛИЦЯ 3.2.6

Оцінка власного рівня цифрових навичок педагогами	К-ть відповідей	%
 Високий	56	17,45 %
 Середній	155	48,29 %
 Впевнений користувач	79	24,61 %
 Низький	31	9,66 %
Всього	321	100 %

Окремо ми попросили описати діяльність асистента вчителя (вихователя, дитини) під час дистанційного навчання. Майже 29% повідомили, що їхня діяльність не передбачає співпраці чи взаємодії з асистентом. Діяльність асистента полягала у тому, щоб заздалегідь адаптувати матеріал, підготовлений вчителем, для дитини з ООП, допомога і консультування батьків, проведення додаткових індивідуальних онлайн занять тощо.

«В одній з сільських шкіл асистентка у третьому класі, де є один учень з ООП, сама готувала для нього завдання згідно ІПР і скидала їх батькам у Viber. Двічі на тиждень асистентка приходила додому до дитини і займалася з нею. З її слів, вивчених в ІПР цілей вони досягнули. В одній з сільських шкіл навчається незряча дівчинка. Оскільки вона навчається разом з усім класом по загальній програмі, то підручників шрифтом Брайля для неї немає. Щодня на карантині асистентка друкувала на Брайлевській машинці сторінку з підручника і завдання, і передавала дитині. Попри всі ці складнощі за час карантину їм вдалося просунути в математиці, яка для учениці була найскладнішим предметом.» – Львівська область.

«Займалася самоосвітою, надавала учням та його батькам рекомендації щодо дотримання правил безпечного користування комп'ютерною технікою, налаштуванні різних програм на домашні гаджети (пристрої) для кращого засвоєння здобувачів знань освітньої програми. Брала участь у розробці.» – Одеська область.

Варто зазначити, що вчителі (вихователі) та асистенти вчителя (вихователя) відзначали тісну співпрацю під час дистанційного навчання, яка полягала у комунікації з батьками як про загальний емоційний стан

дитини, так і стосовно процесу засвоєння навчального матеріалу згідно індивідуальної програми розвитку учня, або загальної програми класу. Виходячи з індивідуальних особливостей дитини вчитель та асистент ретельно підбирали матеріал для навчання, за можливістю долучали дитину до онлайн занять, а після уроків ще уточнювали, чи зрозуміла дитина тему і чи є питання по виконанню домашнього завдання.

«Асистентка готувала для дітей цікаві тренажери з математики, готувала фізкультхвилинки. Брала активну участь у підготовці та проведенні уроків.» – Кіровоградська область.

Рейтинг застосунків (освітні платформи, месенджери, навчальні інструменти тощо), які використовували педагоги під час онлайн навчання відображено у таблиці 3.2.10.

ТАБЛИЦЯ 3.2.10

	Застосунок		К-ть батьків, які назвали	% від загальної кількості
1	Viber		189	58,88
2	Zoom		167	52,02
3	Google Classroom		75	23,36
4	Google Meet		54	16,82
5	Youtube		30	9,35
6	Skype		26	8,10
7	«На урок»		26	8,10
8	«Всеосвіта»		26	8,10
9	Facebook messenger		20	6,23
10	«Нові знання»		12	3,74
11	Email		10	3,12
12	Power point		6	1,87
13	Уроки на телебаченні		6	1,87

14	Сайти власних шкіл	4	1,25
15	WhatsApp	3	0,93
16	Telegram	3	0,93
17	«Всеукраїнська школа онлайн»	2	0,62
18	Жодної	2	0,62
19	WhatsApp	2	1,14
20	Google blog	2	1,14
21	Telegram	1	0,57
22	Learning Up	1	0,57
23	Moodle	1	0,57
24	Classdojo	1	0,57
25	Adobe Connect	1	0,57

Прослідковуються тенденції, які спостерігалися в опитуванні батьків – більшість застосунків, якими користувалися педагоги під час навчання, можуть використовуватись лише для спілкування або пересилання інформації. Менше 9% користувалися ресурсами, де можна отримувати змістовну інформацію. Дуже низька популярність у офіційних ресурсів від МОН і партнерів, а саме уроків на телебаченні і «Всеукраїнської школи онлайн», але це можна пояснити тим, що на час проведення опитування платформа лише розпочинала розгортатися.

«Уроки з учнями четвертого класу відбувалися на платформі Zoom за загальним розкладом. А практичні та поглиблені заняття з дітьми з ООП відбувалися додатково індивідуально за окремим графіком, коли дитина була найбільш активною та ефективною, а також узгоджувалися та корегувалися з батьками (з'ясовували стан дитини (в тому числі за результатами спостережень за нею під час групових онлайн уроків) і в залежності від нього призначали заняття).» – м. Київ.

Педагоги надають перевагу таким інструментам, які на їхню думку є найбільш зручними і зрозумілими (у порядку спадання популярності): Zoom, Viber, Google classroom, Google meet та Skype.

Більшість педагогів (понад 76%) повідомили, що підготовка до онлайн занять потребує більших затрат часу, ніж у звичайному режимі (див. табл. 3.2.11). Такі результати опитування щодо навантаження на педагогів є важливими з точки зору подальшого ухвалення рішень.

ТАБЛИЦЯ 3.2.11

Затрати часу на підготовку до заняття/уроку у звичайному режимі і онлайн	К-ть відповідей	%
Однаково	65	20,25 %
Дещо більше в онлайн форматі	132	41,12 %
Значно більше в онлайн форматі (у 1,5 рази і більше)	113	35,20 %
Дещо більше у звичайному режимі	10	3,12 %
Значно більше у звичайному режимі (у 1,5 рази і більше)	1	0,31 %
Всього	321	100 %

Ми також запитали педагогів, які особливі освітні потреби мають діти, яким вони надають освітні і розвиткові послуги. На жаль, але цілком очікувано, практично всі респонденти висловились через перерахування нозологій або медичних діагнозів: ДЦП, РАС, порушення зору, затримка психо-фізичного розвитку тощо. Наступним питанням було прохання назвати ООП не вказуючи нозологій, щоб мотивувати педагогів думати ширше і звернути увагу саме на потреби дітей, не керуючись при цьому медичною моделлю інвалідності. Більшість педагогів не змогли сформулювати свою думку у заданих рамках, але деякі відповіді варто викласти.

«Потребує чергування видів діяльності, тривалого відпочинку, переключення уваги на ін.види роботи. Потребує адаптації та структурування навчального матеріалу і середовища, спрощення вербальних інструкцій, візуальної підтримки і фізичної підтримки, розбивати завдання на кроки. Використання підсилюючої слухової апаратури. Супровід жестової мови та альтернативної комунікації PECS. Потребує допомоги при артикуляції звуків, правильності їх вимовляння. Потребує достатнього часу на завершення завдання. Допомога у пересуванні. Потреба в усамітненні на деякий час.» – Житомирська область.

«Адаптація матеріалу. Надання перерв, щоб не перевантажувати дитину. Фізичний супровід. потребує додаткового роз'яснення.» – Запорізька область.

«Поступовість подачі матеріалу. Потребує додаткових роз'яснень.» – Закарпатська область.

«Адаптація навчальних матеріалів та забезпечення технічними засобами. Індивідуальні корекційні заняття. Допомоги асистента вихователя.» – Дніпропетровська область.

«Діти з ООП потребують особистих учбових гаджетів не тільки під час дистанційного навчання, але й при офлайн – це дуже хороша допомога дитині в засвоєнні матеріалу, враховуючи їх ООП. Постійної психологічної підтримки та мотивації.» – Луганська область.

На нашу думку, невміння педагогів сформулювати особливі освітні потреби дітей, з якими вони працюють, пов'язане з тим, що до цього часу на рівні законодавства не визначено поняття «особливі освітні потреби», їхню класифікацію (типологію) тощо.

Лише двоє педагогів повідомили, що під час карантину вони не співпрацювали з батьками дітей, яким надавали послуги в умовах дистанційного та/або змішаного навчання. Так, з вінницькими батьками тісно співпрацювали більшість педагогів. Обговорювали зміни, які вони помітили під час або після уроків. Проводилися онлайн зустрічі (групові та індивідуальні), говорили про карантин і як на нього можна подивитися з іншого боку.

Вчитель початкового інклюзивного класу львівської школи поділилася, що під час карантину багато спілкувалася з батьками, а особливо з батьками своїх учнів з ООП. З її слів, окрім навчальних питань також вона цим спілкуванням моніторила стан дитини і пояснювала батькам, що часом краще, наприклад, зробити день відпочинку для дитини, якщо зі слів батьків вона почувалася втомленою. Інша вчителька цієї школи, але середніх класів, розповіла, що щодо однієї учениці з ООП також мала постійну комунікацію з мамою, і оскільки дівчинка дуже добре засвоювала програму, вчителька збільшувала навантаження. Постійне спілкування мало на меті контроль чи не перевантажують дитину.

Педагог одного з ІРЦ розповіла, що, працюючи дистанційно з однією дитиною з ООП, вони щотижня разом з батьками виставляли цілі, а наприкінці тижня обговорювали їх досягнення.

В ІРЦ м. Дрогобич психологиня ініціювала 10-денний марафон для батьків-клієнтів центру. Спочатку вона провела їх опитування, щоб дізнатися запити. Потім записувала вдома заняття зі своєю донькою, яка також має ООП, і викладала їх в спеціальну групу в Viber. Потім батьки, виконуючи це завдання вдома зі своєю дитиною, записували відео, яке скидали психологу, а вона давала їм зворотній зв'язок. Щодня було нове завдання.

«Платформа для он-лайн навчання була обрана шляхом обговорень та консультації з батьками. Спочатку батьки встановили платформу, та саме з ними проводилися перші уроки в тестовому режимі. Достатньо було одного дня та двох уроків, а надалі діти працювали самі. Крім того, що на постійній основі поточні/робочі комунікації з батьками відбувалися у спеціально створеній Viber групі, щотижнево відбувалось листування на електронні пошти батьків та дітей з інформацією щодо виконання завдань та випискою з електронного журналу.» – м. Київ.

«Дякувати батькам дітей з якими я працюю, вони зголосилися працювати онлайн. Спочатку вони вагалися, але потім вони погодилися і ми колективно відпрацьовували механізми нашої взаємодії для організації онлайн індивідуальних занять з їх дітьми. Так, мною спочатку розсилалися електронною поштою матеріали для підготовки до індивідуальних занять. Попри те, що інтернет не завжди спрацьовував, добре було, що батьки разом з дитиною виконували завдання, що, на відміну від занять в звичайному режимі, навіть забезпечило більш активну участь та включення батьків. Крім електронної інформації та матеріалів, мною були створені «ігри на ліпучках», які я роздала родинам дітей з якими працювала он-лайн, а 1 комплект залишився у мене, і саме з їх одночасним використанням по різні боки екрану ми й працювали. Дехто з батьків, безумовно, не відразу пішов на контакт, коли я їх обзвонювала і пропонувала працювати онлайн, але ми почали працювати з тими, хто погодився, а інші доєдналися пізніше. Після кожного з занять відбувалися обговорення з батьками (що отримали, що ні, на що звернути увагу тощо).» – м. Київ, ІРЦ.

«Пояснювала батькам, як працює той чи інший онлайн ресурс, створювала відеоінструкції, щоб батьки могли допомогти дітям.» – Житомирська область.

«Спочатку в телефонному режимі, пізніше через Zoom. Щодня батьки отримували інструкції (від порад по організації режиму дня дитини до супроводу по реєстрації електронних скриньок, приєднання до Google Classroom, скачування додатку Zoom (на початку дистанційного навчання 65% батьків не мали електронних скриньок та ін.).» – Житомирська область.

«Організували регулярну онлайн підтримку батьків дітей дошкільного віку задля підвищення батьківської компетентності та допомоги в організуванні розвиткового про-

стору. Надавалися кейси з готовим методичним матеріалом.» – Дніпропетровська область.

«Відпрацювала з батьками «Кодекс поведінки учнів та батьків». Діти маленькі, уроки інформатики в першому класі не проводяться, тому потрібна допомога батьків.» – Донецька область.

Більшість педагогів повідомили, що у їхніх закладах створені команди психолого-педагогічного супроводу. У майже 1 % випадках такі команди не працювали під час дистанційного навчання. В інших випадках, здебільшого перейшли в роботу в онлайн форматі.

«Збирались в онлайн форматі, обговорювали стратегії навчання та побудови взаємодії з конкретною дитиною. Розподіляли завдання ІПР (хто з учасників команди на чому концентрується). Робили спільний банк ресурсів (відеоуроки, дидактичні завдання, рекомендації батькам). Спільний підбір методичного матеріалу. Надання практичних вправ для зняття стресу та релаксації. Індивідуальні корекційно-розвиткові заняття.» – Миколаївська область.

Як і у випадку з батьками, ми запитали педагогів від кого і яку підтримку вони отримували для проведення навчання в нових умовах. Найчастіше респонденти згадували про підтримку від керівництва закладу, де вони працюють – майже 50%. На початку карантину багато керівників проводили неформальні зустрічі з педагогічними працівниками, виявляли настрої щодо подальшої роботи. За необхідністю залучали шкільного психолога для групової та колективної роботи по зняттю тривожних станів та психологічній безпеці. Крім того, виявляли потреби в технічній оснащеності, у деяких школах використовували техніку з кабінету інформатики. Давали вказівки розробити інструкції з пояснення як працювати з різними програмами онлайн. У м. Миколаєві було створено посаду координатора з електронного навчання.

Майже 48% педагогів повідомили, що отримували підтримку від своїх колег по роботі. Так, керівник одного з закладів освіти Луганщини запросив з навчальним семінаром спеціалістів з Маріуполя для ознайомлення своїх колег з реальним досвідом по організації та проведенню дистанційного онлайн навчання дітей з ООП.

«Успіх дистанційного навчання – результат командної роботи! У нас у школі дуже дружна педагогічна команда, яка підтримує один одного. Ми підтримували, навчали один одного, допомагали впоратися з викликами цифрової реаль-

ності, новими електронними інструментами тощо.» – Дніпропетровська область.

Понад 29% опитуваних розповіли, що саме батьки дітей надавали їм підтримку. Зокрема, у Дніпрі батьки допомогли школі обрати платформу для навчання. Саме вони запропонували її і розказали, як з нею працювати, які плюси-мінуси, переваги тощо.

Майже 16% респондентів повідомили, що користувалися допомогою від співробітників ІРЦ. Зазвичай така підтримка відбувалася в наступних форматах: онлайн семінари для вчителів і вихователів; консультування з питань, які були під час заповнення ІПР в закладі; тренінги онлайн для педагогів та батьків індивідуально при необхідності; онлайн конференції з обговорення ІПР.

Здебільшого інтерв'юєнти зауважували, що саме власні прагнення, вміння і мотивація допомогли подолати виклики пов'язані із дистанційним навчанням.

«Самостійно отримувала знання на вебінарах та майстер-класах», «мої гарні знання у цифрових навичках дуже допомогли під час дистанційного навчання.» – Житомирська область.

Інші приклади підтримки:

- НМЦО м. Львова провела низку вебінарів по організації дистанційної освіти, зокрема і в інклюзивних класах. Також вони розробили інструкції по роботі на платформах;
- НМЦ міста Миколаєва – онлайн консультації, тематичні семінари, інформація в спеціалізовані групі у Фейсбуці МОІППО (обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);
- «Інформацію отримувала на сайтах: МОН України, НУШ, Департаменту освіти Харківської міської ради, Ресурсного Центру з підтримки інклюзивної освіти КВНЗ «ХАНО», КВНЗ «ХАНО», КЗ «Золочівський ІРЦ», курси та вебінари ЕдЕра, Всеосвіта, НаУрок тощо» – Харківська область.

Додатково педагоги розповіли про свій досвід включення дітей з ООП до онлайн занять. Серед труднощів відзначили такі:

1. не вдалося довго утримувати увагу дитини;

2. батьки, яких потрібно було вмовляти виходити на зв'язок та бути поруч з дитиною;
3. дуже багато часу пішло на адаптацію навчального матеріалу;
4. у батьків немає досвіду роботи із корекційними завданнями;

«Батьки дітей з інвалідністю місцями чинили супротив щодо доцільності навчання дитини дистанційно взагалі, та чекали на відкриття шкіл або центрів.» – Запорізька область;

5. важко було контролювати в період онлайн уроку якість засвоєння матеріалу дитиною з ООП (здебільшого це було дистанційно в індивідуальному порядку через асистента).

Загалом більшість респондентів зазначали, що онлайн заняття були малоефективними для дітей з ООП та інвалідністю. Майже кожен зі спеціалістів, які працюють з цією категорією дітей зауважили, що дуже сумно було усвідомити, що більшість дітей втратили здобуті навички або залишились на тому ж місці у розвитку. Разом з тим, за спостереженнями деяких спеціалістів, діти, які спілкувались онлайн, навіть 30 хвилин двічі на тиждень з однолітками, після виходу з карантину показували невеличкий прогрес у соціальних навичках, на відміну від тих дітей, батьки яких вирішили перечекаати карантин і не вантажити дітей спілкуванням по гаджету.

З того, що вдалося, відзначили найперше індивідуальний підхід до кожної дитини та тісну співпрацю з батьками.

«Спрацював індивідуальний підхід до кожної дитини з ООП та її ситуації. Співпраця з батьками навіть була різною. Так, в постійному контакті з батьками визначався час проведення індивідуального онлайн уроку/заняття тоді, коли дитина найбільш активна та результативна. Розроблялися індивідуальні авторські матеріали для кожної дитини, в тому числі, використовувалася різний підхід та методика до проведення занять (для когось використовувалися заняття «з лялькою» тощо).» – м. Київ.

«Зацікавлювали сюрпризними моментами. Проводились дидактичні ігри онлайн, батькам роздруковувалися матеріали для дітей та передавалися, і коли проходило онлайн навчання, то батьки давали дітям матеріал, з яким вони працювали. Дітям дуже подобалось, бо це було для них сюрпризом.» – Донецька область.

«Щоб робота в інклюзивному класі була ефективнішою, в одній із шкіл Львова клас ділили на групи. Для додаткового зацікавлення учнів з ООП вчителька-предметниця робила онлайн уроки більш візуальними, додавала більше презентацій тощо.» Львівська область.

153 педагоги повідомили, що вони надають освітні послуги дітям, які навчаються за ІПР, проте виконати її змогли у 116 випадках (майже 76%).

«Ми якраз відповідно до завдань та цілей ІПР і формували програму і стратегію занять. Ми завжди йшли вперед («відкатів» не було), ставлячи все нові й нові задачі та досягаючи результатів.» м. Київ.

«Вважаю, що в сучасних умовах дистанційного навчання для тих дітей, з якими я працюю, не варто прив'язуватися до ІПР, бо її нереально виконати дистанційно. Треб виходити з тих можливостей, які є і на тому базувати уроки, робити те, що реально зробити.» – Львівська область.

«В усіх випадках, де ІПР виконана повністю, а також там, де педагоги вказували рівень виконання від 60 до 85%, йшлося про те, що до кожного заняття педагоги готувалися, беручи за основу ІПР дитини і роблячи все можливе, щоб досягти виставлених цілей (пошук матеріалів, інструментів онлайн тощо). Для цього також періодично відбувалися онлайн зустрічі команди ПП-супроводу, щоб відстежувати динаміку. Водночас там, де не вдалося виконати на 100% ІПР, також були добрі практики. Наприклад, в одній зі сільських шкіл, за словами асистента дитини з ООП, вдалося виконати все заплановане в Програмі, окрім частини про комунікацію з дітьми. Бо власне такого спілкування під час карантину не було, тільки заняття і розмови з дорослими. Тож наразі вони посилено працюють саме у цьому напрямку доки є можливість вчитися очно.» – Львівська область.

«В умовах карантину та після нього для усіх учнів взагалі та дітей з ООП зокрема проводилося коригуюче навчання, виявлялися теми, які потребували повторення, систематизації та узагальнення, тому ІПР вдалося виконати.» – Харківська область.

На основі відповідей з онлайн опитувальника, нами було сформульовано пропозиції щодо удосконалення організації дистанційного

навчання в умовах поширення Covid-19 для забезпечення кращої доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку. Під час інтерв'ю ми запитали педагогів, чи вони підтримують такі зміни. Результати опитування у таблиці 3.2.12.⁵⁹

ТАБЛИЦЯ 3.2.12

Запитання	За	Проти
Менша кількість дітей на заняттях/уроках (поділ на групи)	95	83
Оптимізація навчальної програми (є думка, що не всі розділи тих чи інших предметів є обов'язковими для вивчення і можна їх давати на додаткове опрацювання)	124	54
Перегляд норм робочого навантаження, а саме збільшення часу на підготовку до уроку/заняття, якщо вони відбуваються в дистанційному режимі	135	41

Часто, пояснюючи свою позицію проти щодо першого запитання, педагоги аргументували, що в такому разі вчителів треба буде працювати вдвічі більше або також посилалися на те, що в їх закладі дітей і так небагато в класах (село, приватна школа, спеціальна школа або НРЦ).

Аргументуючи негативну відповідь на друге запитання, респонденти говорили про те, що діти не хочуть самостійно вчитися, батьки не хочуть вдома вчити дітей, також те, що з окремими предметами так не вийде (математика, наприклад). Так само деякі педагоги наголошували, що цей шлях є добрим для окремих предметів (образотворче мистецтво, напр.).

Окремо ми також запитали у педагогів, якої допомоги вони потребують надалі, щоби забезпечити доступність освітніх і розвиткових послуг для кожної дитини надалі. Узагальнені відповіді наступні:

- навантаження і педагогів, і дітей під час дистанційного навчання має бути проаналізоване та переглянута відповідними фахівцями;

- методична допомога, «але практична, а не додаткові прохання та вимоги щодо звітності (паперової роботи тощо)»;

⁵⁹ Не всі анкети містили ці запитання

- фінансової та матеріальної/забезпеченням безперебійного інтернету, інвентарем («інтернет був домашній, ноутбук особистий»);

- виплата надбавки за роботу в складних умовах;

- зібрати кращі практики та розробити методичні та технічні рекомендації з питань дистанційного навчання дітей з ООП;

- навчання, зокрема проведення семінарів з підвищення кваліфікації вчителів з проведення навчання в онлайн форматі;

- забезпечити фаховою програмою по роботі з батьками;

- розробка єдиної платформи, яка буде безкоштовною і буде вміщувати в себе всі потрібні інструменти для занять;

- підтримка психолога;

- допомога у пошуку курсів по конкретним предметам, наприклад програм з картографічними матеріалами, контурними картами;

- підвищення кваліфікації по володінню комп'ютером;

- якісні відеоінструкції та навчання роботи з онлайн платформами та інструментами для вчителів;

- переглянути програми для навчання дітей з ООП.

«Налагодити комунікацію органів місцевого самоврядування (відділу освіти) з працівниками інклюзивно-ресурсного центру, дітьми з ООП та їх батьками задля надання їм інформаційної підтримки. Рекомендуємо чітко комунікувати, які карантинні заходи впроваджуються, чим вони обґрунтовані і які можуть мати наслідки. Розробити комплексні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо роботи ІРЦ під час карантину тощо.» – Харківська область.

«Багато вчителів вважає, що гаджет вчителя – це вже професійний інструмент, а тому було б гарно щоб держава його надала, або допомогла його купити.» – Луганська область.

«Кожній дитині індивідуальний планшет.» – Вінницька область.

«Влада не повинна всю відповідальність скинути на заклади та батьків за організацію дистанційної освіти.» – Дніпропетровська область.

«Міністерству та іншим «управлінцям» хочеться сказати, щоб в таких ситуаціях кількість звітів та «паперової роботи» була зменшена, а не навпаки (як це відбулося під час карантину) збільшувалася. Бо в цій ситуації ти, педагог, і так «начебто стоїш на краю прірви і вирішуєш стрибнути, чи ні... а тут ще й хтось в спину підштовхує.» – м. Київ.

«Тут необхідно готуватися до уроків, вчитися новим технологіям, а тобі ще й «списки, відповіді на запити, анкети, опитування» треба готувати та подавати, а крім того ще й тренінги/семінари/підготовчі курси сертифіковані треба проходити (за наказами та інструкціями МОН.)» – м. Київ.

Окремі побажання:

- розробити навчально-ігрові квести, щоб зацікавлювати дітей до навчання;

- створювати посади з координації та технічного забезпечення дистанційного навчання у закладах освіти та ІРЦ;

- батькам – дбати про свій ресурс, разом з дитиною планувати день і дотримуватися плану, в плані дня відводити час для прогулянок, фізичного навантаження та навчальної діяльності, періодично влаштовувати для дітей зустрічі для спілкування в Zoom (щоб позбутися страху перед гаджетом та ін.).

«Чути батьків дітей з особливими потребами, ООП, вивчати потреби таких сімей. Розвиватись особистісно, духовно і професійно, щоб мати можливість впоратись з будь-якою ситуацією. Разом ми сила!!!» – Житомирська область.

«Дистанционное обучение – это прорыв в будущее, которое показал нам, что всегда можно найти выход из любого положения для того чтобы выполнять свою работу.» – Донецька область.

«Найперше і головне – діти з ООП такі ж самі діти та учні, як і інші, і залишаються ними і під час карантину і дистанційного навчання, а отже – включати їх в он-лайн навчання потрібно, можливо та необхідно! Навіть маючи лише і виключно звичайну педагогічну освіту (а не якусь там спеціальну, особливу дефектологічну) це зробити можливо. Було б лише бажання! По-друге, «трикутник» вчитель/асистент вчителя/тьютор має працювати активно та результативно, а не формально. Лише за умови тісної співпраці в цьому трикутнику можливо досягнення успіху в навчанні дитини з ООП (як онлайн, так і очної).» – м. Київ.

«Ми маємо розуміти, що корекційний процес – це система, яка не має зупинятися за будь-яких обставин. Якщо зупинитися, то це призведе до негативних наслідків – «відкату», втрати певних навичок, набутих вмінь тощо». Безумовно «особистий контакт» – це безцінно, але вже якщо так сталося, зупинятися не можна! Опанування нових методик та використання нового інструментарію (мультфільми, пісні, авторські ігри, музичні інструменти (маракаси) – ось те, що особисто я отримала від карантину і дистанційної роботи під час самоізоляції. Це – розвиток, постійний процес зміни тебе самого, як особистості та фахівця.» – м. Київ.

«Багато вчителів, орієнтуючись на досвід минулих місяців карантину (а саме: надзвичайно низький рівень кількості дітей за цей період перехворіло на Covid-19 і в більшості своїй це було або безсимптомно на загальному тлі захворювання членів сім'ї, або в легкій формі), враховуючи шкоду від тривалої дистанційної «ізоляції» дітей (а саме: втрата умінь та навичок соціальної комунікації з однолітками та друзями, втрата умінь та навичок прояву лідерських якостей, умінь вирішувати спірні питання, знаходити компроміс, відстоювати свої інтереси, доводити своє право та багато іншого) – висловили побажання до можновладців: у разі запровадження повного локдауна залишити навчання дітей дошкільного/шкільного віку в офлайн, бо інакше тривалий дистанційний режим навчання загрожує деградацією цілому поколінню нашого суспільства та державі в цілому.» – Луганська область.

Варто виокремити позитивні практики Львівської області:

- досвід старших класів однієї з приватних шкіл м. Львова: часом учні через інтернет збої не могли взяти участь в тому чи іншому онлайн уроці. В такому разі їх доєднували до такого ж уроку іншого класу.
- педагог одного з НРЦ Львова: «Нам вдалося пройти той період успішно завдяки згуртованості команди закладу. Ми підтримували один одного. Адміністрація придумала для нас додаткові мотивуючі заходи – спільні онлайн зустрічі, де ми обговорювали власні успіхи і проблеми, дякували собі й іншим, підтримували один одного»;
- асистент вихователя ДНЗ м. Львів: «Дистанційне навчання цілком можливе для дітей з ООП дошкільного віку, але не для всіх. Треба розвивати цей напрямок – створювати більше ресурсів і можливостей, а також працювати з батьками, щоб вони також розуміли важливість такої освіти».

Група «Керівники»

Загальна кількість респондентів з числа керівників закладів, де діти отримують освітні і розвиткові послуги, становить 113 осіб. Ця група була найменш чисельною з поміж інших.

Найперше ми попросили респондентів поділитися своїм досвідом з організації надання освітніх і розвиткових послуг під час карантину. Зокрема, на питання щодо використовуваних джерел інформації ми отримали такі відповіді:

- офіційні сторінки в Інтернеті КМУ, МОН, управлінь освіти в громадах тощо;
- фахові журнали, спеціалізовані групи у мережі facebook та ресурси в інтернеті;
- методичні і роз'яснювальні листи МОНу, обласного, міського департаменту освіти та науки;

- навчальні семінари та консультаційна підтримка від регіональних ІППО;
- досвід інших країн (з інформації у вебінарах, зокрема);
- обмін досвідом з іншими колегами.

Серед новинних і навчальних ресурсів у мережі Інтернет, зокрема, згадували такі: сайт НУШ, сайт «Освіторія», сайт «Розумник», електронний журнал «Заступник директора школи», онлайн-платформа «Вчи.юа», платформа Matifik, сайт Study-Smile, платформа «Всеосвіта» та інші.

Серед труднощів, здебільшого зазначають такі ж які респонденти інших груп: відсутність гаджетів у дітей, низька якість інтернет зв'язку, недостатньо досвіду для організації онлайн навчання і включення дітей з ООП тощо. Так, траплялися випадки панічних настроїв у підлеглих, тож залучали до роботи психологів. Також до керівництва були випадки звернень батьків учнів, які відмовлялись вчити дітей вдома, бо не могли змусити дитину сидіти на онлайн уроці та засвоювати матеріал.

«Дуже важко було налагодити контакт з учнями, не лише у зв'язку з технічною неспроможністю (відсутність гаджетів, інтернету), але й у зв'язку з тим, що матеріали наявні у відкритому доступі (в тому числі уроки, що були знято коштом держави) недоступні ні дітям з порушеннями слуху (відсутня жестова мова), ні дітям з аутизмом, що навчаються в нашій школі.» – м. Київ.

«Дуже важко було скласти розклад. Ми розуміли, що необхідно підлаштуватися до дітей (щоб були перерви хвилин по 40). Час мав бути обраний таким чином, щоб дитина була найбільш активною.» – м. Київ.

Разом з тим керівники свідчили про рішення, які дозволяли їм долати багато труднощів.

«Дітей з вразливих сімей ми як школа забезпечили комп'ютерами, планшетами та ноутбуками, які мали на балансі. Зараз з вересня маємо ще плюс вісім засобів, тож в разі чого можемо збільшити кількість дітей, яким надамо в користування техніку.» – Львівська область.

«Коли ми побачили, що дітям набрид онлайн, то вирішили змінити форму подачі матеріалу і додали зацікавлення. Наприклад, наші наставники (вихователі) роблячи увечері відео анонс завтрашнього завдання переодягалися в якоесь героя і таким чином мотивували дітей таки приєднатися до заняття зранку. І це подіяло.» – Львівська область.

Керівники запорізьких закладів відмічали, що навесні гарно спрацювали два фактори:

1. Готовність педагогічного колективу до нового виклику, самоорганізація та командна робота. Роботу у нових умовах вчителі сприйняли як особистий виклик їх професійним навичкам.
2. Активність та позитивний настрій батьків, які відслідковують стан дитини та розуміють, що реальність змінюється, і треба підлаштовуватись під ці зміни. До того ж, хто брав активну участь у житті класу (групи) до карантину, на карантині також були активні та позитивні, допомагали іншим.

Ми також запитали керівників від кого і яку підтримку вони отримували під час організації онлайн навчання і в змішаному форматі. Найбільша частка респондентів вказали на самоосвіту, власні пошуки у мережі Інтернет, вебінари тощо. 30% повідомили, що керувалися документами і матеріалами, які видавало МОН. Трохи менше осіб послалися на підтримку від колег. Так, керівники зазначили високий рівень усвідомлення ситуації, що сталася, серед своїх підлеглих, усвідомлення неминучого та необхідність взяти себе в руки, підтримати колегу – гарно спрацювали в період весняного карантину. Багато респондентів згадували вчителів інформатики, які допомогли налагодити онлайн навчання.

16 керівників закладів освіти повідомили, що їх підтримували ІРЦ та ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти. Здебільшого допомога ІРЦ полягала в консультуванні вчителів та керівників закладів щодо дистанційного навчання учнів з ООП. На жаль, самі ІРЦ при цьому не отримували належної підтримки.

«Ми зверталися з запитаннями щодо того, як організувати надання корекційних послуг під час карантину і до області, і до Міністерства, але на жаль не отримали відповіді, і переважною більшістю заняття не проводилися і не оплачувалися.» м. Київ, ІРЦ.

У деяких регіонах добре спрацювали обласні і районні управління освіти. Так, департамент освіти і науки Львівської ОДА проводив онлайн зустрічі для педагогів з питань організації дистанційного навчання, а НМЦО управління освіти Львівської міської ради проводило онлайн навчання по організації дистанційного навчання і, зокрема, по роботі з дітьми з ООП.

Були відзначені й інші установи та організації, які підтримували. Так, один із закладів Луганщини отримав солідну фінансову підтримку в рамках проекту з МО «Save the Children» (співпраця з якою почалася ще з осені 2019 року), чимала частина від цих коштів була витрачена на придбання наборів дидактичного матеріалу для роботи з кожною дитиною з ООП індивідуально, у тому числі у разі потреби матеріали передавали додому для організації батьками процесу навчання своєї дитини.

В окремих випадках закладам допомагали самі батьки, особливо цінною була підтримка тих, які виховують дитину з ООП.

«Всі батьки різні і декого треба було підтримувати психологічно, надавали індивідуальні консультації, працювали з запереченнями, а були й такі батьки, які самі дзвонили та пропонували всебічну підтримку та були зацікавлені у співпраці з фахівцями. Більшість батьків усвідомлювали, що карантин не на довго, треба жити далі, у нових умовах, але жити. При цьому розвиток дитини не повинен зупинятися. Вони створювали умови для занять вдома та самі пропонували фахівцям ідею та деякі техніки роботи з дитиною.»
– Запорізька область.

Більшість керівників знаходили можливості постійно наснажувати і мотивувати своїх підлеглих. В основному це відбувалося методами індивідуальних консультацій, влаштовували мотиваційні тренінги для своїх команд тощо.

Треба відмітити, що практично всі керівники при опитуванні висловлювали подяку своїм підлеглим, бо усвідомлення необхідності продовжувати робити та змінюватись продемонстрували багато фахівців.

«Разом моніторили існуючу інформацію з дистанційного навчання в Україні та світі, знайомилися з положеннями відділу освіти, МОНу, з існуючими освітніми платформами та програмним забезпеченням за для організації процесу викладання, обмінялися думками та особистим досвідом,

зробили свій вибір відносно програмного продукту та налаштування технічної сторони процесу дистанційного викладання.» – Луганська область.

«Організовували методичні семінари з залученням досвідчених фахівців (наприклад, Скрипник Т.В. – інститут Грінченка, психолог Євген Суковський (Львів) та ін.» – Миколаївська область.

«Наш заклад давно працює за різними інноваційними методиками і програмами, тож у цьому випадку ми також налаштувалися, що треба буде просто працювати по-іншому. На зустрічі з колективом ми просто пояснили, що так тепер треба і крапка. Такі умови. З іншого боку наш психолог проводила онлайн-тренінги для колективу, щоб підтримати і проконсультувати. То вийшло і кнотом, і пряником.» – Львівська область.

Це була онлайн робота в малих групах з викладачами (в тому числі по використанню он-лайн інструментів та платформ). Перш ніж обрати одну платформу, ми з вчителями тестували та досліджували всі відомі нам з доступних освітніх платформ, інструментів, що безумовно забрало багато часу алей дало результат. Фактично пройшов цілий місяць поки ми остаточно обрали MS Office Teams, але всі до того моменту вже були готові і погоджувалися в ньому працювати.» – м. Київ.

«Для підвищення мотивації робили різні флешмоби, проводили вебінари мотивуючі, адміністрація, психолог закладу надавали підтримку індивідуально педагогам під час особистих розмов, тощо.» – Житомирська область.

Майже всі керівники повідомили, що активно співпрацювали з батьками, у тому числі надавали їм необхідну підтримку.

«Перед тим, як розпочати роботу онлайн, ми провели загальні батьківські збори, щоб пояснити, як і що відбуватиметься. Розробили чіткі і покрокові інструкції щодо роботи та розкладу. Індивідуально працював психолог за запитом. Раз на тиждень групова зустріч з психологом.» – м. Київ.

«У одному із львівських приватних дошкільних закладів поряд з регулярними зустрічами психолога, наставників з батьками в зоот, придумали рубрику «Свій до свого по своє». Так в telegram чаті цієї мережі садків батьки ділилися, хто які послуги надає чи який бізнес має, щоб допомагати один одному. І коли, наприклад, самому садку потрібно було щось

видрукувати, то вони вже зверталися до своїх батьків. Ця рубрика мала на меті взаємодтримку в рамках батьківської спільноти садків. І за словами керівника, такий захід виявився дуже ефективним.» – Львівська область.

«Батькам наших клієнтів ми допомагали, надаючи консультації і телефоном і по відеозв'язку. А для малозабезпечених сімей ми знайшли можливість допомогти в інший спосіб, але також за запитами. Десь, де відключили електроенергію за неоплату, домовлялися з сільською радою, щоб вирішити це питання і відновити подачу. Десь привозили речі, одяг, продукти.» – Львівська область.

Ми також запитали у керівників як вони сприяли залученню дітей з ООП до навчального процесу під час карантину. Звісно, було багато викликів, про які вже багато сказано вище, але й вдалося зафіксувати кращі практики інклюзивного дистанційного навчання. Так, для дітей з порушенням зору в одній зі спеціальних шкіл готували уроки в аудіо форматі. Також робили акцент на ігровій діяльності та позитивному емоційному фоні. Прораховувались всі можливі варіанти дистанційного навчання дитини з ООП, обмінювались з колегами досвідом, консультувались з командою психолого-педагогічного супроводу, іноді з ІРЦ, та підбирали варіанти до кожної дитини індивідуально. Там, де батьки виступали гідними партнерами вдавалося організувати дистанційне навчання дитини з ООП належним чином.

«Дітей з комплексними порушеннями та з аутизмом ми намагалися також включати до онлайн навчання, так щоб і вони не втрачали час на дистанційці Ми робили це з включенням психолога, корекційного педагога, шляхом створення індивідуальних матеріалів, завдань тощо.» – м. Київ.

Нижче ми узагальнили найпоширеніші відповіді на питання «Що допомогло Вам (керівникам) успішно впоратись з викликами дистанційного і очного навчання під час пандемії? Назвіть ключові фактори чи людей, які зробили вашу історію успішною?»

1. Згуртованість та підтримка один одного всередині педагогічного колективу.
2. Розуміння того, що не отримуючи послуги, діти дадуть «відкат». У випадку відкату у дитин, знадобиться більше часу на відновлення навичок, а це втрачений час.

3. Тісна співпраця з колегами з інших закладів, у тому числі з ІРЦ. Обмін досвідом.
4. Допомога батьків в організації навчання дома. Тісна співпраця з батьками
5. Самоосвіта та бажання розвиватися.
6. Попередній досвід надання освітніх послуг в дистанційному форматі.
7. Офіційна інформація з МОН, управлінь освіти тощо.

«Віра в те, що я роблю. Я вірю в те, що необхідно і без цього неможливо! Я розумію, що це «всередині нас» долати нові й нові виклики. Спочатку НУШ, тепер дистанційка. А отже досвід та бажання допомагати і люб-ов до дітей – це і є складові успіху!» – м. Київ.

«Віра в команду, бажання надихати колег, бажання підтримати родини вихованців, адже вони найбільше потерпали від вимушеної ізоляції, підтримка партнерів, підтримка батьків вихованців». «Вдячна своєму колективу за взаємоповагу і взаємопідтримку. Батькам і дітям за мотивацію і жагу до знань. Це надихає!» – Житомирська область.

Ми також попросили керівників відповісти на три питання, які стосувалися можливих варіантів удосконалення організації дистанційного навчання в умовах поширення Covid-19 для забезпечення кращої доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку. Результати опитування у таблиці 3.2.13.⁶⁰

ТАБЛИЦЯ 3.2.13

Запитання	За	Проти
Менша кількість дітей на заняттях/уроках (поділ на групи)	47	42
Оптимізація навчальної програми (є думка, що не всі розділи тих чи інших предметів є обов'язковими для вивчення і можна їх давати на додаткове опрацювання)	52	38
Перегляд норм робочого навантаження, а саме збільшення часу на підготовку до уроку/заняття, якщо вони відбуваються в дистанційному режимі	61	28

⁵⁹ Не всі анкети містили ці запитання

Аргументуючи негативну відповідь на третє питання, деякі керівники зазначали, що доречніше оплачувати додатково педагогам цей час.

Відповідаючи ствердно на перше питання, керівники наголошували, що оскільки вчитель матиме вдвічі більше роботи, то й оплата його праці має бути більшою.

Керівники також окреслили, якої допомоги потребують надалі:

1. Технічної підтримки (сучасні ноутбуки, планшети) для оснащення робочих місць вчителів та фахівців.

2. Очні курси для навчання методам дистанційного навчання.

3. Більше інформації про корекційно-розвиткові програми для дітей з ООП.

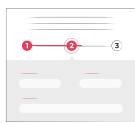
4. Практичних порад щодо виходу зі складних, кризових ситуацій.

5. Оптимізація документообігу: контроль потрібен, але він має бути доцільним.

6. Курси з дистанційного навчання для дошкілля.

7. Методичні вказівки до роботи з дітьми з ООП у закладах позашкільної освіти (у т.ч. на дистанційному навчанні).

8. Матеріальне заохочення від держави під час проведення дистанційного навчання.

9. Переглянути фактичне навантаження вчителя при дистанційній формі роботи та продумати відповідну оплату.

10. Спільний ресурс для всіх ІРЦ країни з нормативними документами та дидактичними матеріалами.

11. Обмін досвідом кращих практик з організації дистанційного навчання в цілому та дітей з ООП.

Супервізія для спеціалістів з питання технічної і методичної організації дистанційного навчання.

12. Тренінги для батьків щодо роботи з онлайн навчальними платформами.

13. Єдина освітня платформа для дистанційного навчання з повним необхідним функціоналом.

Респонденти цієї групи також дали ряд порад своїм колегам та іншим учасникам освітнього процесу.

«Колегам – побажання швидкого усвідомлення неминучого – «робота в онлайн форматі відтепер наша реальність». «Бережіть себе, шукайте варіанти супервізії, профдеформація завдає шкоди всім учасникам освітнього процесу.» – Запорізька область.

«Батькам – налагодження співпраці та взаємодії з фахівцями всіх освітніх закладів, де навчається ваша дитина. «М'якою силою можна здобути набагато більше, ніж за допомогою сокири». Вивчайте законодавство, вимагайте для своєї дитини кращого, з урахуванням попереднього речення. Бережіть своє психічне і фізичне здоров'я – звертайтеся по допомогу, це не соромно! Знайдіть хобі!» – Запорізька область.

«Порада – виробити правила узгоджені (спільно – батьками, освітянами та дітьми) для проведення дистанційних уроків, для власної здачі робіт, дотримання критеріїв оцінювання та академічної доброчесності, які зрозумілі для всіх, погоджені всіма, які всі будуть виконувати та поважати. Використовувати одну освітню платформу для всіх учасників освітнього процесу.» м. Київ.

ВИСНОВКИ

- 1.** Охоплення дітей України середньою освітою у денних закладах загальної середньої освіти у 2020 році загалом складає 79,6%, а дошкільною – близько 70%. Наразі не вдалося з’ясувати щодо того, де решту дітей відповідного віку отримують освітні послуги і серед них, зокрема, діти з інвалідністю (близько 68 тисяч осіб).
- 2.** В Україні відсутня статистика щодо загальної кількості дітей з ООП, відповідно не можливо встановити відсоток дітей цієї категорії, які мають доступ до освітніх і розвиткових послуг. Наразі відомо, що є 79 316 учнів з ООП, які здобувають освіту у різних загальноосвітніх закладах. Найбільша частка (45,97% дітей) навчаються у закладах спеціальної освіти, в інклюзивних класах – 31,62%. Ще 59 190 дітей отримують освітні послуги в дошкільних закладах. На жаль, в Україні до цього часу відсутнє розуміння і визначення поняття «особливі освітні потреби» і воно є прирівняним до порушень розвитку (нозологій), що значною мірою унеможлиблює здійснення якісного аналізу щодо доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей з ООП і подальшого прийняття рішень щодо її удосконалення.
- 3.** Найбільш доступною в Україні інклюзивна освіта є для дітей із затримкою психічного розвитку та для дітей із розладами аутистичного спектра. Найбільш недоступною – для дітей з сенсорними та інтелектуальними порушеннями розвитку. Найдоступнішою формою навчання для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату є індивідуальна.
- 4.** Впродовж першого місяця з дня запровадження локдауну і переходу на дистанційне навчання навесні 2020 року МОН спільно з партнерами запровадили телевізійне навчання для учнів середньої і старшої школи, а згодом – для учнів початкових класів. На жаль, питання доступності онлайн та телевізійних уроків для дітей з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами почало вирішуватись не одразу і не для всіх категорій потребуючих. Доступність послуг для дітей з ООП впродовж локдауну 2020 року залишилась здебільшого невирішеною.
- 5.** З початку запровадження карантину та дистанційного навчання в Україні було проведено та оприлюднено низку досліджень, як тією чи іншою мірою дають відповіді на питання доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей шкільного віку в контексті поширення Covid-19. Так, дослідники виокремили такі найсуттєвіші проблеми (виклики) дистанційного навчання у 2020 році: не всі учні виходять на зв’язок і виконують домашні завдання; відсутність

попереднього досвіду реалізації дистанційного навчання в школі; зниження успішності дітей; технічні проблеми (низька якість інтернету і відсутність у вчителів та дітей пристроїв для онлайн навчання); відсутність законодавчого врегулювання та методичної підтримки дистанційного навчання інклюзивних класів; низький рівень батьківського/материнського потенціалу. Дослідження щодо доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного віку, а також послуг, які надають ІРЦ, заклади спеціальної, позашкільної освіти та інші – не проводилися.

6. Аналіз правового забезпечення надання освітніх і розвиткових послуг в контексті поширення Covid-19 здійснювався у межах трьох часових періодів. Зокрема, з'ясовано:

- впродовж Етапу 1 досліджуваного періоду (11 березня–22 травня 2020 року) було ухвалено важливі рішення, які здебільшого стосувалися питань організації діяльності закладів освіти та роботи працівників освіти під час карантину. Діючі норми нормативно-правових актів щодо дистанційного навчання не відповідали ситуації, в якій опинилася сфера освіти, а тому не дозволяли впоратися з новими нагальними викликами. В авральному порядку МОН намагалось відповідати на ці виклики шляхом підготовки і розсилання численних листів, у яких містилися рекомендації для управлінь і закладів освіти, проте здебільшого вони делегували прийняття рішень, зокрема щодо дистанційних технологій, вибору веб-ресурсів чи організації навчального процесу на адресатів таких листів. Найперше МОН врегульовувало питання організації навчання в закладах загальної середньої освіти, лише згодом – у дошкільних навчальних закладах та ІРЦ. На жаль, у цей період не було ухвалено рішень і розроблено рекомендацій щодо забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг тим дітям, для яких через різні причини (бідність, відсутність інтернету, особливі освітні потреби тощо) дистанційна освіта не є прийнятною формою здобуття освіти;
- під час Етапу 2 (25 травня – 8 вересня 2020 року) досліджуваного періоду у рамках правового забезпечення було приділено значну увагу відновленню роботи закладів освіти, зокрема дошкільних навчальних закладів та ІРЦ, оскільки цей етап припав на літній період. Зокрема, належної уваги було приділено наданню освітніх і розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі першочергово забезпечити проходження комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей. Крім того, було видано кілька листів рекомендаційного харак-

теру, які стосувалися підготовки закладів освіти до навчального 2020-2021 року в умовах поширення коронавірусної інфекції. У таких листах варто відзначити негативну тенденцію до виключення питань, які стосуються дітей з особливими освітніми потребами – учнів закладів загальної середньої освіти, в окремий документ. Натомість рекомендації для дошкільних навчальних закладів були більш інклюзивними. Важливо, що на початку нового навчального року МОН було затверджено Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, нормами якого було урегульовано більшість прогалин у сфері забезпечення освітніх і розвиткових послуг в період карантину. Проте, навіть цим документом не охоплено вирішення питання доступності освітніх і розвиткових послуг для всіх дітей, а що стосується рекомендацій щодо організації навчання для дітей з ООП, то у них повністю проігнорована роль вчителя і акцент здійснено в основному на асистенті вчителя.

- впродовж Етапу 3 (перша половина 2020-2021 навчального року) були ухвалені важливі рішення, які забезпечили кращу доступність освітніх і розвиткових послуг не лише для тих дітей, які мають можливість в домашніх умовах здобувати освіту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але й для дітей з особливими освітніми потребами, які відтепер зможуть використовувати поза закладом освіти і перебуваючи на дистанційному навчанні допоміжні засоби для навчання, закуплені закладом освіти за бюджетні кошти.

7. Аналіз правового забезпечення показав, що впродовж всього періоду відбувався поступовий розвиток законодавства та нормативно-правового врегулювання питання доступності освітніх і розвиткових послуг в період поширення Covid-19, проте далеко не всі прогалини вдалося заповнити, а тому для деяких категорій дітей, зокрема тих, що мають особливі освітні потреби, є соціально незахищеними та малозабезпеченими, освітні і розвиткові послуги залишаються важкодоступними. Слід зазначити, що частина питань щодо забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для окремих вразливих категорій дітей могла бути вирішена шляхом прийняття рішень, які знаходяться поза сферою повноважень МОН, а саме: наявність інтернет мережі, добробут сімей, батьківська відповідальність тощо. У досліджуваний період ці питання не були урегульовані у правовому полі на рівні міністерств чи Кабміну. Крім того, не було надано ніяких роз'яснень щодо діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, усі документи стосувалися діяльності закладів освіти. Це призвело до того, що в межах однієї області

були встановлені різні режими роботи ІРЦ від повного припинення до часткового/повноцінного функціонування. Відповідно значна частина дітей, які опинилися в місцевості, де ІРЦ не працювали, або працювали частково (лише проводили комплексні оцінки) не отримували корекційних послуг.

8. За результатами аналізу онлайн опитування 140 респондентів з усіх регіонів України у розрізі трьох цільових груп можна зробити наступні висновки:

- респондентами з групи «Батьки» стали 529 осіб, які виховують 858 дітей, а більш детальну інформацію погодились дати щодо 600 дітей. Більшість дітей не належать до числа вразливих і навчаються у ЗЗСО. Найчастіше з труднощами і перешкодами, які заважали здобувати знання у цьому закладі освіти стикалися діти з вразливих категорій, зокрема діти з ООП. За оцінкою опитуваних під час карантину суттєво знизилась якість послуг, які отримували діти (загалом на 1,13 балів), при цьому найсуттєвіше це стосується дітей з вразливих категорій (з інвалідністю, ООП, багатодітні тощо). На 0,95 балів погіршилась якість послуг в ІРЦ. Більшість респондентів (58%) повідомили, що карантин негативно вплинув на рівень знань їхніх дітей, хоча здебільшого це позначилося на успішності. Щодо впливу запровадження дистанційного навчання на самих батьків, то більшість повідомила, що загалом ніяк не вплинуло, проте значна частина вказала на: погіршення економічної і матеріальної ситуації в сім'ї; хвилювання з приводу того, що діти змушені були залишатися вдома самі, поки батьки працюють; відсутність часу і знань для допомоги дитині з уроками та домашнім завданням тощо;
- з 783 респондентів групи «Педагоги» більшість проживають у містах і працюють у ЗЗСО, а найбільш численною категорією стали вчителі-предметники. У свою чергу опитувані повідомили, що найбільш чисельною категорією, з якими вони працюють, є діти з багатодітних родин, одиноких батьків, діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені та інші. Цю ж категорію дітей респонденти відзначили як таку, що найбільше постраждала під час запровадження дистанційного навчання. На відміну від батьків спеціалісти виявились більш категоричними щодо впливу карантину на рівень знань у дітей – майже 76% відповіли, що він знизився. З цього можна зробити висновок, що частина педагогів свідомо завищували оцінки, оскільки попри загальне розуміння зниження рівня знань цей факт майже не вплинув на успішність. Про свій психоемоційний

стан педагога повідомили, що він здебільшого також погіршився: стрес, перевтома, невпевненість у своїх силах, тривога за майбутні результати дітей у навчанні, панічні настрої, напруга і невдоволення результатами роботи. На жаль, за самооцінкою респондентів, їхня спроможність надавати освітні і розвиткові послуги дітям з ООП під час дистанційного навчання знаходиться на рівні 3,04 бали з 5 балів;

- як і в попередній групі більшість з 90 респондентів групи «Керівники» працюють у міських ЗЗСО. Найбільш чисельною групою з обраних керівниками, є діти з ООП, а також інших вразливих категорій (зокрема, багатодітні родини, неповні родини (одинокі батьки), діти батьків з інвалідністю, з числа ВПО, діти з нацменшин, малозабезпечені). Три чверті керівників стикнулися з певними труднощами під час організації навчального процесу в умовах змішаного навчання або після карантину, серед яких найпоширеніші: нестійке інтернет з'єднання в закладі; відсутність знань, досвіду і підтримки щодо організації дистанційного/змішаного навчання для дітей з особливими освітніми потребами; недостатнє володіння спеціальними програмами і ресурсами для створення контенту та проведення заняття; відсутність (недостатня якість чи кількість) інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічного персоналу вдома. Респонденти цієї групи оцінили свою спроможність організувати навчальний процес в умовах дистанційного і змішаного навчання в середньому на 3,7 бали. Щодо впливу карантину на психоемоційний стан керівників, то більшість вказали на негативні наслідки і процеси: підвищена тривожність, втома, перевантаженість, напруга, апатія, тривога за навченість учнів, стрес;
- психоемоційний стан дітей під час локдауну погіршився – з цим твердженням погодились як батьки, так і педагоги. Проте аналіз результатів опитування показав, що на думку батьків найменшою мірою це стосується дітей з ООП (це питання потребує подальших досліджень, але вже зараз можна зробити висновок, що більшість дітей з ООП не почувають себе комфортно під час навчання у звичайному режимі). Обидві групи відзначили, що здебільшого йдеться про швидку втомлюваність, вразливість, відкат у соціальних навичках (особливо це стосується дітей з інвалідністю);
- загалом 1065 осіб з усіх трьох груп респондентів відповіли на питання щодо бар'єрів у доступі до освітніх і розвиткових послуг у звичайному періоді та під час карантину. Найбільш вагомими у звичайному періоді є бар'єри для дітей з ООП та/або

інвалідністю (відсутність спеціального обладнання чи матеріалів для навчання; відсутність спеціалістів, які надають корекційно-розвиткові послуги; відсутність інклюзивного класу/групи; бар'єрне середовище, фізична недоступність деяких будівель, приміщень, поверхів у закладі освіти), а також майже чверть усіх респондентів відзначила низький рівень добробуту – мало-забезпеченість сімей. Під час карантину відсутність технічних можливостей (якісний інтернет-зв'язок і гаджети) є найбільшим бар'єром для отримання освітніх і розвиткових послуг в період дистанційного навчання. Так само усі респонденти високо оцінили необхідність батьківської підтримки, якої не вистачало багатьом дітям під час онлайн навчання. Важливо зазначити, що на відміну від батьків (13,54%) і спеціалістів (11,49%), лише один керівник (1,1 %) зазначив негативне ставлення (булінг) однокласників як бар'єр у доступі до освіти у звичайному періоді. Тобто, складається враження, що у більшості випадків керівники закладів є непоінформованими про це негативне явище або не вважають його бар'єром у доступі до освітніх послуг.

9. За результатами аналізу 609 анкет респондентів з 14 регіонів України вдалося зробити наступні висновки:

- зі 175 батьків, які давали інтерв'ю, 56% працювали під час весняного локдауну, з них більшість – вдома, що вплинуло на їхню спроможність допомагати дитині під час дистанційного навчання, яка, як з'ясувалося, є критично важливою для покращення доступності освітніх і розвиткових послуг. 40% батьків щодня приділяли більше трьох годин для допомоги дітям у навчанні, 20% – від двох до трьох годин на день. Найбільше самих батьків у період локдауну підтримували вчителі і вихователі, у тому числі змістовно (як користуватись онлайн застосунками) і психологічно. Понад 20% висловили вдячність за підтримку від спеціалістів ІРЦ, команд психолого-педагогічного супроводу та асистентів вчителів/вихователів. На жаль, одиниці повідомили про підтримку з боку органів місцевої влади;
- переважна більшість зі 321 опитуваного з групи «Педагоги» надавали освітні і розвиткові послуги під час весняного локдауну у 2020 році, при цьому кількість уроків чи занять здебільшого перевищувала три на день. Понад чверть фахівців повідомили, що проводили не менше п'яти уроків/занять за день. Зазвичай на заняттях були присутні не менше 70 % дітей. Варто зазначити, що понад три чверті респондентів повідомили, що підготовка до онлайн занять потребує більшої за-

трати часу, ніж у звичайному режимі. Педагоги, які працюють в інклюзивних групах і класах відзначали тісну співпрацю під час дистанційного навчання, яка полягала у комунікації з батьками як про загальний емоційний стан дитини, так і стосовно процесу освоєння навчального матеріалу згідно індивідуальної програми розвитку учня, або загальної програми класу. Понад 99% респондентів повідомили, що в тій чи іншій формі постійно співпрацювали з батьками, що допомагало досягти кращих результатів у навчанні дітей, при цьому у майже 30% випадках батьки надавали свою підтримку. Щодо підтримки, яку отримували самі педагоги, то найчастіше вона надходила від керівників закладів і колег по роботі, зокрема вчителів інформатики – близько половини всіх респондентів відзначили ці дві групи осіб. Щодо труднощів включення дітей з ООП до онлайн занять, то найпоширенішими відповідями педагогів та керівників були наступні: низька батьківська спроможність, компетентність та/або відповідальність; особливості розвитку дитини як такі, що унеможливають надання освітніх чи розвиткових послуг традиційним способом організації дистанційного навчання; великі затрати часу на адаптацію матеріалу;

- зі 113 респондентів з групи «Керівники» найбільше вказують власну ініціативу і самоосвіту як найкращу підтримку під час організації дистанційного навчання, 30% назвали помічними документи, які видавало МОН. Переважна більшість керівників зазначали високий рівень усвідомлення ситуації, що сталася, серед своїх підлеглих, а також повідомили, що самі знаходили можливості постійно наснажувати і мотивувати своїх підлеглих, що допомогло спільно впоратись з усіма викликами. На жаль, ІРЦ, які здебільшого надавали необхідну підтримку закладам за запитом, самі не отримали такої підтримки від органів місцевої і державної влади, до яких звертались. Майже всі керівники повідомили, що активно співпрацювали з батьками, у тому числі надавали їм необхідну підтримку і в деяких випадках – отримували її від батьків;
- більшість застосунків, які використовували педагоги і діти (за свідченням батьків) під час навчання, можуть застосовуватись лише для спілкування або пересилання інформації. Топ-5 застосунків виглядає так: Viber, Zoom, Google Classroom, Google Meet, Youtube. Менше 5% дітей і менше 9% педагогів користувалися ресурсами, де можна отримувати змістовну інформацію. Дуже низькою популярністю користуються офіційні ресурси від МОН і партнерів, а саме уроки на телебаченні і «Всеукраїнська школа

онлайн» – лише одиниці вказали їх під час опитування;

- 40% батьків оцінюють свої цифрові навички на середньому рівні, майже 14% – на високому. Важливо, що понад 78% респондентів (137 осіб) з цієї групи погодились би пройти короткий курс навчання користування навчальними онлайн платформами і програмами. Що стосується педагогів, то вони почуваються більш впевнено: понад 48% оцінюють свої цифрові навички на середньому рівні, понад 17,5% – на високому. Втім, серед побажань і пропозицій – пройти очне навчання з користування онлайн платформами і застосунками – одне з найпоширеніших. Таким чином, значна частина дорослих, які надають освітні і розвиткові послуги або підтримують у цьому дітей, самі потребують навчання з освоєння навчальних платформ і набуття цифрових навичок;
- понад 6 % батьків і 7 % педагогів повідомили, що попри запровадження локдауну, ІПР дітей, у яких вони були, вдалося виконати. Аналіз відповідей продемонстрував, що найкраще виконувалась ІПР там, де є співпраця між вчителем, асистентом, ІРЦ та батьками. Особливо відчутною у досягненні цього результату була роль батьків, коли вони були повноцінними учасниками команд психолого-педагогічного супроводу і допомагали виконувати завдання, слідували за перебігом подій – у цих випадках були найкращі результати;
- за результатами аналізу онлайн опитувальника нами було сформульовано три запитання удосконалення організації дистанційного навчання в умовах поширення Covid-19 для забезпечення кращої доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку в Україні. Майже порівну розділились думки освітян (педагогів і керівників) з невеликою перевагою на користь доцільності ухвалення рішення щодо поділу дітей на групи під час онлайн занять. Головні аргументи «проти»: значне зростання кількості часу і потреба додаткової його оплати. Пропозиція щодо оптимізації навчальної програми була більш активно підтримана освітянами – майже 66% від тих, що дали відповідь. Серед застережень ухвалення цього рішення: не всі предмети доцільно оптимізувати. Майже 76% опитуваних з другої та третьої групи схвалили необхідність перегляду норм робочого навантаження, а саме збільшення часу на підготовку до уроку/заняття, якщо вони відбуваються в дистанційному режимі. Власне, результати цього дослідження підтвердили, що педагогам необхідно більше часу на це;

- кожна з цільових аудиторій дуже активно відповідала на питання щодо допомоги, якої вони потребують для удосконалення доступності освітніх і розвиткових послуг надалі. Спільні позиції наступні: тісніша співпраця та екологічніша взаємодія і підтримка між усіма учасниками освітнього процесу з числа дорослих; навчання для підвищення рівня володіння ПК, удосконалення навичок як користуватися освітніми платформами, проведення відео конференцій тощо; забезпечення гаджетами педагогів і дітей; створення єдиної онлайн навчальної платформи з матеріалами, тестами, відеоуроками тощо, які будуть доступні для дітей з різними ООП; доступ до якісного інтернету по всій території країни, навіть у селах; методична допомога та інформація щодо надання освітніх послуг дітям з ООП в онлайн форматі. Батьки окремо наголосили, що учбові гаджети мають бути прописані в індивідуальній програмі реабілітації для осіб з інвалідністю як технічні засоби для реабілітації і навчання, надаватися за державні кошти (або сім'ї потрібно компенсувати витрати на придбання гаджету) та на весь період навчання дитини. Крім того, батьки потребують від держави і громад фінансової підтримки, забезпечення роздатковим і дидактичним матеріалом, а також зміни фокусу для дітей з ООП із отримання знань на соціалізацію та дозволу індивідуальних офлайн занять принаймні раз на тиждень. Педагоги і керівники висловили спільні прохання щодо: перегляду навантаження під час дистанційного навчання і на дітей, і на педагогів; полегшення вимог щодо звітності та документообігу; фінансове заохочення за роботу у складних умовах; підтримки психолога; перегляду програм щодо навчання дітей з ООП. Керівники додатково потребують: практичних порад щодо виходу зі складних, кризових ситуацій; курсів і методичних рекомендацій щодо дистанційного навчання для дошкілля та роботи з дітьми з ООП у позашкільній; спільного ресурсу для ІРЦ з нормативними документами та дидактичним матеріалом; супервізій;
- ключовими факторами успішного подолання викликів, пов'язаних із впровадженням дистанційного навчання респонденти назвали: співпрацю та взаємопідтримку між батьками і педагогами; любов до дітей і прагнення їм допомогти; бажання саморозвитку та отримання нових навичок і знань; обмін досвідом з колегами, у тому числі з інших міст і закладів.

10. Більшість респондентів онлайн, практично всі батьки та більшість спеціалістів, які давали інтерв'ю, зауважили, що навіть якнайкраще організоване онлайн навчання не замінить (особливо

у початковій школі, дошкільному віці та для дітей з ООП) «живого» уроку – уроку офлайн, особливо у питаннях соціалізації, набуття навичок комунікації, формування дружніх стосунків зі своїми однокласниками тощо. Батьки пропонували, а спеціалісти підтверджували, що у разі повторення повного локдауну навчальний процес міг мати офлайн елементи. Адже попри те, що більшості вдалося організувати дистанційне навчання для дітей і що якість засвоєння знань у дітей, які не мають ООП чи порушень у розвитку, практично не змінилася, у більшості дітей з інвалідністю, а також дітей з ООП процес дистанційного засвоєння нових знань став потребувати більше часу, більшої напруги, більш детальної роботи з асистентом та дуже залежати від якісної роботи партнерів – усіх учасників освітнього процесу. Майже кожен зі спеціалістів, які працюють з даною категорією дітей зауважили, що більшість дітей втратили здобуті навички або залишились на тому ж етапі. Разом з тим, за спостереженнями деяких спеціалістів, діти, які спілкувались онлайн принаймні годину на тиждень, після виходу з карантину показували невеликий прогрес у соціальних навичках. Тому критично необхідно надалі забезпечувати доступність інклюзивних освітніх і розвиткових послуг для всіх дітей.

11. Три ключові аспекти найкращих практик надання освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного віку в умовах поширення Covid-19: співпраця між батьками і надавачами освітніх послуг – спільне ухвалення рішень, постійна взаємодія, взаємодітримка; командна взаємодія між спеціалістами у закладі; індивідуальний підхід до кожної дитини.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ОСВІТНІХ І РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО І ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ми систематизували рекомендації для суб'єктів, що приймають рішення щодо забезпечення доступності освітніх і розвиткових послуг для дітей дошкільного і шкільного в контексті поширення Covid-19 віку у розрізі шести критеріїв доступності. Проте перед тим, як викласти рекомендації у розрізі цих критеріїв вважаємо за необхідне наголосити на необхідній підтримці батьків і педагогів, наявність ресурсу у яких є найважливішим чинником безбар'єрності освітніх і розвиткових послуг.

Отже, для того, щоб **батьки** мали спроможність створити підтримуюче, наснажуюче середовище для своїх дітей, рекомендуємо:

розробити і запровадити доступні навчальні курси для батьків з освоєння роботи на гаджетах та використання застосунків, необхідних для використання навчальних онлайн платформ;

вивчити питання отримання батьками психологічної допомоги під час впровадження карантинних заходів;

надавати вчителям і керівникам закладів необхідну інформацію (або включити до навчальних програм підготовки) щодо особливостей роботи з батьками, зокрема тих, які виховують дитину з інвалідністю та/або з ООП;

розробити міжвідомчий механізм надання матеріальної і фінансової підтримки батькам, які не мають можливості працювати під час локдауну, у тому числі через те, що мають залишатися вдома з дитиною і допомагати їй у навчанні.

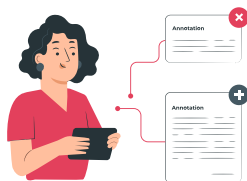
Для того, щоб **надавачі освітніх і розвиткових послуг** (вихователі, вчителі, спеціалісти ІРЦ, асистенти вчителів/вихователів, керівники закладів, корекційні педагоги закладів освіти та інші) були ресурсними і мотивованими, рекомендуємо:

зменшення кількості перевірок і бюрократичної роботи на час проведення навчання у дистанційному чи змішаному режимі;

запровадження ефективних електронних систем подання звітності у закладах освіти, але які не будуть дублювати наявну паперову;

запровадження електронних класних журналів для закладів загальної середньої освіти;

переглянути норми робочого навантаження, а саме збільшення часу на підготовку до уроку/заняття;

розглянути можливість страхування педагогів, які надають послуги в період пандемії;

забезпечити фаховою програмою щодо роботи з батьками;

запровадити супервізію для спеціалістів ІРЦ з питань технічної і методичної організації дистанційного навчання;

запровадити програми обміну досвідом з кращих практик організації дистанційного та змішаного навчання в цілому та дітей з ООП.

Впровадження вищенаведених заходів дозволить не лише попередити вигорання як батьків, так і безпосередніх надавачів освітніх і розвиткових послуг, але й частково мінімізує наслідки існуючих бар'єрів та забезпечить більше ефективну реалізацію запропонованих нижче рекомендацій за критеріями:

1. Наявність послуги

Проблема 1.1. За даними Держстату, охоплення дітей України середньою освітою у денних закладах загальної середньої освіти у 2020 році загалом складає 79,6%. Ці дані не включають інформацію з Луганської та Донецької областей, які є тимчасово окупованими, через низьку надійність даних, на підставі яких здійснюється розрахунок. В інших областях охоплення дітей середньою освітою у денних закладах загальної середньої освіти коливається від показника 82,1% у Тернопільській області до 98,7% у Київській області. Крім того, нам не вдалося з'ясувати, де отримують освітні послуги понад 47 тисяч дітей з інвалідністю шкільного віку. Є експертне припущення, що частина дітей, не охоплених середньою освітою у денних закладах, навчається за іншими формами (дистанційна, мережева, екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, очна (вечірня), заочна (на рівнях базової та профільної середньої освіти), дуальна (профільна середня освіта професійного спрямування) та/або отримують освітні послуги у приватних закладах освіти, що не мають відповідної ліцензії. Як результат, може скластися хибне враження, що в Україні для сотень тисяч дітей відсутні освітні послуги.

Причини виникнення проблеми: відсутність належного контролю у сфері освіти і координації між різними управлінськими рівнями; неналежний збір статистичних даних з охоплення освітою.

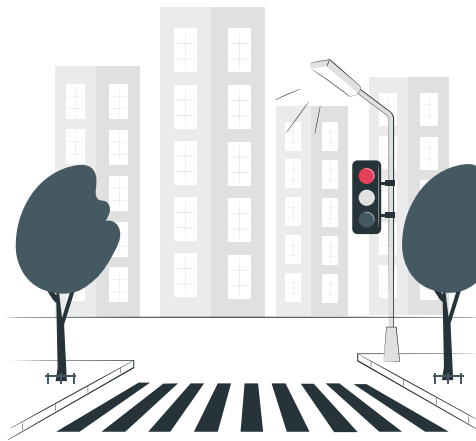
Проблема 1.2. З огляду на визначення понять «освітня послуга», «корекційно-розвиткові-послуги» та «психолого-педагогічні послуги» ситуації, коли завдання дітям (батькам) відправлялись на один з месенджерів виключно у вигляді номерів сторінок, які треба самостійно вивчити чи вправ, які потрібно самостійно опрацювати – свідчить про відсутність послуги. Крім того, не можна вважати, що телевізійні уроки чи уроки на порталі «Всеукраїнська школа онлайн» є освітніми послугами самі по собі і не передбачають подальших дій з боку суб'єкта освітньої діяльності. Так само як в принципі відсутність будь-якої взаємодії, контактів і намірів їх встановити між дорослими учасниками

освітнього процесу під час запровадження дистанційного навчання за умови наявності більшості критеріїв доступності послуг.

Причини виникнення проблеми: низька або відсутня батьківська та/або професійна компетентність і відповідальність.

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- проведення всеукраїнського дослідження щодо реального охоплення дітей середньою освітою;
- удосконалити збір даних щодо охоплення дітей середньою освітою, зокрема внести зміни в форму ЗНЗ-1 і синхронізувати зі статистикою соціальних служб;
- розроблення чітких обов'язкових до виконання інструкцій (алгоритмів, правил) щодо взаємодії та комунікації усіх учасників освітнього процесу між собою у період дистанційного та змішаного навчання, з метою попередження неналежного виконання своїх обов'язків: як батьківських, так і професійних;
- інформування батьків про можливі наслідки не виконання своїх обов'язків щодо забезпечення здобуття дитиною освіти;
- розроблення нормативно затвердженого механізму на виконання п. 13 наказу МОН від 08.09.2020 р. за № 1315 «Деякі питання організації дистанційного навчання»: «Батьки сприяють виконанню дитиною освітньої програми, навчальних програм з окремих предметів (інтегрованих курсів) і досягненню передбачених ними результатів навчання, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, дбають про фізичне та психічне здоров'я дітей, формують у них навички здорового способу життя, а також сприяють дотриманню учнями академічної доброчесності в освітньому процесі. У разі, якщо під час дистанційного навчання батьки не виконують свої обов'язки щодо забезпечення здобуття дитиною освіти, зокрема не забезпечують участь дитини в освітньому процесі протягом 10 робочих днів підряд з невідомих причин, заклад освіти інформує про це відповідну службу у справах дітей»;
- притягнення до загальної чи спеціальної дисциплінарної відповідальності спеціалістів, у тому числі керівників закладів, які порушили трудове законодавство, умови трудового договору та/або не виконують свої трудові обов'язки відповідно до посадової інструкції, внаслідок чого діти не отримують освітні і розвиткові послуги.

2. Інфраструктурна доступність послуги

Проблема 2.1. Відсутність або низька якість інтернет зв'язку загалом у громаді чи закладі освіти, зокрема, в результаті чого педагоги і діти не мають можливості проводити заняття онлайн.

Причини виникнення проблеми: рівень покриття інтернетом в Україні складає близько 70%. В Україні у понад 6,5 тис. шкіл немає оптичного підключення до інтернету, яке необхідне для повноцінного використання можливостей дистанційного навчання. З них понад 2,5 тис. шкіл розташовані в населених пунктах, які не мають жодного провайдера телеком-послуг, відповідно нормального підключення до мережі немає не тільки у шкіл, а й у безпосередньо учнів і педагогічного персоналу .

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- розбудовувати інтернет покриття з пріоритетом у тих громадах, де є найбільша кількість здобувачів освіти, що наразі не мають доступу до інтернету;
- розглянути інші можливості забезпечення інфраструктурної доступності освітніх і розвиткових послуг за відсутності інтернет-зв'язку, наприклад навчання офлайн і змішане навчання малими групами один-два рази на тиждень за умови дотримання усіх протиепідемічних заходів із забезпеченням транспортної підтримки усіх учасників освітнього процесу;
- створення єдиного цифрового середовища, яке об'єднує всіх суб'єктів освітньої діяльності;
- передбачити можливість введення у штат окремого працівника, який у закладі освіти відповідатиме за технічну організацію і провадження дистанційного навчання.

3. Екологічність послуги (не порушує права дитини, не принижує її гідності, не шкодить здоров'ю)

Проблема 3.1. Зважаючи на результати дослідження, зокрема той факт, що у дітей з ООП здебільшого покращився психоемоційний стан під час дистанційного навчання, ми можемо припустити, що таким дітям не комфортно навчатися у звичайному режимі, зокрема з причини булінгу (цькування). Це явище негативно впливає як на бажання дитини навчатися разом з іншими, так є і бар'єром для повної та ефективної участі в освітньому процесі. Булінг, як явище, є досить поширеним в українських школах. Згідно з дослідженням ЮНІСЕФ, 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу; 24% дітей стали жертвами булінгу; більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти. Безпосередньо ця перешкода доступності освітніх і розвиткових послуг не виникла в контексті поширення Covid-19, але допомогла підсвітити її. Крім того, є непоодинокими випадки, коли самі педагоги цькують як дітей з ООП, так і їхніх батьків.

Проблема 3.2. Згідно нашого дослідження у більшості дітей погіршився психоемоційний стан під час карантину, погіршились стосунки у сім'ї тощо.

Причини виникнення. Під час дистанційного навчання в онлайн форматі чи перегляду телевізійних уроків діти перебувають тривалий час біля моніторів, екранів телефонів, планшетів, телевізорів, що має наслідками втому, неуважність, підвищену збудженість, тривожність тощо. Крім того, під час карантину значно зменшується час безпосереднього контакту з однолітками, комунікації, ігор, у тому числі на свіжому повітрі. Діти втрачають навички комунікації, а діти з інвалідністю – соціалізації.

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- у міждисциплінарній співпраці з педагогами і лікарями вивчити питання оптимального навантаження навчання онлайн для дітей різного віку та з різними ООП та інвалідністю, у тому числі у розрізі різних навчальних предметів та активностей під час уроків;
- оптимізувати навчальні програми з урахуванням виявлених тенденцій щодо навантаженості на дітей, а також розробити методичні рекомендації щодо часових проміжків навчання, тривалості уроків/занять та перерв між ними тощо;
- – під час розробки занять, відеоуроків для дистанційного навчання тощо, здебільшого орієнтуватися на подачу матеріалу в ігровій формі, робити акцент на візуалізаціях та презентаційних матеріалах;
- розробити методичні рекомендації та, за потреби, провести навчання команд психолого-педагогічного супроводу щодо надання психологічної підтримки усім учасникам освітнього процесу в умовах дистанційного навчання;
- розвивати і практикувати змішане навчання (очне і дистанційне одночасно) в періоди поза карантинними обмеженнями, щоб уможливити більш комфортні умови навчання для дітей з ООП;
- проводити регулярний моніторинг (якісні дослідження, фокус-групи, анонімні опитування, інтерв'ю тощо) у закладах освіти на предмет виявлення труднощів у комунікації, попередження насильства і цькування, попередження професійного вигорання тощо;
- рекомендувати вчителям, вихователям в періоди дистанційного навчання щонайменше раз на тиждень проводити класні години з розвантажувальним змістом, обговорення соціальних, культурних, суспільних тем з обов'язковим включенням дітей з ООП;
- розглянути питання поділу дітей на менші групи під час онлайн занять за умови додаткової оплати часу педагогам, які надають послуги;
- впровадження педагогіки партнерства у кожному закладі освіти.

4. Фінансова (економічна) доступність

Проблема 4.1. Одним з найбільших бар'єрів на шляху здобуття освітніх і розвиткових послуг під час дистанційного навчання була відсутність у вчителів і дітей гаджетів для навчання.

Причини виникнення проблеми: рівень бідності в Україні перевищує 50% . Особливо вразливими до цього негативного явища є сім'ї де виховується багато дітей, а тому здебільшого немає можливості придбати кожній дитині індивідуальний гаджет для навчання. Результати нашого дослідження показали, що пандемія значно вплинула на погіршення фінансового і матеріального становища сімей з дітьми.

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- закупівля гаджетів для учнів та/або організація їх оренди в закладі освіти;
- забезпечити індивідуальний гаджет кожному педагогу;
- забезпечити наявність інших технічних пристроїв у закладах освіти, які необхідні для виготовлення і розповсюдження матеріалів для навчання (принтери, ламінатори тощо);
- розглянути питання запровадження автономного фінансового резерву для закладу освіти, щоби забезпечувати саме ті потреби, які виникають у певній конкретній школі;
- нормативно-правове врегулювання щодо віднесення учбових гаджетів до переліку асистивних технологій, можливості призначення їх в індивідуальній програмі реабілітації для осіб з інвалідністю як технічних засобів для реабілітації і навчання;
- запровадити додаткову надбавку (матеріальне заохочення) педагогам за проведення занять в умовах дистанційного навчання.

5. Відповідність індивідуальним потребам

Проблема 5.1. Участь дітей з сенсорними, інтелектуальними та психічними порушеннями в онлайн заняттях була малоефективною. Згідно з нашим дослідженням, майже кожен зі спеціалістів, які працюють з даною категорією дітей зауважили, що більшість цих дітей втратили здобуті навички або залишились на тому ж місці у розвитку. Телевізійні уроки та уроки викладені на платформі «Всеукраїнської школи онлайн» частково відповідають потребам дітей з порушеннями слуху та зору, проте цього результату було досягнуто не одразу. Відповідно, натеper формат надання освітніх послуг в умовах дистанційного навчання не відповідає потребам дітей з ООП.

Причини виникнення проблеми. У педагогів і керівників закладів відсутній досвід надання освітніх послуг для дітей з ООП в умовах дистанційного навчання. Також, переважно відсутньою була методична підтримка з боку МОН, управлінь/відділів освіти на регіонального та місцевого рівні для проведення таких занять/уроків.

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- визначити на законодавчому рівні поняття «особливі освітні потреби», у тому числі в контексті надання освітніх послуг в умовах дистанційного навчання та поширення;
- вивчити кращі практики надання освітніх і розвиткових послуг в умовах дистанційного навчання для дітей з різними освітніми потребами в Україні та закордоном з метою подальшого впровадження;
- розробити методичні рекомендації щодо досвіду надання освітніх послуг для дітей з ООП в умовах дистанційного навчання;

- забезпечити застосування універсального дизайну під час розробки матеріалів, які викладаються на освітніх платформах, зокрема Всеукраїнській школі онлайн;
- включити теми надання освітніх послуг дітям з ООП в умовах дистанційного навчання до навчальних програм з підготовки кадрів у сфері освіти у професійних і вищих навчальних закладах, а також на курсах підвищення кваліфікації;
- проводити тренінги, просвітницькі заходи, у тому числі онлайн для якомога ширшого охоплення інформацією і знаннями надавачів освітніх послуг щодо цієї теми;
- створити національні/регіональні репозиторії для педагогів та фахівців ІРЦ, кращі практики уроків, корекційно-розвиткових занять для дітей з ООП (як приклад: обласний репозитарій освітніх матеріалів «Навчайся і навчай» для дистанційного компонента освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти Полтавський ОІППО);
- запровадження гуртків в закладах загальної середньої освіти та груп закладів позашкільної освіти з розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти.

6. Належна якість

Проблема 6.1. Дослідження показало, що здебільшого навчальний процес в умовах дистанційного навчання відбувається за допомогою месенджерів і передачі повідомлень, рідше – за допомогою застосунків, які дають змогу проводити відеоконференції, у дуже рідкісних випадках – із застосуванням навчальних онлайн платформ. З іншого боку, бувають випадки, коли вчитель і діти застосовують одночасно кілька застосунків у навчальному процесі, що значно ускладнює організацію навчального процесу з боку батьків. Батьки

і педагоги повідомляють, що таке навчання не мотивує дитину, не зацікавлює, призводить до зниження рівня знань, навичок комунікації і соціалізації. Тобто, якість освітніх послуг в умовах дистанційного навчання є гіршою, що також підтверджується результатами опитування батьків, а також педагогів, які невисоко оцінюють свою спроможність надавати освітні послуги в умовах дистанційного навчання, у тому числі для дітей з ООП.

Причини виникнення проблеми. Українські педагоги, за рідкісним винятком, не мають знань і досвіду надавати освітні і розвиткові послуги в умовах дистанційного навчання. Зокрема, педагоги не достатньо або взагалі не володіють спеціальними програмами і ресурсами для створення контенту та проведення онлайн занять і більшість повідомили, що потребують підтримки і навчання. Крім того, відсутні або дуже мало дидактичних матеріалів для проведення онлайн занять.

Шляхи подолання проблем на управлінському рівні:

- підвищити якість підготовки вчителів, вихователів, асистентів вчителів та вихователів у контексті надання освітніх послуг в умовах інклюзії та створення інклюзивного освітнього середовища, у тому числі під час дистанційного чи змішаного навчання та забезпечити безперервність їхнього навчання впродовж кар'єри;
- забезпечити належну кількість годин, коли студенти педагогічних ВНЗ проходять практику у школах з найкращими практиками впровадження інклюзії;
- розробити курси і провести навчання для підвищення рівня володіння ПК (іншими гаджетами), удосконалення навичок як користуватися освітніми платформами, проведення відео конференцій тощо. Зокрема спеціалісти наголошують, що такі навчання мають відбуватися офлайн або принаймні мають бути розроблені якісні відеоінструкції щодо користування онлайн платформам та інструментами для вчителів;
- провести оцінку якості освітніх послуг в умовах дистанційного навчання та розробити рекомендації щодо її підвищення;
- систематизувати досвід використання онлайн платформ для дистанційного навчання і удосконалити освітню платформу «Всеукраїнська школа онлайн», щоб вона відповідала усім потребам учасників освітнього процесу і не потребувала паралельного

застосування інших застосунків. Зокрема, варто вивчити можливість додавання таких опцій як організація відеоконференцій, електронний журнал, чат та інші онлайн застосунки;

- розробити методичні рекомендації щодо забезпечення інклюзивності освітніх послуг в умовах дистанційного навчання у закладах дошкільної та позашкільної;
- розробити спільний ресурс для всіх ІРЦ країни з нормативними документами та дидактичними матеріалами;
- на базі ІППО створити Центри підтримки дистанційної освіти і цифрової грамотності;
- організувати проведення ярмарок кращих розробок навчальних матеріалів для дистанційного компоненту освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням;
- провести серії каскадних тренінгів для координаторів дистанційної освіти з міст, районів, ОТГ з метою подальшого навчання педагогів на місцях.

⁶⁴ <https://ed.poippo.pl.ua/>